

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 60–61, година XVIII, април – септембар, 2019.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Главни и одговорни уредник
Радослав Вучковић

Оперативни уредник
Милица Миленковић

Уредништво
Злата Коцић, Душан Стојковић, др Горан Максимовић, Обрен Ристић, Русомир Д.
Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић, Славиша Миливојевић и Зоран
Гавриловић

Секретар уредништва
Зорица Бранковић Басарић

Издавач
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача
Мирослав Марковић

Адреса
Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис излази четири пута годишње.

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија
Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили
Министарство културе и информисања и Општина Сврљиг

Слика на корици
Миљан Миленковић: Црква у Сврљигу, уље на стаклу, 25x25

Техничка припрема и дизајн корица
Млађан Ранђеловић

Штампа
Галаксијанис Луково, galaksijanis@gmail.com

ISSN 1451-3218

Никола Вујчић

РУКЕ

У рукама је близина. У рукама,
између склопљених дланова.
Унутра, у топлом лелујању ваздуха је бог.
Видео сам га, једном у цркви, давно.
Још сам био дечак, а и он је био
мали, ситан, једва сам га приметио.
Толико ми је близу пришао,
да га не бих видео. Осетио сам само
дах како пуни ту малу празнину
између дланова. У њу сам се сакрио,
као и он, да ту заједно плачемо.

СТРАХ У РЕЧИМА

Излазим из речи које управо читате.
Реч *корак* је мој корак.
Реч *рука* је моја рука.
Поведи ме, одавде,
ихај, хај – далеко!

ПУТ

Све ово, довде, моје стопе измерише.
Даљина још док је била реч
овде се крила.
Сад је гледам – па то је
обична прашина.

ВРАТА

Светлост се сакрије, своје велико тело провуче
и кроз најмањи отвор. Између две даске, кроз
кључаоницу, кроз
пукотину ужу од вршка игле.
Зарије се у једну тачку, у њени дубоки простор.
Једна зрака, танка као жица, трепери,
не може је нико сломити нити ишчупати
јер је завезана за тај мали отвор и његову дубину.
Осветљава ме њен трептај
док откључавам врата,
улазећи
из једне празнине у
другу.

ИШЧЕКИВАЊЕ

„Пссст“, стишава ме,
„и времену треба дати времена.“

РАЗГОВОР

Па, хајде, реци ми, постоји ли истина у речима?
Да ли ће из речи вода потећи вода?
Да ли ће те реч камен ударити као камен?
Да ли у речи Бог заиста постоји Бог?
Да ли ће се окренути, као и ти, кад га зовну, именом?
Да ли ће се реч тишина утишати као да је нема?
Кад уђем унутра, у реч, ништа се не чује,
говорим а као да скривам.
Питам те, јер једном сам толико говорио
да сам све изгубио, да ли, заиста, и ти
станујеш у своме имену?

РАДОСТ

Радост, шта ћу са њом, она кратко траје.
Брзо се истроши. Имаш је, али као да није твоја,
други са њом управља. Радујеш се што је имаш
али заједно се истопите као пахуљица на твом рукаву.

Видиш је, како падне и одмах се претвори
у влажни траг.
Радост, па шта ћу са њом
и њеним траговима?

РАНО БУЂЕЊЕ

Светлост ме подиже. Светлост је кошница, унутра зуји и сам можеш томе присуствовати – наслони уши на дланове, у тај шум, у његову унутрашњост – као да шуми вода у даљини, као да киша пере небо. Шуми тишина пре буђења. Осећам како ме та тишина са лакоћом носи, док урањам у њу – израњам у даљини. Ујутро очи као семенке проклијају, доносе други живот. Гледај! Шири се дан, хиљаде трептаја, хиљаде капљица, просуте боје По баштама, глог натоварен цвећем и зујањем... Да ли да верујем у то?

ЗВУК

Чујеш, звук је као кошуљица која затопљава.
Кроз звук се даје најбољи део себе.
Птице певају, вода жубори, пламен пуцкета...
Човек кроз реч тера реч.

ОД ДЕТИЊСТВА МАЛО МИ ЈЕ ОСТАЛО

Од детињства мало ми је остало
Само рукавице које више не могу на руке
Само мала капа која као да је изгубила своју главу
Само ожиљци на бради и коленима који понекад засврбе
Само време просуто које у мислима скупљам
Да бих га поново имао
Само речи тесне и далеке
Оне ми и не дају да га заборавим

ХРПА

А онда се одломише велики комади говора
И речи су се скотрљале
Попут камена кад се отвори стена
У понор
И засуле те

Затрпале те

Њихов шум
Њихова бол
Њихов крик

И ти постајеш оно што си и био
Хрпа речи
Коју не могу изговорити

Слађана Илић

НЕСТРЕСНО ЗАНИМАЊЕ

Библиошкар сада међу осам најмање стресних занимања – кажу научна истраживања – зашто што се од клијенаца добијају позитивне повратне информације. У функцији верификовања тој шврћења навешћемо тек неколико живописних примера из библиотечкој живоца. Сви су слашки. Једно је сигурно – библиошкарџи обожавају свој посао.

Пример бр. 1

Средовечна, транспарентно сређена госпођа црвене косе, јако напарфемисана, у раскошној бунди, увек насмејана када дође у библиотеку, одајући утисак да би одатле желела да понесе нешто много више од неколико књига, поготову када је колега Крле у смени, буљећи у њега очима пуним сјаја, као да прича са филмском звездом, на његово *Изволише, јосиођо*, обраћа му се топло, непосредно, одлучно, иако не зна коју књигу би хтела, чини се да тачно зна шта хоће:

– Да ли би нешто ТИ могао да ми препоручиш? ТИ ми увек најбоље даш!

Колега Крле, искусни библиотекар, помало збуњен, па и постиђен, јер је у конкретној ситуацији апсолутно невин, брзо размишља. Поглед му пада на сточић на који књижничари и библиотекарџи одлажу књиге које су корисници тог дана вратили. Међу гомилом корица књига налази спасоносно решење, узимајући у обзир наступ, темперамент и жеље кориснице, као и време за које би је требало задовољити. Просто му се смеши књига Бориса Вијана *Пљувашћу на ваше гробове*. Корица књиге изгледа овако:

Његов муњевити предлог потврда је искуства, преданог рада с корисницима, и корисницама, различитих профила, културе, опредељења, старости и потреба. Заинтересована сада буљи у корицу, истим оним ужареним погледом којим је само тренутак пре буљила у Крлета. Начас влада тишина. Сређа па није 13 сати, када је велика гужва, јер се средњошколци враћају из школе и траже лектуру. Тада колега Крле, и поред најбоље воље, на њену жалост, пошто је реч о страственој читатељки, не би могао да јој се посвети. Дакле, она буљи у корицу, колега Крле у њу, а ја у њих. Његов поглед се труди да не ода мали злочест осмех, зато му се, ваљда, ни угао горње

усне никако не помера, мада испод трепавица помно испитује реакцију страствене, нешто средовечније читатељке која је од њега старија једно 15 година. Због транспарентности корице предложене јој књиге, страствена читатељка се не усуђује да пита било шта о садржају. Не окреће чак ни задњу корицу, како би прочитала рецензију – јер предња корица је – исувише инспиративна!

С пулта одлазим у фонд, иза стакленог зида, како не би постало непријатно. Изгледа да је тог тренутка, бар што се страствене читатељке тиче, испарила свака непријатност, као да је зид фонда од армираног бетона.

– По ТВОЈОЈ конституцији – обраћа се она Крлету и шара очима по његовом телу – рекла бих да си спортиста. Да ли, између осталог, волиш да скијаш?

Добро је прошао, мислим се док се кријем иза стакленог зида и правим се да нешто радим, а нисам крива што, у ствари, и даље и видим и чујем. Добро га није питала *да ли волиш да јашеш*, што би, додуше, било мало неприлично, бар с обзиром на здање у којем се налази, а и вероватно не би имала шта да му понуди, пошто не поседује ергелу коња, како смо касније закључили.

– Волим да скијам, мада више волим кошарку – каже Крле снебивљиво.

– Данас свако игра кошарку, то није занимљиво. А и некако нисам баш увек за групни спорт – каже страствена читатељка. – Слушај, и ја волим да скијам, а имам и апартман на Златибору, па уколико будеш хтео да се у овим зимским данима мало посветиш том спорту, слободно се јави, наћи ћу увек места за тебе – поентира она. Притом, у десној руци држи препоручену књигу, а у левој визиткарту коју пружа омиљеном библиотекару. Нисмо стигли да опазимо одакле ју је извукла.

Крле послушно узима пружену визиткарту, задужује страствену читатељку не гледајући је и каже јој:

– Хвала Вам, госпођо!

Страствена читатељка већ му је окренула леђа, одмахује руком док откопчана раскошна бунда витла око њених још увек витких ногу у црним свиленим чарапама и не погледавши га каже му самоуверено и лако:

– Јави се.

Добро, елементарна непогода је прошла, мислим се. За њом остаје само траг њеног нападног парфема. Сада већ могу да изађем из фонда. Крле и ја гледамо се преко пулта.

– Све си и видела и чула – каже ми са значајним смешком који више не мора да скрива.

– Јесам – кажем му – Браво! Мада, не бих баш радо била на твом месту.

– Ма наравно – каже он. – Ипак, пошто сам дифовац, ни сам сигуран да сам све баш најбоље разумео. Да ли би ти, као филозофкиња, могла још понешто да ми појасниш?

– Јесте, за ово ти треба баш тешка филозофија! Хајде, питај – говорим солидарно колеги. Јасно ми је какву конфузију је код њега изазвала страствена читатељка. Не наилази се на такве баш свакога дана.

– Па, није ми јасно да ли је тај поменути апартман на Златибору за издавање. Ако јесте, како је онда увек слободан? Да ли могу да га изнајмим за себе и за своју девојку? Колико би коштао уколико тамо одем сам? Колико би коштао уколико бих тамо отишао са девојком? Златибор нема озбиљне скијашке стазе. Где бих, заправо, тамо скијао?

– Да, тешка су сва та питања, заиста. Прво погледај визиткарту. Да ли је то визитарка за апартман или за госпођу?

Крле збуњено гледа. Милојка Љубистојковић, физиотерапеут. Број телефона...

– Аха, дакле тако! Хајде да проанализирамо:

Прво: Да није госпођа менаџер Здравственог центра „Чигота“?

Друго: Да није основала истурено одељење у нашем граду?

Треће: Можда и овде има неки апартман, да се људи не муче да путују?

Чини ми се да ти не би опростила да на Златибор поведеш ни реуматичну кеву! А ни девојку, чак и да јој очи испадају од увећане штитне жлезде!

Четврто: Да ли те, можда, боли нека коска и да ли би ти пријала масажа?

Пето: Целог тела или парцијално?

Шесто: И којим етеричним уљем?

Седмо: Или, можда, чоколадом?

Осмо: Шта би било да си био сам у смени, с обзиром на то да немамо обезбеђење?

Девето: Шта би било да ти Вијанова књига није била при руци, па да ниси на брзину задовољио страствену читатељку?

Десето: И ко ти, уопште, каже да си је задовољио?

Једанаесто: Шта ако јој се не јавиш за ту рекреацију?

Дванаесто: Ко каже да ће следећег пута доћи с позитивном повратном информацијом?

Тринаесто: Шта ако поведе мужа уколико јој се садржај књиге не свиди, или уколико се пак њему не свиди корица?

Четрнаесто: Шта уколико те тужи директорки за сексуално узнемиравање?

Директорка, можда, неће разумети сву машту дизајнера, као ни аутора корица, а ни то што нећеш мало да се рекреираш него беспотребно правиш проблем. О садржају књиге да и не говорим! Она за Вијана сигурно није ни чула! Последња књига коју је прочитала вероватно је *Орлови рано лете*. Па знаш и сам како данас бирају директоре библиотека!

– Добрила, бре! Сада си стварно претерала! Још ја испадох крив! Лакше бих поднео да сам објекат те масаже, него што ме ти масираш свим тим противпитањима! Добро, ево, пристајем да за казну поново прочитам којег год хоћеш Ниновца из последњих пет година! Грешан сам! Признајем!

Ето, тако ми каже Крле, добри мој колега.

Пример бр. 2

Одељење стручне књиге. Вуче се лењо летње поподне. У читаоници готово да нема никога. Немамо климу у целој библиотеци, па је згодније читати било где с ногама у лавору. Општинари нас лажу већ годинама. И не само у вези с тим, наравно! А ове године уопште нису могли да мисле још и на то! Колега Пеки и ја већ одавно о томе не размишљамо, готово да смо заборавили да је неко уопште изумео климу, само што нас на ту необичну чињеницу подсећају неувидљиви читаоци, а можемо се о томе информисати и у некој техничкој енциклопедији или на интернету.

Осим што немамо климу, чесму имамо само у дворишту, што, логично, осим чињенице да у поменутиим временским условима можемо сваког трена да се изврнемо од жеђи, компликује и чињеница, тачније, недоумица, како до сада нисмо добили жутицу или пак неку сличну пошаст. Зато се на општу кризу луксузирамо, па купујемо влажне марамнице, увек их имамо уз себе. Проблем жеђи решавамо тако што, и поред опште немаштине, купујемо „бомбе” с пивом, које кријемо испод стола. У њих смо инсталирали пластична цревца, па срчемо када читаоци уђу у читаоницу или пак након што из читаонице прођу кроз одељење и оду кући.

Проблем глади већ нешто теже подносимо. Иако су нам плате бедне, што је већ опште место у ресору културе, па не

морамо баш свакога дана да једемо, а ни да о томе непрестано трубимо, ипак можемо да се частимо пљескавицом – кад легне део плате. Тог дана смо увек еуфорични, па заборавимо на дозвољене и на недозвољене минусе и обавезно се залетимо на пљескавице. У вези с тим проблем је што на самом одељењу немамо просторију у којој бисмо их појели, а да не правимо зазубице корисницима који су, углавном – ђаци, студенти, уметници или пак љубитељи уметности или науке. Једноставно, не можемо одељење и читаоницу да оставимо без надзора, а и некако је тужно да једемо пљескавицу, а да не пијемо пиво, а „бомбе” су инсталиране, рекли смо већ где.

Није ни ту крај нашим проблемима. Једини тоалет налази се у сасвим другом делу зграде – из разумљивих разлога – у близини одељења периодике у којем су најбројнији корисници – пензионери. Пошто је тоалет стално под кључем, због најезде случајних пролазника који знају да се он ту налази, али не и да је то зграда библиотеке, наши мили корисници пензионери свакодневно на особље изливају салве беса – ваљда што не могу да издрже док им библиотекар дода кључ. Но, то већ није наш проблем, већ проблем библиотекара с периодике. Наш је само када је тоалет потребан баш нама, па морамо да се прецизно програмирамо, до другог крила зграде, како нас у том смислу не би задесила судбина милих нам корисника пензионера.

Размишљам нешто – можда смо ми и размажени. У Аушвицу је на 30 000 жена био један тоалет, а ипак су неке од њих преживеле! Па мора да ће слично бити и с нама и с нашим корисницима.

Као што рекох, није ту нашим проблемима крај. Ако су то уопште проблеми. И на нашем одељењу повремено се појављују страствени читаоци. Само, они нису баш као већ описана с позајмног одељења, која препада колегу Крлета и која му је недавно у фонду показала сисе. Овде долазе замишљенији, духовнији, медитативнији и свакако – мање конкретни типови.

Тако дакле једног мирног летњег поподнева са извесном узвишеношћу на наше одељење ступа корисник кога смо интерно касније прозвали сасвим неинвентивно – Уметник. Мада његова спољашњост није одавала те симптоме, пошто је долазио у зеленом шеширићу с перушком неке шарене птице и у кратким панталоницама на трегере, што смо толерисали искључиво зато да не бисмо испали политички некоректни. И јесте да се наречени звао Миладин Дангубић, био је референт у неком државном предузећу, сматрали смо, на основу њего-

вог особеног стила одевања, да се, могуће, по његовом сматрању, облачи тако свечано само за долазак у библиотеку или да се пак изјашњава као Словенац, Аустријанац или Немац, или као ловац, или пак као све то скупа, јер на то апсолутно има право, али нисмо хтели да га испитујемо, чак ни ради анкете, како га ни на који начин не бисмо узнемирили, или чак повредили, у ова бурна времена.

Добар дан, каже узвишени корисник не скидајући весели шеширић са главе.

Добар дан, отпоздрављамо и Пеки и ја, а Пеки и на своју, а, испоставиће се, и на корисникову жалост, устаје и стаје за пулт. Љубазно каже – Изволите.

Корисник са извесном свечаношћу на лицу:

– Хтео бих неку књигу из уметности.

Пеки га, кријући запањеност, пита:

– Из које?

Збуњени корисник каже:

– Уопште, из било које.

Ух, већ осећам напетост у зраку! И потенцијално неразумевање.

Пеки се опет јавља:

– Господине, на овом одељењу има 30 000 књига. Међу њима неколико хиљада о уметности. Да ли бисте могли да будете прецизнији? Из које уметности? Који период?

У свему узвишени корисник већ осећа неповерење према библиотекару и тај осећај уопште му се не допада:

– Господине, обраћа се Пекију – ја сам на позајмном одељењу редом читао све књиге из дела фонда који је доступан читаоцима. Да ли Вам је јасно? Редом! Од А до Ш!

– Аха, добро – искусно се савладава Пеки, иако га, поред страстеног читаоца, придављује и врућина која не попушта ни око 18 часова, управо док дијалог траје. Због страсти читаоца, која исијава као зидови библиотеке, осујећен је да повуче бар један срк кроз раније већ поменуто цревце. Радо бих да му помогнем, али разумем да није тренутак за то.

– И, господине, књижевност које земље сте читали? Прочитали сте и поезију и прозу и драму и есејистику и дневнике и...? Па шта Вам се највише допало? Који су ствараоци из те културе на Вас оставили најснажнији утисак?

Узвишени корисник сада је већ озбиљно љут. Чини му се да га Пеки омаловажава:

– Господине, је л' Ви то мене намерно провоцирате?

Пеки му мирно одговара:

– Господине, лепо сам Вас питао. Зашто ми лепо не одговорите?

Узвишени корисник:

– Господине, шта сте Ви, уопште, завршили?

Пеки је и даље миран. И пријатан:

– Завршио сам историју уметности. Господине, пошто време већ одмиче, а ми лети радимо само до 19 сати, с обзиром на чињеницу да, дакле, имате мање од сата, а да се књиге из уметности читају само у читаоници, да ли бисте могли да ми кажете која Вас уметност, и који период, и у којој земљи, данас занимају?

Узвишени корисник потпуно је поражен:

– Можда се ја не разумем у то што тражим, али Ви се, господине, очигледно, уопште не разумете у своју струку! Ко зна где сте Ви завршили! Довољно сте стари да нисте могли да купите диплому на неком од приватних факултета...

Пеки је сада већ стварно нервозан. Ваљда је то карактеристично за већину некадашњих студената генерације...:

– Марш на каталог, неписмењаковићу! Јеси ли чуо за каталог? Напоље! У ходнику ти је! Или се, још боље, вуци кући! Нећу да сам те овде икада више видео у тим гаћама!

Овај конкретан страствени дискурс разлеже се по читавој библиотеци. Зидови су веома танки, пошто зграда није грађена наменски. Температура је достигла максимум. Узвишени читалац нестао је у виду ластиног репа. За њим је остала само она шарена перушка, која свакако није ластина, и која му је испала са шеширића. Није се зауставио ни на каталогу. Није се ни стрмекнуо низ степенице. Изгледа да је стварно одлетео. Повратну информацију никада нисмо добили, јер се, за разлику од птица селица, никада више није вратио.

Пример бр. 3

Идеално радно место у библиотеци је – уредник културних програма. Уредник, наиме, у миру чита књиге, бира, углавном, релевантне госте, организује и води програме, најављује их у медијима, сарађује и дружи се с финим светом, виси након програма с њима, и са директором/директорком, по кафанама, увлачи им се, зна се већ у шта, по потреби, у зависности од тога на ком месту види себе у будућности. Све то чини на рачун установе, пошто с поменутима једе и пије на потпис, а због опуштености те атмосфере долази лакше до конструктивних договора итд. Због тога га, најчешће, мрзе друге

колеге, сматрају га штеточином, пошто плаћа гостима хонораре, преноћишта, превоз и остале глупости, док библиотека нема пара ни за бедан пар нових наслова, чак ни да их с попустом купи на Сајму књига.

Стално се питају шта ће људима књижевне вечери. Организатора културних програма сматрају и паразитом зато што чита књиге у време радног времена, а не ради са читаоцима. Сматрају га и нарцисом, пошто виси по телевизији и промовише, више себе него библиотечке програме, ако они већ треба да постоје, а не треба, ваљда сте то већ разумели – из контекста. Уредника културних програма за све то боли уво, јер слабо долази у додир с другим колегама, које сматра простом радном снагом која ништа не чита. Једино што на књижевним вечерима и он долази у додир са страственим читаоцима и читатељкама. Мада, није то најгоре што библиотекара може да задеси. Како тек знају да буду страствени ствараоци!

Снежна, романтична фебруарска ноћ осваја град. Књижевно вече лауреата КЛИН-ове награде само што није почело у кафеу *Хаг*. Уредница културног програма библиотеке иначе сматра да је награђена књига срање, али рачуна, ред је понекад испоштовати и жеље читалаца. Не зна како би могла да им објасни да неће промовисати тренутно актуелног клиновца. Већина писаца из града К., где се читав догађај одвија, бар они с којима је разговарала, деле њено мишљење што се вредности те књиге тиче, али пошто знају за ред, учинили су што физички, што ментални напор да се, упркос хладноћи и бљузгавици романтичне зимске фебруарске ноћи нацртају у кафеу у којем је већ поприлична гужва. Имају на уму како би им било да су они лауреати значајних књижевних награда, а да на њихово представљање нико не дође. У *Хагу* нема више слободних места. И док се блажени лауреат смешка, градски секретар за културу са две одличне рибе седа за једини слободан сто, онај који је намењен учесницима, и поред којег се налази озвучење. Сада већ помало унезверена, уредница културних програма прилази му и каже:

– Господине, не можете овде седети, овај сто намењен је учесницима.

Градски секретар за културу запањено је посматра, а потом опомињуће севајући очима, наглашавајући сваку реч пред две одличне рибе, одговара ваљда реторским питањем:

– Извините, је л' Ви знате ко сам ја?

– Не знам, одговара уредница културних програма, као да јој је свеједно, док баш у том тренутку мисли на хиљаду

значајних појединости, али не и на то ко је персона која запањено буљи у њу.

Ја сам ГРАДСКИ СЕКРЕТАР ЗА КУЛТУРУ, Небојша Дрндаревић!

– Драго ми је. Ја сам Персида Вучић, а сада, молим Вас, потражите за Вас и Вашу пратњу, пардон, гошће, неко друго слободно место – уредница је доследна.

Е, Персида, Персида, таман си добила уредничко место, а сада ћеш и отказ да добијеш, мислим, након ове књижевне вечери. Да л' си свесна коме си се замерила?! Што не водиш књижевно вече с лустера, то би ти у овој ситуацији свакако било најпаветније. А и перформанс је данас на цени, уопште ниси мислила о томе! А требало би, пошто не умеш да причаш с магарцима, нити да у њих предуго буљиш.

Тек што је тако размишљала једна Персида, кад, недалеко од ње, чу се изненада веома снажан тресак. Док је седао на столицу за неким другим столом, Небојша Дрндаревић је са све том столицом пао. Две одличне рибе стоје на веома високим штиклама, буље у простртог Дрндаревића с висине, разуме се, и осим што су изнервиране што их је кретен довукао на књижевно вече, нервирају се и зато што их, тако прострт, бламира. Он, опет запањен, и тако опружен, покушава брзо да мисли и да смисли неку духовиту досетку, али време просто пулсира, па му то не полази за руком. А ни иначе није духовит, што му се лепо види на лицу с којег се може прочитати само урођена глупост.

Е, Персида, сад више нема за шта да бринеш! Сигурно ћеш најевати! Сасвим је сигурна Персида док се безгласно обраћа себи. Тражи очима лауреата и љубазно му каже:

– Изволите за сто, почињемо.

Исто то каже и члану жирија, љубитељу књижевности који је дошао из престонице и кога се мање-више цео овај циркус уопште не би тицао да није лауреату дао глас. Он ће сад лепо да навезе своју причу, шта га брига што га обични смртници уопште неће разумети. Јасно је да само ретки, баш као што је он, допиру до дубине која се у лауреатовом делу додирује и са истином историје и са суштином филозофије, заправо – са филозофијом историје и, у ствари, баш воли што га публика неће разумети. Она је, као већина у Србији, конзервативна, не разуме значај ревизије ни традиције, ни историје, ни књижевности. И, о чему он даље да прича! Нек седе и нека блеје!

Изгледа да и лауреат мисли слично. Мирише на неки одличан италијански маркирани парфем, фура Хуго Бос

одело и размишља који део из романа, за почетак, да прочита. Пошто је ионако свеједно, он реши да одмах изнервира публику, па чита део због ког су већ стигли да га злобни, полуписмени новинари, никако као они из КЛИН-овог жирија (они су сви гласали за њега) олају по штампи. Он чита, чита, чита. Страствено чита. Време пролази, пролази, пролази, а он никако да сврши. Напокон, десило се и то. Публици је лакнуло, али није аплаudirала. Атмосфера је непријатна, а вече, такорећи, није ни почело. Персида капира да би баш сада требало нешто да каже, али шта? Она брзо мисли, но, ова ситуација ју је затекла неспремну. Док размишља, стидљиво се, ипак, однекуда јавља аплаушчић. Небојша Дрндаревић тапше. А онда и његове две рибе. Персиди је дошло да га изљуби. Ал не може сада да напусти сто за којим се одвија програм. Нада се да ће још неко затапшати, али то не чини нико осим већ поменутог члана жирија. Она не може, било би лицемерно, зато што зна да је књига срање. А знају и људи од пера који су у публици, како смо већ напоменули. Јаој, ужас! Помишља Персида. Нећу ово вече преживети. Јебала ме, бре КЛИН-ова награда! Можда ја и нисам за уредницу књижевних програма, ни за набеђене госте, ни за глупе романе..., не може у себи да се заустави Персида, а време цури. Па добро, кад је бал, нек је с музиком, мисли она, па сходно томе, почиње:

– Поштовани гости и пријатељи, добро дошли на ово пријатно вече. Радујем се што вас видим у оволиком броју, што сте ту, да сви заједно поздравимо нашег лауреата и његово (животно) дело.

Ово *животно* Персида мисли у себи, али ипак јој не пада на памет да то изговори.

– И на самом почетку, господине лауреате, желела бих да Вас питам:

– У интервјуу који сте дали угледном недељнику, одмах након добијања награде, рекли сте да је Ваша инспирација новац. Где је ту књижевност?

Неколико тренутака тајац.

– Ето ти! – изнервиран је лауреат. – И што си ме сад то питала?! Тако нешто само у провинцији могу да те питају! Само у Србији могу да те питају!

– Па мислим – опет ће Персида – са извесним саучешћем у гласу – нисте се, ваљда, само због новца толико мучили?

– Ово је диверзија! – дере се лауреат – Ово је неко смислио! Шта хоћете од мене? Ви ме, бре, не заслужујете! Што лепо нисам седео тамо, у оној лепоти! Ко ми рече да овде дођем и да се вама бавим! – дере се лауреат зверачући – што по

Персиди, што по публици. Али, лауреата заправо нико не слуша. Људи полако устају и одлазе. Он се и даље дере. Поред члана жирија, који није стигао ни да бекне, а који ће свакако добити хонорар и путне трошкове, сада је равнодушна и Персида. Он пије виски, она седи и пуши. Важно је да је све коначно готово. Размишља само како да неприметно шмугне док страствени лауреат не престане да хистерише, мада јој је јасно да има времена још за целу паклу. Ипак, одлази неприметно. Без поздрава.

И док се *Хаг* празни, у њему осим члана жирија који и даље мирно седи и пије виски, и поред лауреата који се и даље дере, стоји његова девојка, заљубљено га гледа и теши:

– Љубави, смири се. Шта ти је? Наравно да си најбољи!

Конобари обазриво прилазе, склањају чаше испред лауреата, да их случајно, док га страст не попусти, не поразбија. Гледају га испод ока, у ствари, плаше га се. Баш је деловао некако надмоћно – и интелектуално – спрам њих. Полако се примирује. Осврће се око себе. Гледа преко разголићеног рамена своје драге. Већ нешто тишим гласом пита равнодушног члана жирија:

– Где је она мала? Побегла, а? Е сутра зовем њену директорку!

Лауреат је стварно сутра звао Персидину директорку. На срећу, ни директори библиотека више се не пале на клиновце као некада. Можда им је њихова литература тешка.

Била је љубазна, извинила му се и обећала да ће због свега и њему и члану жирија уплатити дупли хонорар. То га је смирило. Упркос свему, помислио је, лепо је бити лауреат књижевне награде у Србији.

Милоје Дончић

ТОПИКОН

ЈАВНА ГОВОРНИЦА

Костур кабине подземна клацка дизалица
 Ровац –инжињер,звук алуминијума
 По такту кишне капи кроз оштри отвор
 наступ инсектаријума.

У углу паук воајер
 Изнемоглих птица хор
 На постољу мокрог нотес заборављен
 Испод пода белих глиста комбинат.
 Слушалица ври од клица
 У гласној жици новчић заглављен
 Овде почива птт апарат.
 На гркљану црвено-жутог кабла
 виси рукавица са пет мрављих самица.
 На врату пољочувара зидни куца сат.
 Ветар прелистава именик без корица
 У пољу хумка од стакла – јавна говорница.

ЦРВ ГРАДИТЕЉ

Бушио је црв експонате прастаре.
 зидове коцкарница, славине златне,
 лептире камене, подруме, резервоаре.
 Бушио је хидроцентралне у раму празног
 монитора, гробницу књиговодства и
 књиговођу пробушеног вођу,
 градећи подземне школе и ђачка излетишта.
 Бушио је црв изнајмљене роботе
 своје блиске рођаке.
 Бушио је црв институт за екологију, зграду
 метеоролошког завода и кабинет за биологију.
 Градитељ меморијалног центра плакао је над
 апстракцијом своје грађевине,
 налогодавац сопствене смене у предсобљу
 нерођена домовине.

СПОМЕНИК НЕЗНАНОМ ЈУНАКУ

У свакој незнанији на незаном тргу
сјаји се торањ од незаног мермера.
Нико не зна ко у њему лежи.
Нико не зна за кога је пао.
А цвећем му чело покривају
незнани потомци убијених
ил незнана деца убица незнаних.

ИМУНИТЕТ ЦЕНТРАЛНОГ ГРАДСКОГ ТРГА

На централном градском тргу
дани су црвени, а ноћ се жути
као лимун.
На испљувке говорника и звук
писоара трг је имун.
Црним димом град напаја плућа.
Вирусна свита матичне књиге отвара.
Надничарке орне време мере
по сату сиве економије јавних кућа.

ПИЈАЧНА КОЛИЦА НАИСИНОГ ПЕНЗИОНЕРА

Тротоаром пензионисаним
точкић распопућен свира,
активни јецај пензионисана
покреће колица.
Рука наисиног пензионера вибрира,
сутерен пијачне торбе, сајам клица.
Преко поломњених јаја ручица-кошуљица змије.
Блиске се воде борбе.
Бркати кромпир са трулим се јабукама бије.

УЛИЧНИ ПРОДАВАЦ

Радету Перићу

Погнут, нервозан и љут
на ловце сиве економије имун.
Уз ограду усидрен.
За саобраћајни знак качећи капут
дрхти као сибирски лимун наслоњен на зид.
Његова су недра складиште
а џепови фиоке, уз погрешну диоптрију
лагано губи вид.
Продавац гипса, сапуна и ораха
он ПДВ плаћа у трзајима
сопсрвеног страха.

ВАРДАРИЈА

Попречном деобом Вардар пресечен
Свечаном врпцом источен
За убицу свога венчан
На билијарском столу Климент згњечен.
Застава кијавица
Грб избацује секрет
На тргу компас укочен
Коцка ратлука и национални покрет.

Лаура Барна

УЛИЦА ГЛОГА

Чаробно брдо,
четвртак 15. март 2012.

На свим предметима у нашој кући блистала је шуџа. На клавиру најјаче, овим речима започела сам роман *Паг клавира*, и не слутећи предсказање. Туга и клавир иду заједно, било ми је јасно још при првом сусрету с отменом грдосијом која је запосела гостинску собу на начин да су сви остали предмети и покућство постали неважни. И тог дана моја туга преместила се и засијала као нолдеовски деформисан одраз на политираној површини, заједно са обрисима, који су ми личили на животињске него људске главе.

И никоме нисам дозвољавала да му се приближи. Једино сам га препуштала мачки Милки. Шуњала се по његовој унутрашњости, или је лешкарила по црно-белим диркама, увек језиво и дирљиво хладним, што јој је зачудо годило. У мом одсуству, Милка би долазила до клавира, пењала се прво на столицу, сопственом тежином завртевши неколико пута седиште, сачекала да се у потпуности примири, потом би пажљиво шапицама стала на удвојене црне дирке, начуљених ушију одслушала резак тон, и полегла целом дужином преко клавијатуре производећи још јачу какофонију. Ту би остајала све док не чује моје кораке са улице, и не сачекавши шкрипу капије, у неколико брзих скокова примакла би се улазним вратима, дочекала ме уз отегнут мјаук и високо издигнутог репа стала да трља обло тело о моје листове.

Тако је било и данас. Облаци су се ниско наднели над Брдом, чинило се да ће ми се сваког трена спустити на главу. Убрзах кораке, наједном овладана неким нејасним немиром. Капија је зашкрипала оштрије него иначе, чему сам придала посебну важност, као један у низу знакова, преузетих из *Пага клавира*. Осетих како су ми сва чула раздражена, у служби примања, и сама се повиновах не желећи да се опирем и реметим очигледан сплет неминовности. Знала сам да се нешто велико спрема, у чему сам била саучесник, и то ме је истовремено и радовало и стравило.

„Твоја чуваркућа се опет није мрднула с пијанина“, довикнула је мајка из кухиње, чим сам крочила на први степенник, знајући колико ми тај податак значи; неуобичајену мајку оданост приписивала сам вишим силама које су запоселе Кућу, и сабирале се из обзира према новим станарима баш у клавиру. Једино ми је сметало што је пијанино бркала са полуконцертним клавиром, али већ извесно време ни мимиком нисам реаговала на њену брљивост. Мисли су ми биле заокупљене гласовима који су допирали из жичаног органа. По реакцијама сведока, убрзо сам схватила да их само Милка и ја чујемо, што смо потврђивале уротничким погледима. Пратили су ме и изван куће. Постали су део мог живота, упливисали у мој лични крвни код, толико интензивно да сам се питала: ко сам уопште, зашто сам доспела у ову утварама опседнуту Кућу чија судбина је неизвесна колико и моја, и шта оне хоће од мене? И то сам одлучила да истражим. А требало је поћи од родоначелника, главе породице и градитеља Куће на Чаробном брду.

Капут сам бачила на кауч и, забацивши на леђа торбу са књигом, одмах села за клавир, распоредила прсте на још топле дирке од Милкиног тела, али нисам засвирала као убицајено.

„Клавир би могао бити мушки инструмент“, рекох, одигавши на трен руке; осетила сам како ми трнци јурцају кроз шаку, разливају се и остају, бридећи, по периферним деловима. „Предаје се снажном и силовитом опсаднику, чак грубијану, а охоли се пред колебљивошћу, измиче акордима пред суптилним налетом свилених женских јагодица. Синоћ ми је дирка склизнула као подмазана лојем, сав жичани организам ошљари, сатима се рвем са њим и – ниш! Упорно потире моју упорност да правилно одсвирам Чајковског, његов листопадни *Октобар*. Још мало па ће зима а ја не успевам да се усвирам ни у октобар“, из мене је већ куљао бес. „Одбија ме јер сам жена, али он не схвата колико жену дражи кад је одбијају, постаје као мазга тврдоглава, све док не истера своје.“ Већ утрнуле прсте вратила сам на дирке. Било је јасно да не разговарам са мачком него са аветима које су одавно постале сопственици инструмента.

Милка је шћућурена на софи слушала мој монолог окрећући сваки час главу лево-десно, као да покретима покушава да растумачи значење речи које су све опојније пуниле прос-

тор гневом. Схватих да би у разоткривању мистерије опседнутости мојих предосећања, клавир могао бити кључ. Кључ за откључавање Куће. Изнајмили смо је на одређено време, до продаје, а по препоруци даљих наследника чувеног историчара религије Веселина Чајкановића, за кога се до тада нисам уопште занимала, осим узгредно када би се помињали вампери, вештице и остали жреци и паганска немањ, о којима сам писала у *Паду клавира*. Клавир је ишао с Кућом. Чак и Милка. Затекли смо је на прагу, мајка и ја, рањену и болесну. Нога јој је била готово смрвљена, деловало ми је да се ухватила у замку за пацове и мајјом спретношћу искористила један од девет расположивих живота не би ли нас дочекала с поруком. Мајка је тад потврдила суштину имена биљке чуваркућа, алудирајући на занимање градитеља и првог власника куће, али је одмах додала: „Зваћемо је Милка, личи на моју покојну тетку Меланију. И њу смо звали Милка.“ На то – покојну, намршних се, али ништа нисам рекла. Остало јој је име, али и она са нама, као део кућевног живог инвентара, заједно с полуконцертним клавиром и мноштвом дрвећа и некултивисаног растиња у дворишту.

Још се Брдом опомињало на Веселинову изричиту заповест да се у дворишту не преломи ни гранчица, јер је у сваком дрвету изналазио наслеђену светост која га је обавезивала. Грци и Римљани, па и Германи, који су нам били по духу и срцу ипак најближи, сматрали су их сличних особина као у људи, делећи их на срећно и несрећно дрво. Перун је био на Веселиновој страни, и то безразложно убеђење да је миљеник врховног словенског бога давало му је за право да се куражи и мане одговарања на гунђања и укућана и суседа о уклетости Куће и савезништва с биљкама и ситним демонима. Завет се поштовао до данас, више из страха од освете хтонских бића него из саучесништва. Било је то једино имање у крају, заковило толико да се једва назирала Кућа: мала, на четири воде. „Хоћу да живим у овој Кући“, рекла сам одлучно мајци, док смо је посматрали са малог раскршћа. Кроз широм отворен прозор гостинске собе видео се клавир. По поду је било разбацано мноштво хартије, књига и свезака. „Платићете само комуналије, и наравно, бринути о Кући док је не продам“, рекла је жена мачкасте физиономије и пружила мајци свежањ кључева. „Тај највећи је од капије, а окасти са црвеним зарезом од улазних врата, за остале се снађите“, додала је, села у кола и одвезла се низ празну улицу.

После сам сазнала да је најразличитијим вратоломијама покушавала да изнесе клавир, али могао се изнети једино у деловима, што би било скандалозно скрнављење светог инструмента и у варвара. Прво је клавир постављен на одговарајуће место, у пупку куће, уместо огњишта, по изричитој заповести поручиоца пројекта, па су накнадно грађени зидови и формиран распоред просторија, по мери човека.

Убрзо сам се дала у потрагу за подацима који су се тицали Веселина Чајкановића, особито оним личним, породичним пикантеријама, на шта ме је и Милка спретно и лукаво наводила, упућујући на импровизовано гробље мачака удно дворишта. Одонамо се тек чуло мноштво неартикулисаних гласова и крика; предњачио је дубок женски алт изговарајући сочне псовке на сваки повик. По опису станара околних кућа, претпостављала сам да би то могла бити Веселинова јединица и мезимица – Марушка. Жена мачкасте физиономије није од лозе Чајкановића, али се на волшебан начин докопала Куће и журила што пре да је се ратосиља носећи се с примамљивим понудама као какав мангаш. Већ се увелико говорало да је познат купац па и позамашна сума коју је понудио, али је због безбедности, дотични инсистирао да остане анониман. Говорало се и да му је намера да сруши Кућу и на њеном месту подигне велелепни стакленац за рентирање, што је уносило страх мештана од освете и погрома Чајкановићевих подземних савезника.

Половина трапезастог плаца и цела Кућа били су у сенци разгранатог ораха. Приче о јоду, који испуштају плодови и лишће ораховог дрвета, врзмале су ми се по глави као ефемерије које су с временом попримале све већу важност. „У малим количинама је пожељан јер убија бактерије и гљивице“, тврдила је моја мајка. Али, знала сам, живети под сталним емитовањем халогеног микроелемента није било прихватљиво. И зато се нисам бунила кад се удружила са женом мачкасте физиономије у намери да га посеку, али побунио се цео комшилук, тврдећи да је стари орах једина спона овог света са оностраним, у који је 1946. насилно отеран пионир српске науке, и да га нипошто не треба дирати због мира на Брду. Прича је митологизована у легенду: Лично је Чајкан младицу ораха побоо у земљу те 1929, истовремено док је постављан камен-темељац за Кућу, уз сумњичаво врћење главом

архитекте Дујама Гранића, који је све време гунђао и надгледао градњу, поштујући ипак Веселинову жељу да се посече растиња тек колико је нужно за смештај невеликог објекта.

Извадила сам из торбе *Студије из српске религије и фолклора 1910–1924*, коју сам јутрос подигла у градској библиотеци. По наглном завршетку са хиљаду деветсто двадесет и четвртом годином, ценила сам да постоји и наставак. Одмах уочих име приређивача и писца предговора, Војислава Ђурића, и осетих благу пријатност у стомаку због познатог ми имена, додуше једног од споредних ликова из *Пада клавира*. Поглед ми се зауставио на 77. страни, и почех полугласом да читам, свесна Милкиног присуства: *...ілої је најмоћнији айоїпројојон іроїив вамїира, вешїица и немани уойїше, ма у ком се облику они јављали; срећно дрво чија је веселостї снажан уїшук іроїив злих демона... највећи наш врховни бої, није нико друїи до највећи и најстїарији наш вамїир...* Исписах великим словима: ОВО са три узвичника. Талас пријатности сад ми се разлио целом утробом; помислих на насумице изабране па повампирене ликове у *Паду клавира*, махом уметнике и научнике, староседеоце Чаробног брда. Нисам била сигурна да ли је централни вампир управо Веселин Чајкановић, тек Кућа у Пушкиновој свакако је морала бити она насилно срушена у мом роману. И чињеница да је разум превладала интуиција, додатно ме је узнемирила.

„Веру одмењује разум и од паганизма наовамо нема праве, комплетне вере с достојним елементима: ритуалима, обредима и разним чињењима од којих нека имају облик лудости или игре“, рекох гласно, обраћајући се тобоже Милки. Нежно сам спустила поклопац, претходно, по навици као да бајам, превукох кажипрстом по клавијатури, зауставих се на крајњој дирки и снажно је притиснух. Босом ногом свом снагом нагазих и педалу. Оштар писак проломио се Кућом.

Погледах кроз узани а високи прозор. Једна грана глога ударала је у стакло претећи да га поломи. Кућа је имала толико мале отворе да је једва успевало у њу да уђе довољно светлости, па смо морали и усред дана да палимо лампе. Чак су и улазна врата била једнокрилна и ниска, тек за некомотно мимоилажење, што сам приписивала магијском отклону од варљиве светлости и бојазни станара од злокобних погледа са улице.

У време окуиације нисам свирао. Гласине о ловцима на клавире шириле су се Тойчидерским брдом као ураїан, и шїих дана

сам ја прекривао војничком шашром, нашла сам испис на једном од мноштво папира, затечених у Кући по уселењу. И претпоставила да је истргнут из Веселиновог Црног дневника, како је звао свеску у коју је уписивао неправде од када је протеран са факултета и смртно посрамљен запао у кревет. *Клавир је, срећом по нас, био осакаћен ојребојинама и флекама од мајјих излучевина. Осћао је у кући; до данас никоме није зајао за око. Да ли заиста збој лошеј сћања, или збој мене или Коље – јединих мушких глава – не знам. Али знам – Овима су и клавири у служби. И зигове су у сћању да сруше не би ли ја се дочејали!*

Сутрадан сам у градској библиотеци потражила други део студије и оправдала сумње да ју је Чајкановић свакако морао хронолошки наставити. Нашла сам ону датовану од 1925. до 1942. и с притајеним задовољством стрпах књигу у торбу, не усуђујући се да је отварам на улици. Безмало да сам отрчала до Куће. Нисам могла да повежем зашто сам се напрасно занимала баш за ову двотомну студију, осим што је била кључна за Чајкановићево бављење религијом и магијом у Срба, али нејасно важна за моју улогу и предказање судбине која се тичала и великог научника и његове Куће.

У другом делу пронађох занимљив одељак о мачкама и њиховој моћи као полухтонским бићима која не само да имају девет живота већ умеју каткад и њих да удвоје или увишеструче, па се самобалзамују – за вечност. Што сам сматрала да је случај са Милком, заосталом из постокупационог периода немаштине, будући да је вечито била гладна као ала. Гробље мачака удно дворишта упућивало је на њихову сталну присутност на имању, али и бројност. Неко их је избројао до магијског броја четрдесет, и тако је остало до данас као подсмешљив наслов за легенду: „Чајкановићи су имали четрдесет мачака“.

Такшови клавира су симфонија изјубљеној времена, знају они шо и без Прусја, јенерације претходника су им се вукле по историји, јуна су им усја историје – неће њу, хоће животи. Хоће своје, освојено време. Понос размеревају аршинима земље. Историјар религије сам и знам како треба са земљом чија је одредница време: историјско или оно бесконачно – археолошко, како се коме прохте да ја користи. Нису шо баш чисти посла! Једино што оставља трага у нашим животиима су трешке и збој њих се не треба кајати. Њихово ојрешење о моју част је ипак за неопрости. Али, није моје да се мешам у вољу бојова! Уморна од

читања, прикупих папире у свежањ и стрпах га у торбу. Слутила сам важност поседа баш због патње која је исијавала из сваке речи, писане нечитким рукописом, али лепим стилем као да описује какву ретку биљку.

„Имате четрдесет дана да се иселите“, рекла је жена мачкасте физиономије, села у кола и одвезла се низ улицу. Крошње тек олисталих платана правиле су шупљикаву хладовину с мноштвом сенки. Мајка није деловала забринуто, а ни ја, такву вест очекивале смо откад смо се уселиле, и због тога се нисмо трудиле да распакујемо кабасте кутије, па ни оне веће кофере. Више ме је бринула судбина Куће, из дана у дан схватајући да сам је пророчански описала у *Паду клавира* и да сам ту нимало случајно да финансирам њен усуд.

Расцветала грана глога ушла је кроз прозор, пробила чипкану завесу и наднела се над клавиром. Неколико белих латица слетело је на тамну површину и деловало као да је по клавиру пао први снег.

Мајка и ја смо у сумрак изашле на раскршће, чекале да багер уђе у двориште и удари у Кућу. „Они то раде ноћу“, рекла је суво. Био је мој дан – четвртак, 15. март 2012. По плацу се врзало мноштво људи у сивим комбинезонима и шлемовима на главама. Деловали су као циновски инсекти запали у процеп туђег времена. И ћутали су као инсекти.

А руше је уз несносну буку и праšину, и мртве подижу. Данима су крчили дрвеће и ниско шибље, затирали растиње, полако, као да је све време овога света у њиховом загрљају, а онај ко има све време, никад није савршен. Прича о свиленој праšини као фином филтеру на предметима није ме умирила, за шта сам кривила слабост свога ума да домисли и у лошем добро. На све стране разбацане кућне ствари деловале су више јадно него фино. А нисам ни слутила да је тако мала и немоћна док багер није стао пред капију. Први удар металне грдосије заболоо ме је неодређено, негде у пределу слезине или јетре. Као да је Кућа била моја.

„И оно што немамо, може да боли!“, рекох Милки.

„Мислиш на пад клавира или пад Куће?“, осетила се мајка прозваном. Лице јој је било бледо као мајолика, сва ми је у трену заличила на танану порцеланску фигуру окружену иловачом и блатом. У млитаво опуштеним рукама држала је границе глога и ораха.

Била сам наједном мирна, чак и док сам посматрала како жена мачкасте физиономије под мишком износи до кола

метроном, седа у њих и одвози се низ улицу пуну утварних прилика без сенки избеглих из Куће.

„Од делова овог клавира могла би се направити одлична модерна скулптура, или поставити инсталација уз урнебесни перформанс, баш овде на раскршћу. Као опомена, рецимо – на глупост. Надам се да се слажете, клавир је ипак био ваш?“

„Није био наш. Ви сте сигурно странац, чим не знате да ни Кућа није била наша. Клавир је стар колико и она, и испоштовао је достојанствено њен ходограм. Петроф је направљен у Прагу, уништен у Београду.“

„Онда је мачка ваша? Све време вам се умиљава око ногу као пас.“

„Да, Милка је моја. А могу ли да знам ко сте ви?“

„Вајар. Привукла ме је бука, дошао сам да видим шта се дешава. Призор с клавиром је фасцинантан.“

И клавир ми се у мейталним раљама бајера наједном учинио мали као гечја итрачка, овим речима завршила сам роман Паг клавира, и не слутећи предсказање.

Београд, децембар 2018.

Милагин Вукосављевић

СЕДАМ СОНЕТА

ОРФЕЈЕВ УЗДАХ

Није корен, још, кадар да уразуми
Цвет да се, и пре цветања, одрекне
Плода, али ни свиралу да не преуми
Пред подлошћу, што би у њу да утекне!

И птица, поново, не мари за доказе
Да и бескрај чезне за – бескрајем!...
И даље се, отровни језици, плазе
Биљу, које нам се, мирисима, подаје!

То што и пакао зазире од – пакла,
Неуки, ево, тумаче к'о нову заверу
Пепела пред камом, под који је умакла

И змија, и то у трену када је, зубом,
Свом новом залогају узимала – меру,
Штићена, једино, свлаком, као дубом!

УДЕС ЦВЕТА

Тек суочен са ватром – скупља латице:
Да међу њих затвори ту најаву плода!
Само што избеже подли кљун птице,
Умало га корен, пред змијом, не ода!...

Одавно је, у пепео, затурио и мирисе,
Пред којима је, већ, немела – свирала!
Кад наслути отровни зуб – изви се
За звездом, изван свог круга што је надирала!

Већ и у чељустима, од којих је стрепео,
Ни налик оном што је пчела плодила!...
У отворен гроб се сасу, као – пепео,

Који га је вребао, док још би у заметку!
Црница га је, ненадно, и сасвим, препородила!
Уместо на крају, поново је – на почетку!

УХОЂЕЊЕ ПЛОДА

С мога чела, као и из читанке,
Већ преписују мудрости стреле!...
Речи се мимоилазе и, кроз танке
Стабљике, сежу до јабуке, коју су разнеле

Непоновљиве ватре, тајене у шупљини,
Из које још не би никаквих ујава!
Поново се ко лукави заскок чини –
На домак исплаженог језика, који, ево, осветљава

Испражњену лобању, у коју умаче
Змија, која се, јабуком, потписа
Преко белутка, који, у прелету, дотаче

Крило птице, која се стрмоглави
У притуљену ватру – сред амбиса,
Приготовљеног већ у мојој глави!

ДОСЕГ ДУБИНЕ

Вичном да, сопствену јакост, протнем у слово,
Којем се част, зачас, сметну у врло
Засмочење сласти, коју је цвет већ одболов'о:
Уз јабуку сам, која ми се, јетка, баци у грло!

Већ ми се кроткост преобразила и у бес,
Којег су се клонили и стабло, и корен!...
Распад плодоваља појмљен је, већ, к'о удес
После којег је, у сопствени пепео, и оборен

Сипар, у коме се, ево, и мој траг гнезди!
Над њима птица, чијем се прелету наруга
И исплажен језик, ка којем, поново, језди

Испрана ми лобања, у чије се шупљине
Таложило лековито биље, коме се, из видокруга,
Измигољила ватра, к'о злоудесни наговест причине!

ДОСЕГ ПРАЗНИНЕ

Док, к'о лептир, кружим око гроба,
Наднет над цвет, над чијим сам латицама
Стрепео док су се отварале, слутим и доба
Сопствене смрти, иако све ближи – птицама,

Чији су узлети нова опирања – ватри,
Која им, опет, враћа и кљун и крила!
Надахнут слућеним мирисима, већ снатрим
Прозуклу сласт јабуке, која ми се нудила

К'о неухватљива мудрост, ускраћена
И свецима, што су, већ, своје ореоле
Трампили за пепео свирале, која, враћена

У свлак змије, не промаши ни огњиште,
И, притом, неука, ни лукавству не одоле,
Не слутећи да је само за успомену иште!

ВАТРА У УСПОМЕНИ

Јеткост јој – наук, којим се и надмеће
Са временом, али, посебно, и са мраком!
Сопствени траг, гле, потајно, надлеће,
За птицом, крилима окренутим наопако!

За свето место прогласи и – пепелиште,
На којем се, већ, таложио и прах плода!
Заостао пламен му и мрву сласти иште,
Пред стаблом, које, из загрижености, ода

Све подлости цвета, али и намере белутка
Да, бар, притаји искру за неко друго доба!
Свиралу, која бејаше надомак ујава, ућутка

Својом неситошћу, пред којом само што умаче
Испражњена глава, која се, из отвореног гроба,
Откотрља међу биље, које, једино, не дотаче!

ЕПИТАФ

Мој је крај, само, заскок – пепела:
У свиралу, што ми је сладила усне,
Али и доскок птици, која се узнела
Над цветом, у чијем се корену гуснем!

Њиме је, већ отпретан нови траг ватре,
Која се, са змијом, под грлом ми инатила!
Он призва и белутак – да, заједно, снатре
Искру, из мене, у њих, што је свратио!

Већ је напорно и црвима са мном што су се качили!
Ни један ми ни у кости, ни у лобању не сме!
Одустају и чтеци, који су, погрешно, тумачили

Речи, из тмуше, унаоколо што су се ројиле!
Време, полако, кроте и све моје песме,
Које су ме од његове подлости и одвојиле!

Милан Р. Симић

РАДИО - ДРАМА

О СТРАШНОМ КРАЈУ ЦАРСКЕ ПОРОДИЦЕ РОМАНОВ И ЊИХОВЕ ПОСЛУГЕ, АЛИ И О ЦАРИЦИ КАТАРИНИ, ДЕВИЦИ И ПОСЛЕ ЧЕТИРИ ГОДИНЕ БРАКА, И ЈОШ: О ВЕЛИКОМ ПЛАВОМ ДИЈАМАНТУ

(Сто година од погубљења царске породице Романов,
1918–2018)

ЛИЦА:

ЧУВАР ЈАКИМОВ

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА, сестра чувара Јакимова, 25
година

ЉУБАВНИК КАПИТАЛИНЕ АГАФНОВЕ, глумонем младић
ДЕРЈАБИН, чувар
ПРИПОВЕДАЧ

ПРИПОВЕДАЧ: У касним поподневним сатима, врата спаваће
собе Капиталине Агафнове нагло су се отворила. Као да га
ђаволи јуре, баш тако, у собу је ушао Јакимов, чувар, брат
Капиталине Агафнове. Неволно су се раставила тела
Агафнове и њеног љубавника и Капиталина се, нимало не
покривајући своју голотињу, а није имала ни времена, све
зачуђена и љута, обратила брату:

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимове, за бога милога! Како
то улазиш?

ЧУВАР ЈАКИМОВ (сав се тресе): Ја... Капиталина... Убили су
га... Чујеш, убили... Ма... Ма, шта ја то видим? Ма... Како се
усуђујеш, ти курвару... И ти, ку... Ма, ја ћу... Задавићу те
голим рукама... Ко си ти?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимове, немој...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Шта ћу тиш? Јеси ли глув?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: И глув, и нем, мој Јакимове.
Остави га...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: И глув, и нем, кажеш? Где га нађе, ти... Ти...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимове, не, Богом те молим...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Голим рукама да те задавим... Склони се Капиталина, склони... (комешање, љубавник бежи... Потом тишина, чује се само тешко дисање чувара Јакимова и његове сестре, Капиталине Агафнове)

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина, затвори врата...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Хоћу, затворићу. Смири се...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Муж, царски службеник, ехеј! Царски службеник, а ти?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Смири се... Заборави.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Како да заборавим? Како?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Мени за љубав, заборави...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: О, сестрице мила, чуо сам ја, чуо...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Шта си чуо?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Да имаш љубавнике, ето... И потукао се због тих лажи, кад оно... Ти... То је неподношљиво...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Шта ту има толико важно?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Је ли? Ништа важно, а! Хајде, обуци се, обуци... Боже, Капиталина, сестрице мила, лепа си. Много лепа. Лепа си као лик са фреске... А када Алексеј Сергејев, ах... Не плашиш се да муж сазна...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Заиста, мислим да му је свеједно... Јакимове, мили мој, знаш ону нашу: брак је гробница љубави. Када се ожениш, уверићеш се да...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Аха... Чувај се Капиталина, чувај...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: (ћути, не облачи се)

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина Агафнова, сестрице мила, хајде већ, затвори врата! Чујеш... И никоме не отварај. Знаш, убили су га... И његову породицу.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимове, Боже драги, реци већ једном – кога су убили? Кога?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Знаш, Капиталина Агафнова, сестрице моја... Клешев Комаров и Дерјабин Рахманов, моји другови, они су, тако ми Бога, мени све испричали!

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ма, побогу, о чему причаш?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Клешев и Дерјабин...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимове, шта су ти Клешев и Дерјабин испричали?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ја... слошило ми се. Не могу да стојим... Дај ми мало оне твоје „пустиње“ ...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Хоћу, хоћу мили мој. Хоћеш ли мало „наливке“.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Дај, дај наливке...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Седни... Не, не, намести ћу јастуке... Боље лези, ево... дођи у кревет (подиже јастук, одлази, доноси му чашу пуну ракије) О, господе, Јакимове, твоје очи.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Шта је за мојим очима?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: У њима је страх, видим страх, Јакимове... Да, страх...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Страх! Ти знаш да се ја не плашим ничега...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Делујеш ми тако...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ох, само сам уморан, ето...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Не рече ми, кога су убили...?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Цара!

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Цара? Ма, шта причаш?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Да, Николаја! И целу његову породицу. И то им је било недовољно, чуј, побили су и послугу. И оног псића! Све су их побили...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: О, господе, где ће им душа?... Ти, био си тамо...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ноћас не. А јутрос, када сам стигао у Ипатијевски дом – на службу, пред мојим очима показала се слика потпуног разрушења. Сви царски предмети, и одећа, и она његова сабља, били су претурени и разбацани, а драгоцености, којих је било веома много, лежале су на канцеларијским столовима. По наређењу Никулина, а он је помоћник Јуровског, сви смо кренули да пакујемо драгоцености у два сандука. Међу драгоценостима, Капиталина, нећеш ми веровати... (нагло заћути)

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Шта, шта ти нећу веровати, Јакимове?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Али, чекај, да ти испричам све до краја, сестрице мила... Знаш, врата која воде из предсобља у собу, где је раније живела царска Породица, била су затворена, а поред врата стајао је царевићев пас и чекао је да се отворе врата и да га пусте да уђе. Помислио сам, узалуд ти чекаш...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимове, шта су ти још Клешев и Дерјабин испричали?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Чуvari Клешев и Дерјабин, они су чували стражу испред прозора „страшне“ собе. Посматрали су сцену

убиства све време... Ено, Дерјабин, још неконтролисано само жмирка. Капиталина, сестрице моја, Дерјабин се страшно потресао, као и ја, и сви ми из службе... Он је псовао и целате називао месарима, нимало их се ни плаши... А Клешев, реч да проговори... Трећи чувар, мој друг Брусјанов, када су их мртве износили на белим простиркама и стављали у теретно возило, онесвестио се, ето.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: А шта су тачно Клешев и Дерјабин видели?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Клешев је био одређен да стражари у врту, Дерјабин у попречној улици... али обојица су гледали сцену убиства кроз прозор... Брусјанов ми је рекао да је Јанкељ Јуровски довео Породицу у малу Страшну собу, унапред одређену за паклене намере. Очигледно, Јуровски није хтео да убије сужњеве у њиховим просторијама – бојао се да ће их стража чути и да ће дићи узбуну.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: „Страшну собу“? Какву страшну собу?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: У њој је Јуревски стрељао Породицу. Ниска је, има само један прозор, затворен гвозденим решетком. Иза прозора стајао је Брусјанов, а унаоколо се пружа дупла ограда, која дели кућу од улице.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Како су могли, како?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Царска породица, мирно се спустила.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Како мирно? Зар Цар није пружио отпор...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Шта ја знам? Ваљда су мислили да их одводе и зато су са собом понели јастуке и капе. Велика кнегиња Анастасија држала је на рукама свог малог пса Цемија, замисли Капиталина...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: О, јадна...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Када су ушли у Страшну собу, Господар је замолио Јуровског за столицу за наследника и за Господарицу. Јуровски је наредио да се унесу три столице. Император је сео у средишњи део собе и на другу столицу положио болесног Царевића.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Нису ваљда убили и болесног Царевића?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: И Болесног Царевића! Кажем ти, све њих... Господарица је села код прозора. Кћери су мајци дале јастуке. Доктор Боткин стао је између Господара и Господарице. Три велике кнегиње стајале су испред мајке: напредо са њима

стајали су, налаktivши се на зид, Харитонов и Труп. Лево од Господарице стајала је четврта Велика кнегиња и Демидова. Обе су биле наслоњене на зид поред прозора. За њима су била закључана врата која су водила у оставу. Кроз неко време у собу ушли су целати.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Знаш који су...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Да! И зашто те то интересује, сестрице мила! Ти као да си какав иследник... Осим Јанкеља Јуровског, то су били: Јермаков, Ваганов, Никулин, седам „латиша“, који су били Мађари, и Медведев...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Медведев? Онај...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Да, тај Павел Спиридонович Медведев! Он, за кога причају да је силовао дете. И, ето, сестрице мила, као такав, олош један, постављен је за начелника обезбеђења Ипатијевског дома. Није завршио ниједну школу, кажу...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ма, остави се Медведева! Причај шта је даље било...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Заједно са Јуровским, било је, дакле, дванаест убица! Жртве су тада схватиле да им предстоји стравичан крај, али нико од њих се није покренуо са места. Настала је за кратко мртва тишина. Напред, испред врата, испред Царске Породице, стајао је читав ред целата. Пришавши Императору, Јанкељ Јуровски хладно је рекао: „Ваши рођаци хтели су да вас спасу, али нису за то имали храбрости. Ми ћемо вас сада убити.“

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: О, мили Боже, људског ли несвета...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Цар није успео ништа да одговори. Само је прошапутао: „Шта? шта?“

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Прошапутао, јадан. Ма, хајде! Кажеш, Клешев и Дерјабин чули су шта је Цар прошапутао. Толико су добри на ушима...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Немој тако, верујем им сваку реч. Клешев се Богу захваљује што га нису одредили за целата. Рече ми да он то не би, макар га убили... Он је знао да ће их побити...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Знао? Како знао?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: У 7 сати увече, Јанкељ Јуровски наредио да Медведев прикупи револвере од свих стражара Ипатијевског дома, њих је било 12. То оружје је Медведев донео у собу Јуровског и ставио на сто. Јуровски је, колико се Клешев сећа, тада рекао Медведеву: „Данас ћемо, Медведеве, ми стрељати целу породицу. Упозори све стражаре да, ако чују у току ноћи

пуцње, не дижу узбуну.“ Медведев је упозорење пренео Клешеву, Клешев је упозорио остали стражаре, али ни за живу главу не спомињајући убиство које следи.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: И нико Цару да помогне...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: А ко да помогне? И ко је очекивао да ће их побити? Еда... Око поноћи Јанкељ Јуровски почео је да буди царску породицу. Породица и послуга су се умили и обукли. Јуровски је повео у смрт своје жртве. Он је ишао напред, следили су га Господар са болесним Наследником на рукама, Господарица и Царске кћери. Иза императорске породице ишли су: доктор Боткин, Харитонов, Труп и Демидова. Сви су се спустили низ степениште у дворац и ушли су на доњи спрат...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: И?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Шта, и? И тада, почели су пуцњи. Они су се чули скоро истовремено. Смрт Цара, Царице, три кћерке и лакеја Трупа наступила је брзо. Наследник се мучио на поду собе. Јуровски, бездушник, је са неколико метака дотукао јадног дечака. Најмлађа Велика кнегиња Анастасија била је жива. Целати су је боли бајонетима. У груди, у стомак... Она је јечала и издржавала. Харитонова и Демидову такође су докрајчили засебно. Рече Дерјабин, трагови од удара бајонета, ено их на зиду. Ударали су у њих бајонетима као у лутке од сламе...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: А ти, Јакимове? Где си био ти?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Рекох ти, ја сам на у Дому био од јутрос... То се догодило иза поноћи...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Причај, причај мили мој. Ево ти још мало „наливке“, ево...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Када су све убијене изнели из собе, изношењу тела придружили су се Клешев и Дерјабин, Клешев се баш исповраћао, повратио је и црева штоно кажу, Јуровски је наредио да се опере под и да се испере крв свугде где се примећивала. Испунивши наређење Јуровског, Медведев је ушао у стражарницу да би се одморио после својих напора... Ето, Капиталина, све ти испричах, душу да олакшам, ето...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јадни, зар тако да их поубијају? И болесног Царевића... Звери без трунке душе, ето шта су Медведев и ти његови злочинци...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Него, Капиталина, рекох ти ја, оне драгоцености, којих је било веома много. Веруј ми, златним и среб-

рним предметима били су затрпани сви столови у дому. Много сребра, више злата. Паковали смо их у два велика сандука, много велика. Велика као пола ове собе...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Дај, не претеруј...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Веруј ми... А с нама стражарима који су дошли с раним јутром на службу, драгоцености су биле и у рукама неколико њих из ноћне смене. Са нама су били Дерјабин, и Клешев а и Брусјанов, освестио се, јуначина... И ја сам, Капиталина, сестрице мила... ја сам...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимове, реци, хајде...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ја сам украо, ето. За тебе украо...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимове, ти украо?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Украо! Да, ја!

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Не могу да верујем! Ти лопов! Шта си украо?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капитали, седи на кревет. А сада, затвори очи и испружи руке... Ево, ово је за тебе, Капиталина, лепа моја сестрице...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ох, ох, ох! Јакимове мој, како је леп! Ма, да ли је могуће? Ох, господе...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина, шта да ли је могуће?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ма, да, јесте, он је...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Шта? Шта? Ништа ми није јасно...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимове, братићу мој, ово је ПЛАВИ ДИЈАМАНТ! Откуд он у царској Породици? Откуд...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Па? Шта с њим? Не знам, било је толико драгоцености... Истина, највише ми се свидео...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимове, овај дијамант је Катарина Велика...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Сестрице, шта причаш? Откуд сад Катарина Велика?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ти познајеш Олгу Виноградову?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Знам. Она удовица, ако на њу мислиш?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: На њу. Е, Олга Виноградова, удовица, зна историју у прсте.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ма, сањалица, то је Олга Виноградова. Има бујну машту.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Слушај, овако ми је Олга Виноградова причала: У смирај једног лепог дана, Марија Чоглокова позвала је Катарину у своју собу. – Препуштавам да изаберете између Сергеја Салтикова и Лава Наришкина! Ката-

рина, девица и после четири године брака, као да није веровала својим ушима. – Шта? Шта? Шта? Ах, Марија Чоглокова, ако сам добро чула... ако сам добро чула, да ... – Добро сте чули! У питању је наследство престола и, наравно, треба да буде изузетак прописима верности. На вама је, мила моја, да изаберете између Сергеја Салтикова и Лава Нарешкина – поновила је Марија Чоглокова.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталин, ништа те не разумем. Ко је Марија Чоглокова?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Марија Симеоновна Чоглокова, дадиља. Била је веома лепа, и ни по чему није личила на класичну дадиљу. Ах, како је леп... Јакимове, гледај како је леп...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Леп је, Капиталина, сестрице моја...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: И, слушај...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Слушам, слушам те Капиталина, сестрице моја...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Катарина, пре него што је одговорила, присетила се свих понижавајућих ноћи у протеклих четири године брака, тачније Петрове мушке немоћи и његових испада пијанства, а одговорила је, штоно кажу, из душе: Сергеј Салтиков...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ма, ти стварно верујеш да је Катарина Велика...и да је Петар био у кревету немоћан...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Наравно, али слушај, само слушај. Не причам ти о њима, причам ти о овом прелепом дијаманту...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: И?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Хммм, Сергеј, да, Сергеј... – промрмљала је Марија Чоглокова. Тако је први Катаринин љубавник постао гроф Сергеј Васиљевич Салтиков. У то време гроф је имао двадесет и пет година, довољно да неком приликом, у време гозбе, зрело и храбро, изјави пред „мушком братијом“ како је „запрепашћен Катаринином лепотом“! Ах, да! Лав Нарешкин, кажу, када је чуо да се Катарина није одлучила за њега, три дана се од огледала није одвајао. Као да је памећу скренуо, ето. Лав Нарешкин је пијанчио, несрећи се одао. Било како било, на двору грозница је узимала маха. Мушкарци су дрхтали пред Немицом и сви велики заводници имали су само један циљ: изборити се за место у Катаринином кревету! Припити дворани, мимо опреза и обичаја, помињали су Катарину

на сваком кораку... У те заводнике, презриво, гледале су дворске даме.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ма, Олга, баш уме да измишља...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Саслушај ме, немој да си нестрпљив...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капитали, хоћу, слушаћу те, али...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Катарину су, дакле, љубили многи, али наискреније, чини се, племић, гроф Григориј Орлов који је продао огромно своје имање да би купио „камен у коме се огледа цео свет“. Толико је била искрена љубав несрећног Григорија Орлова који је наивно помислио да ће Катаринину љубав вратити дијамантом, истина непојмљиве лепоте, што се сада и сам можеш уверити.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: И ти кажеш да је то баш овај дијамант?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Баш тај... Наравно, Катарина је примила поклон, али је грофу, надаље, понудила само пријатељство. Гроф Григориј Орлов Катаринино одбијање није могао да поднесе и, помало помраченог ума, завршио је у азиљу. Говорило се за његове очи, "за које се није знало шта виде", да су понекад искриле лудачким, зеленкастим сјајем...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Дакле, Катарина нимало није била захвална према Григорију Орлову који је, заједно са братом Алексејем, дворским превратом 1762 године, ако се не варам, и довео на власт. Завереници су једноставно уморили Петра III. За толико, историју знам и ја...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Аха, Катарина као да није знала шта је то захвалност...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Фуј! Царица, а курва!

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Првих дана Катаринине владавине, наравно, уз њу је био Григориј Орлов и лако је замислити како му је било када га је у Катарининој постељи заменио други љубавник. Пре него што је разум изгубио, Григориј Орлов је покушао да се отргне од „душевне пропасти“. Заљубљени гроф оженио се петнаестогодишњом рођаком, али... Царица је царица и власт је власт и Григори Орлов једноставно није могао да пређе преко тога...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Курва, кажем ти...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Катаринин други љубавник био је гроф Станислав Поњатовски, краковски Кастелан, за кога веле да је био „леп као дан“. Катарина је у кревет Поњатовског, Јакимове, замисли само, одлазила прерушена у мушкарца!

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Е, свашта! У мушкарца, кажеш.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Да... Тако је неком прилком Јелагин, коњушар Поњатовског, од Катарине примио велики плави дијамант као награду. Тај дијамант Јелагин ће, у тренуцима пијанства и среће, поклонити једној глумици која је, боже благи, Јелагину глумила, у кревету наравно, Катарину! Јелагин се те ноћи саживео у лику грофа Станислава! Причаће коњушар неком приликом, при пићу, причаће хвалисавца, да је та глумица дијамант итекако „зарадила“ и да му нимало није жао! Ех, пијана руска душа!

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Еј, Капиталина Агафнова, па ово ми стварно личи на бајку. Сипај, сипај још те пустиње, „наливке“. Хајде, и ти, сипај себи, само сипај. Тако, сестрице моја. Добра је, добра...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ту заправо почиње прича о великом плавом дијаманту. Јер, глумица која је провела страсну ноћ са коњушарем Јаглином а све време опонашајући Катарину, дијамант није сачувала ни три дана. Наводно, дијамант јој је украо некакав трговац који ју је "одвукао у кревет", а није... Једноставно, Глумица је дијамант поклонила љубавнику млађем од ње читавих једанаест година.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Балавац, као овај твој, а!

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ђути, ђути... Е, тај младић, дворанин, велики плави дијамант поклонио је другој некој љубавници, такође Глумици, друга Глумица дијамант продаје Ђоравом трговцу. Ђорави трговац плавим дијамантом „купује невиност“ још девојчице, ћерке некаквог сиромашног сељака а Сељак дијамант продаје лукавом коњушару Јаглину. При пићу, наравно, и рекли би просто, будзашто...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: О, Русијо, мајко! Коњушар и плави дијамант, пих!

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јаглин, коњушар грофа Станислава Поњатовског, бесан, усред ноћи, проналази „његову Глумицу“, извлачи њу и новог љубавника из топле постеље, љубавника туче, наог га избаца из собе и, као дете, баца се пред уплашеном Глумицом на колена. – Хајде, мила, хајде „Катарина“, поклонићу ти дијамант... – претворила се грдосија од човека у молбу. Глумица, још „као од мајке рођена“, преузима ствар у своје руке и Плави дијамант поново постаје њено власништво. Не задуго.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина, сестрице моја, плашиш ме, причаш о овом дијаманту, ако је то тај исти дијамант, као да је уклет. Да сам знао...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Глупости, зашто уклет?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ах, зашто? Предосећам...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: До плавог дијаманта долази Петар III. Како? Једне вечери, Петру се прохтело да се проведе „као никада пре“. Од својих гардиста захтева да присуствује „љубавном односу“ некакве отмене курве и... нека већ нађу добровољца на двору. Један гардиста предлаже Глумицу... Соба је мала. У њој је загушљиво. Глумица се свлачи, њен љубавник такође. Петар III пиљи у њих. Глумици и њеном љубавнику је непријатно, али... Цар их „страшним погледом“ приморава и они се предају љубавном заносу. Глумица, знајући да Петар III помно прати сваки покрет њеног наог тела, даје све од себе да је цар никада не избрише из своје маште. Петру III крв жури у слепоочнице. Ван себе, он завлачи руку међу своје ноге... Понавља: „Ох, ох, ох...“ Ма, Јакимове, шта то радиш. Забога? Јакимовееее, забога...?

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Шта, шта радим?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Твоја рука! О, мили мој... Мораш да престанеш... Ако не престанеш...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: А, то! Моја рука, ох! Опрости, Капиталина, сестрице...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: И... И, Јакимове, молим те, престани...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ево, ево моје руке, види је.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Хмммм..., неваљалко. И... И Глумица је ван себе, њен љубавник такође. А када се драма завршила, у одају улазе Петрови „анђели чувари“.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ха, анђели чувари, кажеш.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Анђели чувари, да. Слаткоречива је Олга удовица, јесте... И „анђелу чувари“ знају шта треба да чине. Љубавника одводе, у одаји остају Петар III и један гардиста. – Хоћу још! – изричит је Петар III. Гардиста, нимало леп, наваљује на запањену Глумицу. А када се и то завршило... Глумица се баца Петру III пред ноге, јер добро зна куда су одвели њеног претходног љубавника. Петар III јој опрашта. Тако се чини. Помиловао ју је по глави. Глумица дрхти. Устаје, одлази до кревета, испод јастука извлачи Плави дијамант. Пружа га Петру III у руке, и... његово лице тако брзо бледи! Петар

добро памти да је тај дијамант видео код Катарине. Излази из одаје без речи.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ово је, ово је... Немам речи. Кажем ти, овај дијамант је проклет. Ја ћу, чуј, а да ми...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ти ћеш да саслушаш причу до краја, ето шта ћеш ти... У одају остају Глумица и гардиста који ју је љубио. Гардиста, тек тако, склапа грубе и јаке своје руке око нежног белог врата несрећне глумице...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Анђео чувар! Петар наредио, а!

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Анђео чувар... Но, добро... Петар III целе ноћи очи не одваја од Плавог дијаманта. Тек пред зору, Петар одлучује шта ће са каменом! Наређује гардистима и они, са Плавим дијамантом и једним касапином, одлазе у дом задављене глумице. Богохулници, понашају се незамисливо грубо. А када остају насамо са телом задављене Глумице, касапин се спрема да потезом ножа... Један дворанин га зауставља. Шапуће нешто касапину у уво. Касапин је испрва запрепашћен а онда: Ооо, како сте се досетили, како сте се досетили..., само понавља не верујући. А када му дворанин додаје Плави дијамант, тек онда је касапин остао без текста. Пожури, хајде! – дворанин опомиње касапина. И касапин обавља најпрљавији посао свом у животу.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Чекај, чекај. Није ваљда касапин...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Гардисти и касапин остају све до укопа несрећне Глумице. Уверени да је дијамант завршио у телу глумице и два метра испод земље, враћају се Петру III. На један Петров миг, Заповедник дворске страже пробада сабљом несрећног касапина... Петар III је задовољан, Заповедник страже такође. Гледају се ћутке и без речи. Петар III верује Заповеднику своје страже...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: (онако, више за себе) Ех, тако ти је то Капиталина, сестрице моја. И Николај је веровао многим из своје страже...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Али... у глуво доба ноћи, Заповедника дворске страже затичу како откопава гроб несрећне глумице. Натерали су га да гроб откопа до краја, да узме толико жељени дијамант, и... Петар III бесни, псује, понаша се крајње непристојно. Наравно, Заповедник страже дрхти као прут, избеумљен од страха, умокрио се.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Баш умокрио, чуј?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Да. – Ја ћу тебе у гвозден кавез! Ма, ти си заслужио да те скувају у води, а! Али, не! Не! Ти

заслужујеш лагану смрт! Водите га! – наређује Петар III. Заповедника дворске страже бацају у тамницу из које нико жив није изашао. А Плави дијамант? Петар III га без имало више размишљања поклања једном тамничару. Већ следећег јутра Тамничар одлази оном сиромашном сељаку, оцу прелепе девојчице. Тамничар љуби девојчицу "од јутра до сутра" и остаје без Плавог дијаманта. Наредног дана сиромашног Сељака проналазе мртвог у његовој бедној кући. Отрованог! Од његове кћерке ни трага ни гласа!

ЧУВАР ЈАКИМОВ: И, онда?

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: И ту престаје прича о Плавом дијаманту... А сада, Боже драги, у мојим је рукама! У мојим, мили Јакимове...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина, и ти стварно мислиш да је то баш тај дијамант? И откуд он Николају...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ђаво би га знао, откуд. Можда, можда Олга Виноградова зна! И не сумњај више, погледај га само. О, љубим те, погледај га само какав је. Гроф Григориј Орлов заиста је лепо рекао, „камен у коме се огледа цео свет“.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина, истина, леп је, много је леп. Знаш, никада нисам украо, али... Ти заслушујеш нешто овако лепо. Заслужујеш, Капиталина, сестрице моја...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ох, Јакимове... Јеси ли сигуран да те нико није видео... Знаш, плашим се...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ма, да су ме видели, убили би ме на лицу места. Не, нико, нико.. Хммм... Можда, ипак, можда Дерјабин. Када смо напунили сандуке са драгоценостима, погледао ме је чудно. Да, чудно ме је погледао. Облио ме, за тренутак – а од тог његовог погледа - али само за тренутак. хладан самртнички зној...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ох, јадни ми! Ако те је видео, ако те је видео... Овај дијамант, он вреди читаво богатство, знаш

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина. Не брини. И, да знаш, напустићу службу...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: О, Јакимове, хајде да одемо... Знаш, не могу више да живим са Алексејем. Почео је и да ме туче, све чешће је пијан, као да сам ја крива што смо бездетни, а сигурна сам да није до мене. А не дира ме као жену, ето, неколико месеци. Некада недељама не долази, остаје на двору...Ма, Јакимове, престани. Твоја рука...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина, лепа си, лепа као лик са фреске, као овај дијамант. И лепша си, ја...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимов, твоја рука... Немој...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина, за бога милога. Не могу мирно да те гледам, па нека си ми и сестра. Мушко сам, Капиталина, сестрице мила... обуци се већ једном.

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Да се обучем? Не желим да се обучем... Ево, играћу за тебе лепа мој Јакимове... Гледај, само за тебе лепа мој, играм, овако нага, лепа... (плеше)

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Сестрице моја, ја ћу...

(изненада, дубок глас који долази споља)

ДЕРЈАБИН: Јакимове, изађи. Знам да си у кући...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: (престрашено) Ко, ко је то? Јакимове...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Дерјабин, то је Дерјабин. Приђи прозору, погледај да ли је сам...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Ох, јадна ја! (прилази прозору) Сам је. Не видим баш добро, већ полумрачно је, знаш, али... Видим, улази у двориште, иде ка кући... Значи, видео те је...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ако је сам...

(куца на врата)

ДЕРЈАБИН: Отвори, знам да си ту...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА (полушапатом обраћа се Јакимову): Ево, Јакимове, ја ћу, само да се обучем. Додај ми ту хаљину... Шта, шта ће...

ЧУВАР ЈАКИМОВ (полушапатом): Не, Капиталина, ти остани. Сакриј дијамант и не излази за живу главу... (гласно) Дерјабине, ево ме..

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимов, остави ту каму... Чујеш ли?

ДЕРЈАБИН (лупа о врата, јако, целом шаком): Јакимове.... Јакимове...

ЧУВАР ЈАКИМОВ (нагло отвара врата): Дерјабин, откуд ти? Треbam ти... (уз тресак, затвара врата)

ДЕРЈАБИН: О, да, требаш ми Јакимове, много ми требаш. Ја знам, и дошао сам...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Шта знаш? Шта хоћеш?

ДЕРЈАБИН: Како си само смео? Још нису открили, знаш...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Шта нису открили?

ДЕРЈАБИН: Да си украо дијамант, ето, то нису открили. Ако открију, а хоће, убиће те, или бацити у тамницу из које жив нећеш...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Какав дијамант? О чему причаш?

ДЕРЈАБИН: Уђимо у кућу, да поразговарамо као људи...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Можемо и овде да разговарамо...

ДЕРЈАБИН: Како хоћеш? Чуј, онај дијамант да продамо, познајем...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ма, шта булазниш...

ДЕРЈАБИН: Кажем ти, познајем једног гардисту, отац му тргује накитом, купује и препродаје... Силно богатство...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Нема никаквог дијаманта... Ти си провокатор. Тебе су послали... Реци ми, ко те је послао? Јуровски! Или Медведев, а!

ДЕРЈАБИН: Доста више! Јакимове, не лажи ме. Хоћу да видим дијамант.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Одлази...

ДЕРЈАБИН: Ако тако хоћеш... Ја ћу га узети на силу...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ти... Сада ћеш видети небеса и своје анђеле...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА (нагло отвара врата): Јакимове, ох Јакимове...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Ево ти плавог дијаманта, ево... (убада камом Дерјабина)...

ДЕРЈАБИН: Аххх, ти... убицо...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Прекините, о прекините...

(Рвање, болни уздаси, јауци, нагла тишина)

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина, дише ли...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Убио си га, Јакимове! Не дише...

Убио, си га, убио... Ох, јадна ја.

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталин, сестрице моја, морамо да бежимо...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Куда, куда Јакимове да бежимо? А мој...

(Изненада, чује се пуцањ.)

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина, сестрице... Ја... Убише ме...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимовееее...

ЧУВАР ЈАКИМОВ: Капиталина, бежи... бежи одавде... Дерјабин није дошао сам. То мора да је...

КАПИТАЛИНА АГАФНОВА: Јакимове, не умири. Душо моја, не умири... Ох, Јакимове, братићу мој... Јакимове мој... Ох, јадна ја!

ПРИПОВЕДАЧ: Капиталину Агафнову више нико није ни видео ни чуо, као да је у земљу пропала. Боже мој, велика је Русија, Свет још већи! Од тада, ни Плави дијамант више никада нико није видео. А удовица, Олга Виноградова? Нико живи не зна како је доспела и до ове приче, о смрти Дерјабина и

Јакимова више је знала и од оних што су истрагу некакву спровели, оних који су затекли стражаре Ипатијевског дома све у крви, једно преко другог а на прагу куће Капиталине Агафнове. Свезнајући иследници. Мудро су закључили да су се Јакимов Простаков и Дерјабин Рахманов поубијали због Капиталине Агафнове. Било како било, Олга је вештим речима својој омиљеној причи на седељкама о Катарини Великој и плавом дијаманту придодала, ето, и причу о злочину над породицом Романов. Никада се није сазнало ни ко је пуцао у Јакимова, али... Клешев Комаров се више на дужност није појављивао. Вероватно... Па опет, ђаво би сами знао... Јер, мудра и маштовита Олга Виноградова, и ако је знала истину, при крају приче, вешто би сакрила речи под језик, речи које бисмо сви волели да чујемо: у чијим рукама је завршио велики Плави дијамант? А опет, чудно, ни свезнајућа Олга појма није имала – откуд Плави дијамант међу драгоценостима Цара Николаја? Откуд?

Никола Александар Марић

ЗОГРАФИМА И ПЕСНИЦИМА

ПЛОВИДБА

Зорану Недељковићу

Ако прећи реку
Значи исто што и путовати
Ако је башта кафеа
Исто што и брод
И ако су два стара друга
На подневном еспресу
Исто што и аудиторијум
Онда смо се отиснули
Ведрог децембарског дана
Реком која се само по једном
Изгубљеном слову разликује
Од римске
И беседили попут античких
Философа или боље рећи
Као два теолога на саборима
Које сазиваху древни цареви
Прелазили из епохе у епоху
Овлаш се дотицали људског порекла
Краја историје, почетка вечности
Осмог дана стварања
Разјашњавајући, прво сами себи,
Па тек онда захвалним
Слушаоцима, судбину људског бића

Ако је прећи реку
Исто што и путовати
И ако се по светлости
Пловити може

Зачеће Свете Ане 2015.

ЈЕЗЕРО, НИКОЛАЈ, ЖИЧА
Небојши Дугалићу

Ако смо и у језеру
Па нека је оно и у Жичи
Које нико језером не зове
Ми њиме не пловимо
Нити од воде његове пијемо
Дишемо њиме
Али плућа нам се
Не испуњавају водом
Јер оно од воде и није
Већ од Духа

Риба и крст поју у њему
Девике силазе са фресака
Да би на трен одремале
У високим столицама
Док одежде њихове
Источим мотивима ображене
Траже очи нових зографа
Који у језеру овом
Насипе украшавају сликама
Песме испеване спасењем

У језеру молитвама изливеном
Из срца другоапостолног нам
Који донесе са југа
Сунце и богомоље наткривене
Па једну смести поред живе воде
Другу на стену, трећу Богородичину
На брдо сред некрополе будуће
Стојимо а нисмо увек сигурни
У то да ли дишемо
Или инерција света делује

Ако смо у језеру Духа
У које Жича поринута је

РАСПИТИВАЊЕ ЗА ЊУЈОРК
Александру Ђуравчевићу

Баш ме занима
Како се види слика света
Из угла макро-човечанства
Које се сабило у тачку
У семе јабуке
У коме је све младо
Свеже и ново
У коме нема историје
И непријатељ од памтивека
Не дише ти за вратом
У коме све су међе
Обесмишљене
У коме меша се човек
Са другим човеком
И гради град
Царство земаљско
Заборављен од земље
И само овлаш
Од воде напоменут

Баш ме занима
Да ли се види
Свет остао
Километрима далеко
Светлосним годинама далеко
Људима укрштених стаза
И затвореног неба
Отетих од природе
Која долази само
Као непогода
Никако као лепота
Природи у којој постоји
Живот, али и смрт
И старост и древност
Да ли је закључана прича

Баш ме занима
Да ли се бреца у сну
Човек међу милионима

Док сања да се руши
 Зграда по зграда
 И сновиди цркве у пламену
 И море како прелази праг
 Који му постави Творац
 Да ли је тај човек
 Међу милионима усамљен
 Лишен птица и њихове песме
 И оштрог звука тестере
 Који царује простором
 При стругању дрва
 Да ли је тај човек миран
 Смирен или умирен

Баш ме занима
 На чему стоји та пројекција
 Птице беле међу црним вратима
 Зидовима циновских размера

КАД ОПЕТ КРЕНЕШ
 Стевану Тонтићу

Кад опет кренеш Јерусалиму
 На прекретници стиха, ка песми
 Не морам ти рећи кога да
 Тражиш и који камен да целиваш
 Не морам ти у пртљак молитве
 Ни воду за тобом, ни ватру
 Ал не земаљску

Кад опет кренеш Јерусалиму
 У ходочашће странаца, гробу
 Коме је смрт страна
 Међу народ и народе непознате
 Којима је Бог отац, а син његов
 Само дошљак и реметилац
 Мира који са паклом сраста
 Коме је Спаситељ кривац
 А Бараба уобличиће и усуд

Кад опет кренеш Јерусалиму

Ипак морам ти рећи и поздравити
По теби, по коме ћу друго
(јер ти знаш место светлописа
а можда и протумачиш сан)
Оног који шапуће Дамаскином
И привио том, ал не земном
Граду, који мало је Цариград
А мало Јерусалим Нови

Кад опет кренеш Сарајеву
На прекретници духа, ка прозби
Не морам ти рећи кога да
Тражиш и који камен да целиваш
Не морам ти у пртљак молитве
Ни воду за тобом, ни ватру
Ал не земаљску и не сиротицу

Преображење 2018.

*(Инспирирано фотографијом на коме су
у Јерусалиму Сшеван Тоншић и Иван В. Лалић)*

ГЛАСОВИ НЕЧУВНИ Хилди и Јамену

Знаш ли да неки људи
Не чују птице, живе ван песме
Пита ме, али и саопштава
Песник под планином

Откривају се ствари
У неочекиваним суштинама
Ниже се след околности
Које у чуда сврставамо

Изграђује се свет спољашњи
По задатом ритму унутрашњег
А трава у улози комплеметара,
Винутом храму, прима дажд

Пева глас из Алепа сиријског
Позван да узме одар свој

По заповести апостолског позвања
И пева молитва арамејска

Мешају се јабуке и руке
Одабирају се плодави лета
Откривају имена древна
У сили својих суштина

А неки људи чују, неки не чују
Птице, глас арамејски
Не осећају или осећају руке
А јабуке само некима сладе

Знаш ли да неки људи
Не чују птице, не чују
Језик објаве и новосаздања
Од своје тренутне запослености

Али откивају се ствари
Као Христини, кад благовести
Ангел господњи њено име
И слажу се унутрашњости и спољашњости

Док трава у зеленом прима
Дажд, а црква у црвеном Дух

У Жичи на свешћу муч.Христину 2017.

ЦАР ДАВИД ПУТУЈЕ
Раду Павловићу

Цар Давид путује
Смештен у микро-ковчег заветни
Добро обезбеђен
Из руке зографа
На буковој дасци
Путује затечен у трену
Контраперспективе
Са круном на глави
У одеждама Христових боја
Уместо инсигнија царских
Инсигнија песничка: лира

Цар Давид путује
Похрањен међу пакетима
У утроби комбија експрес поште
Путује тајно међу пуком
Његови се сасуди
Скромно уклапају, не шљаште

Путује цар а до њега
Пакетићи јефтине козметике
Пакнови за француски аутомобил
Уџбеници за факултет
Које шаље аутор новим колегама
Цар Давид путује
Без ноћног одмора и паузе
За кафу или застанка испод
Палми неке оазе

Цар Давид путује
У трену једном заточен
Десна рука му је у покрету
Никада нећемо знати
Да ли је кренула у благослов
Или да изазове жице на лири
Он путује ненајављен
Како цару доликује
Већ као пророк и песник
Тихо, и подиже се његова служба

Песник путује од помисли
До руке иконописца
Намењује се тајанствено
У срцу хита ка убогом
Временом притегнутом
Као каменом
Јер то вечно окидање струне
И пој: *покройи ме исойом*
И бићу бељи од снеја
Дозива покајање: *одврати лице*
Своје од грехова мојих
И дух њрав обнови у мени
Цар Давид путује

Славомир Нишавић

СУШТА ЧЕСТИЦА

ПРЕНОЋИШТЕ

Док ми из очију туга веје
И срце пуца од студени

Попут босог сирочета
Ово се мало душе
У твојој души греје

Пре гонича и потере
(Пре но сване)
Из твог ћу живота
Заувек да нестанем

ПЕСНИК

Кад су опроштајном песмом
И читуљама огласили његово име

Кукци и смрдибубе
Почеше да се хране
Свежом фарбом и оловом

Кидају вокале метафоре
Живот и славу за које није марио

Док су коноп пресецали
Ледиле су се сузе на образима
Црни шешир попут рањене птице
Се окреће и пада

Дах пресмртних речи
У мене се усели
Кроз ждрело душнике
И гласне жице

Још певаш живи песниче

РУКА

Као прозрак
Из прекречене фреске
Јави се Твоје лице

У ноћима страшног безумља
Крсним знаком
Јагодицом прста
Ти ме лечиш благосиљаш

Исправљају се ребра
Подмлађује кожа

Несташе модрице од бичева
Братске чизме и кундака

Све залечи
Твоја Света рука

СКЕНЕР

Видеће заробљену свест
И свеопшти прасак у свемиру

Земљу док подрхтава
И град по град пада

Видеће лудог вођу
Како огањ сипа
На поља црног злата
На престрављен народ
Који из ватре
У море ускаче

Видеће монашки дух
Како кроз песак
И камене плоче продире

У пустињи
Живи извор отвара

Видеће сушту честицу
Док се у непознату твар сели
Изнад тела уздиже и лебди

КРОМПИР

Не знам

Је ли кромпир
Или себе љуштим

Стружем кору
Страсти ниске
Буђ заразне клице

Тамне пеге масно ткиво
Курје око фистуле апсцесе

Слој по слој скидам

За судњи трен
Остављам чисто срце

КУРТИЗАНА

Мињи Јовичићу

Низ гола бедра
Цури слатка шира
Грација босонога
У бурету грожђа игра

Заноси наших тела
У једној су чаши
Свака кап са белих зуба
У моје било пада

Пред зору

Дубоко у њеним њедрима
Моја глава дрема
Сан мој она откључава
Винске подруме отвара

Милораг Владимиров Вучићевић

КАО ХЕМФРИ И ЈОШ ПОНЕШТО

М звани Хемфри је био најбољи играч билијара у граду и још понешто. Средњег раста, јаким рамена, плавих светлих очију, са увек истом брадом од неколико дана. Могло је *да му буде око 25–26 година. За време ијре на лицу је носио неки шајансџивен* полуосмех. Осмех започет-недовршен, замрзнут, а увек накратко одмрзнут и широко проширен после победе у партији билијара, један на један.

Тад сам имао 15 година. У то време клинци нису одрастали уз интернет и мобилне телефоне. Није постојало такмичење са програмираном машином. Човек СА ЕМОЦИЈАМА против машине. Машина против човека САМА.

У малом граду могућности забаве у слободно време биле су *ојраничене. Имјровизовани шерени за ијре лойшом. Руинирана хала за сјорш звана Партизан*, ранија Соколана. Још и биоскоп. Једном до двапут годишње гостовао је циркус са клоновима, мађионичарима, гутачима жилета и чувеном Јоландом Беландом која је поштованој публици показивале сисе. По мишљењу мог строгог оца кафане су биле само за пунолетне. Прихватао сам оно што је град нудио да се не бих препуштао досади. Мрзео сам да се досађујем. Био сам у првом разреду гимназије. На око шездесет корака од школе, у калдрмисаној улици, налазила се кафана Шлагер у старинској приземној кући. Улазна двокрилна црна врата била су централно постављена са надсветлима изнад, која су била обојена јарко црвено као подлога, а по њој су биле изцртане ноте и виолински кључ у црној боји. Улазило се само у једну просторију. Прилично пространу. Билијарски сто померен мало удесно доминирао је целим простором. Изнад је била лампа са великим абажуром и сијалицом која је бацала јаку светлост на глатку зелену чоју шаљући одсјај боје планинског језера у сунчано подне. Лево до зида био је шанк првобитно у комплексу са столовима и столицама, изнетим да би уступили простор билијарском лепотану.

Кад бисмо губили неки час, а и после школе, ишли смо обавезно да гледамо како Хемфри игра и да пушимо. Био је то плес мајстора. НЕПРАВИЛНО расуте кугле бешумно су клизале и нестајале у ПРАВИЛНО распоређеним рупама. Баш онако како је Хемфри желео. Пред завршни ударац он би извадио цигарету и лагано је приносио устима. Нас неколико истовремено гурајући се са јефтиним упаљачима нудили смо

припаљење са нескривеном сервилношћу. Услугу је увек прихватао од следећег на реду. На крају пред фајронт сви бисмо имали исти број припаљења. Хемфри није играо да би побеђивао, побеђивао је да би играо и остајао на столу.

Школска година била је завршена. Распуст је нудио додатне летње могућности забаве. Проредио сам одласке у Шлагер. Једног жарког јулског дана, била је субота око поднева, отишао сам да видим шта се дешава. Неколико мојих другара већ је било тамо. Хемфри је извео завршни ударац. Пушио је. Погледи су нам се срели.

Хеј момак! Желиш ли да играш?

Шта...?

Приђи да пробаш. Слободно. Ти станујеш у улици С. бр. 4?

Да, да, промрмљао сам. Пружио ми је штап. Прихватио сам га уз надлазеће узбуђење окружен завидним погледима. Кугле су биле поређане у скуп у облику троугла. Једна слободна бела била је испред и требало је да је ударим штапом, а даље она да настављајући кретњу удари у скуп и разбије га. Наместио сам се. Гротескно. Опалио сам из све снаге. Бела кугла је полетела високо као преплашена птица из зеленила траве, кроз сиви задимљени ваздух. Три добра педља изнад стола и одлетела је на под премазан црним олајем. Сви су се смејали. Само Хемфри није. Ћутао сам.

Пробај поново!

И даље сам ћутао.

Конобар Ж. повика: Готово је .Доста за данас. Фајронт!

Био сам потиштен и посрамљен.

Хемфри ме благо додирнуо по рамену. Изашли смо заједно. Напољу нас дочека титрава врелина ваздуха. Свако је пошао на своју страну, а Хемфри и ја према улици С. бр 4.

Како се зовеш?

Пинтон....то ми је надимак.

Е Пинто ,види моја девојка К. станује у твојој згради у броју 6.

Знам то је она што понекад дође у Шлагер. Студира мислим нешто у престоници, шта ти ја знам. Добра је риба, али...

Да, да! прекинуо ме. Него ,треба да ми учиниш једну услугу.

Услугу...! Да ми је рекао иди купи ми цигарете, пиво, неки сендвич, било шта изуо бих се бос па трчећи одјурио да испуним тражено.

Треба да одеш у број 6 први спрат, прва врата лево и предах писамце мојој девојци К. Сама је! Њени су отпутовали!

Позвони. Кад отвори предај писамце .Кажи послао Хемфри и бриши.

Да сачекам неки одговор...Мислим нешто?

Не треба,предај и бриши, одговорио је.

Пењао сам се знојав кроз расхлађен ходник. Озарен изненада добијеном приликом да је видим и бар на кратко уживам у њеној лепоти. Изблиза. Понекад кад бих је сусрео пролазила је поред мене као поред бетонске жардињере са давно увелим, сасушеним цвећем. Уображена, неприступачна, а прелепа. Позвонио сам први пут кратко. Ништа. Други пут мало дуже плус једном кратко .Опет ништа. Трећи пут стиснуо сам и трајало је све док се врата не отворише.

Добар дан!, поздравио сам. Угледах РИМСКУ БОГИЊУ. Осетих потребу да говорим на латинском.

Electus litteras... electus... Почех да муцам.

Здраво,извини мало си сачекао. Туширала сам се!

Глас јој је био мазан са скривеном радозналошћу. Стала је испред мене придржавајући обема рукама пешкир који је прекривао њено тело. Од изнад груди па до на један педаљ испод оног места.

Electus!, наставих. Ходник се испунио њеним свежим мирисом.

Молим,шта си рекао?

Испружио сам цедуљу .

Изволи писмо, од Хемфрија је!

Прихватајући папир склизнуо је горњи део пешкира и на трен јој се открише дојке. До пола. Хитро је повукла пешкир на горе. Испустила је писамце. Успела је да се ПРЕКРИЈЕ горе а ОТКРИЛА СЕ доле. Сагињући се да дохватим папир угледах оно доле тик испред носа. Бацио сам писмо и сјурио се низ степенице.

Мрмљао сам непрестано: Electus litteras... До тада сам мислио да се сва девојачка лепота састоји само у лицу .Без оних ствари, које тада први пут видех уживо у оригиналном телесном изгледу. Напољу ме дочекала јулска врелина, а Хемфри није.

Срце је престало да ми лупа и колена да клецају тек кад сам стигао кући и улетео у купатило.

Закључао сам врата да ме не ухвате. Олакшан, дохватио сам очев прибор за бријање и почео да се бријем. Неко је тврдио да на тај начин брада пре израсте. Желео сам ДА БУДЕМ КАО ХЕМФРИ и још понешто.

Сунчица Радуловић Торбица

ТЕРАКОТА

ТЕРАКОТА

Дан је текао обично, под антрацитним септембарским облацима,
 До тог тренутка који нас је вратио у прошлост
 Кратким метафизичким истраживањем детињства света,
 Јер је личио на јутарњу пројекцију неког филма Андреја Тарковског.
 Гледала сам како се дина спрам мене у углустарог кафеа,
 у оделу које је још мирисало на даљине.
 Уз загонетни смешак, извадио је из џепа смотуљак хартије,
 држећи нас у облаку неизвесности још неизговорене речи.
 Одмотавао је то полако осветљен мојом знатижељом
 а онда застао на трен, загледан у комадић мрке плочице на длану.
 Овај је твој, осетила сам врелину даха у уху,
 док је трајала вечна секвенца уручења.
 Винчански делић, под Топличким небом, који није појело време...
 Гледајући у црепић који је ћутао језиком неког далеког претка,
 брисала сам честице прашине с анаслага
 у којимасуостали наталожени уздаси, јауци, плач,
 прах костију, крви, покоја капљица бакра
 и зноја насталог у магичном чинуљубави.
 Вратио ме тада погледом на место одакле се најлепше путује,
 а на плочици су остали и наши отисци за неке будуће археологе...

СВЕЂА

Док се планином пролама урлик,
 урушен катун ћути.
 У празним оборима се гнезди олуја.
 Са клина пада избледела фотографија,
 ломи се стари рам.
 Не куца сат. То куца ледена мисао
 у пукотинама простора.
 Студен је заточена у човеку
 само нада хоће да жар огњишта
 опет ужеже.

Мрак је појео све речи и
огрнут велом заборав,
као овчијим гуњем,
завејао време што виси као оглодана кост.
И оловно звоно је занемело, ни откуд трзаја
ветар пориче право да га зањише.
На Бесној кобили угасила се последња свећа.

ЛЕГЕНДА СА СВРЉИШКОГ КАМЕЊАРА

Између планина и кањона
ветар разноси легенде
и семе снажног духа праоца
утиснутог још одавно
у воштани печат византијске повеље.

Кажу тамо свако нешто нађе.
Неко поглед из Самар пећине,
неко причу столетне старице
што се као клупко разматава
око сврљишког камењара.

А још ако неко искуси додир коже
са кошуљом од конопље,
ил' понесе мелодију свирале чобанске,
другачије кажу светом хода.

Под тим небом лековитих власти трава
и једна је ружа (из)никла
нежног стаса, гласа моћног
којим и сад однекуд(а)
из прашних библиотека пева
Горда на свој Љубавни *йозив нейоштојећем*.

А да постоји и да још лута
у руху и духу између два дрвета,
тражећи врч пун до врха,
још увек жубором проноси Тимок
у коме се огледа небо које је давно спустило
ту свој благослов.

ЈЕЗЕРО

Замишљам да је језеро испред којег стоји на фотографији
Власинско, Бованско, Дивљанско...

Али великимсловима ипак беше исписано – Онтарио.

Чини ми се трепери на дисплеју Иванин осмех.

Чини ми се и стопила се боја језера са бојом њених очију.

У зеницама тражим рефлексiju неба изван кадра
и кажем „Нека, само да је осмехнута“.

Убеђујем себе да у радост склизнем,

као што је она, одлазећи, у капут новог кроја,

иако личи на онај са старе слике Милене Павловић Барили,

са имитацијом џепова,

док руке висе у ваздуху.

Виктор Рагун Теон

ТРИ ПЕСМЕ

ПРЕОБРАЖЕЊЕ

једино ће ветар описати трг
када будем млад, ведар и смео
када одем у град
да се биљкама отмам
једино ће се птице радовати
када будем одустао од усклика
немо попут камена
пробдећу и овај век
окружен таласима разврата
рефлекторима који траже бесмисао
мешајући тела без игре
без концепта и свежине идеје
гледаћу иста јутра
размазану маску
празнину осмеха
оцвале кораке
остајући на истом месту
утврђен и постојан
гледаћу перспективу кича
и надаћу се
да ће ова клоака и разузданост
једном ишчилети
и да ће усред опустелог трга
нићи нар
о, да, биће то час
да се камен преобрази
у дело

ПУКОТИНА

пластови твоје косе нада мнош.
сабласно сечиво зоре бриди у отврдлом ваздуху.
жамор у шкрињи очекивања.

разносиш ме попут праска.
преживели тренуци миле по твојој кожи.
тишина.

нагла, бела пукотина.

СЛЕДЕЋИ СТИХ

крећем се као шапат
твојим необузданим дахом
ове ноћи постају неме
и расту у загонетку чекања
одзвањају хималајски ветрови
скривени у сапима дремљиве звери
успињање предуго траје
киша бриди по мом телу
налик твојим уснама
изнова и изнова вртлог
ноћ ми измиче
и не слутим који је следећи стих

Томислав Ђокић

ЧЕЖЊА И БЕКСТВО

Већ је предвечерје, а јулско сунце још немилосрдно пржи. Перон железничке станице у престоници пун као шибица. У чудној вреви тискају се кондуктери с плавим капама, зајапурени средовечни мушкарци с тешким коферима, жене са слабашном дечицом у наручју, насртљиви велеградски носачи, опуштене и поднапите групе младића с понеком гитаром у рукама и с врећама за спавање на леђима. Свако тражи „свој“ воз, или се нервира што он безразложно касни. Мноштво помешаних гласова неизбежно је наткриљено сладуњавим женским гласом преко звучника:

– Воз је под обавезном резервацијом седишта!

Уз стуб, под самим великим сатом, два опружена женска тела на усијаном бетону. Главе наслоњене на зид. Нога лежерно пребачена преко ноге. На куку тамнокосе Кристине јасно се оцртава заштитни знак „FIORUCI“. Испред ње укрштени крајеви двеју путних торби. У њима шминка, свечана гардероба, папуче и купаћи костими за летовање на мору. У руци јој отворена некаква књига са зеленкастим корицама, али она не гледа у њу, већ у возове који одлазе. С нестрпљењем чека свој вечерњи воз за море. Ту вреву и збрку пред очима скоро и не примећује. Она већ наслућује свитање и витке чемпресе који урањају у широко далматинско небо. Пред њом већ пуца плави бескрај за којим толико чезне.

Њена плавокоса другарица Анђелка жваће жваку. Тршава, разбарушена, прстима поправља фризуру. Мало-мало, па погледа у сат. Гласно се нервира на неке младе странце који на леђима вуку читав кућни инвентар. Ни духовито добацавање два згодна, затегнута војника не успева да је разведри. Још читава два сата до паркирања воза. Никако то да дочека! Размишља да није нешто заборавила. Хоће ли у торби имати довољно сокова за дугу ноћ у возу?! Сендвича има и превише, у то је сигурна. Већ је сагорела у ишчекивању годишњег одмора. Београд више не може да смисли. Докле та проклета колотечина: звоњава мобилног, јутарње пресовање у трамвају, бурек са сиром и јогурт, вечито иста, намргођена лица у канцеларији, фасцикле папира у фиокама, компјутер који често

уме да „закочи“, досадан књиговодствени посао, момак с којим је, после обећавајућег помирења, поново „раскинула“... То је њен поражавајући годишњи „салдо“!

А Кристини се све чини да су јој руке још црне од олова у штампарији, да ни цело море неће моћи да их опере! Баш је бесмислен тај живот у знаку отужне борбе за хлеб! Посао књиговесца није оно што је сањала, али, у ери масовне незапослености младих, и то је једва добила. Тескобан стан од 36 квадрата, петочлана породица, ћалетова мала пензија, мамин низ болести... Но, од нечега се мора живети! Чини јој се да су јој и кости отежале од олова које јој се зарило у сваку пору, у сваки зглоб. Па још празнина у интимном животу! Превалила двадесету, а за собом има једва једну пролазну везу! Њена невероватна стидљивост очигледно није по мери велеграда. Одудара од овог времена нескромних, насртљивих и безобзирних. Некад је то била врлина, данас је мана. Али у дну душе, негде у најскривенијем кутку, она непрекидно сања свог „принца“. Зна она да га мора срести, па кад-тад! Наслућује да ће се то десити баш на мору, па јој срце убрзава ритам. Пред очи јој већ израњају крилате палме мирног, осунчаног острва и он: витак, насмејан и нежан. Можда ће га срести и пре него што угледа камените обресе острва, још на палуби брода?! Биће то путовање њеног живота!

Из сањарења је враћа Анђелка. Отвара мању путну торбу и вади два купаћа костима:

– Шта мислиш, који ће ми бити лепши?!

Показује јој оба: љубичаст са раскошним црним цветовима и други, резедо боје, са финим дрвеним браонкастим перлама на боку. Уверена је да ће овај детаљ на костиму бити „шик“ плаже, право освежење! Њена витка линија и дуге ноге доћи ће до пуног изражаја. И већ јој миришу розе и бели олеандери, и већ јој блистају осунчане камене кућице на острву, и већ чује жив ритам гитаре из старе конобе, и већ јој се смеше темпераментни Далматинци, и већ јој миришу рибље крљушти, и већ јој се љуљускају слатки снови као разнобојни чамци привезани за палме на широкој обали. А бели град, са смогом и сивим улицама, са својим ситним џепарошима и крупним криминалцима и револверашима, са својом пакленом журбом и вечитом нервозом, остаје за њом као у некаквој измаглици. Његова слика је све блеђа и блеђа. А кад јој се ујутру заплаве видици, биће непоколебљиво убеђена да никад није ни живела у велеграду.

Каменисти језик острва исплажен у море. На самом његовом крајичку мол. Поплочан глатким каменом, блиста на раскошном медитеранском сунцу. На јужном ободу висок зид. Можда је то заштита мола од удара помахниталог мора за време буре? Но, две млађане сестре, острвљанке, тај зид схватају пре свега као одличну скакаоницу. Витке, лепе као нимфе, Луца и Зденка на молу су читав дан. Тешко је рећи да ли су близнакиње, или је Луца, можда, само годину старија од Зденке. А немају више од деветнаест година! Обе високе, ижцикљале под дарезљивим медитеранским сунцем, ходају грациозно по старом зиду. Раширених руку због равнотеже, пре се чини да лебде попут шеве на небу. Бакрена тела (боја какву би пожелела свака континенталка), дуге, тамне косе која им пада на плећа, просто пуцају од здравља и младости. И у једне и у друге ноге дуге као у Цејн Фонде, а корак лак као у балерине. Склад и мекота, љупкост и лепота. Дођу до краја зида и – бућ у воду! Кад нестану у плаветним таласима, чини се да у зраку још лебди лук њиховог младог тела.

Уз обалу плешу чамци, тамни од бура и година. За прву битву привезан туристички бродић. На његовој палуби група раздраганих младића у полукругу. Обалом и целим заливом разлива се топао звук њихове гитаре. Одозго, са зида, посматрају их сестре. Два божанства сањалачки загладана у овоземаљска бића од крви и меса. Наравно, има на острву кудикамо лепших плажа, где би оне могле да уживају у чарима мора и сунца, али оне то не желе. Оне су свесно дошле баш ту, на мол, где пристају излетнички бродићи из Сплита. Знају оне добро да отуд пристиже млад свет који доноси драж новог и непознатог. Зато желе да буду баш ту, на мети појудног мушког ока. Не сметају им ни масне флеке од просуте нафте! А сувишно је рећи да су привукле пажњу. Успламтеле момачке очи просто се лепе за њихова складна тела низ која клизе светлуцава зрнаца мора.

– Опа! Браво! – храбре они скакачице.

Оне израњају као морске виле, смешкају им се изазовно и поново се пењу на зид. Чини им се да би са њега небо могле да дохвате, а за њима остаје ђердан њихових мокрых стопала. Луца скаче вешто, прелепо, као риба која с лакоћом начини сребрнаст лук над водом. За Зденку се то већ не би могло рећи! Пре скока њено тело се донекле укочи, као да није рођена Далматинка, а онда се стрмоглави некако укосо. Уместо да се у воду зарије главом, она у површину удари свом силином, а округ прсне водоскок.

– К’о даска!

– Секо, чувај сиске! – довикују дошљаци, али она израња непомућене воље и наставља изазовну авантуру. Иако црвених груди, упорно дели прелепе осмехе. Неисцрпна је младачка снага и жеља за доказивањем!

– Хајде, скочи једном за мене!

– Рибе, обе одједном! – добацују момци.

Дабоме, оне им испуњавају жељу. Као по војничкој команди, блесну два паралелна женска лука над водом. Из мора израњају два горда, победничка осмеха. Игра без краја, игра без граница. Опет су на зиду, као на победничком постољу. Машу им одозго, налик на олимпијске победнице. Звук гитаре све продорнији и разигранији, момачка опијеност све већа. За момке летовање снова, за лепе сестре бајка лета. А како и не би била бајка кад оне добро знају свој „оток“ у зимским „увјетима“. Домаћи момци „на студију“ у Сплиту, Шибенику, или Загребу, или пак „навигају“ по белосветским морима. „Отоком“ бесни бура, шкуре лупају да полудиш, а на риви само понеки погурени барба или нека „нона“ у црнини. Беживотну тишину повремено прекида само њакање сивога магарца везаног за квргаву, стару маслину. Овај исти мол непрепознатљив, празан. Од момачког корака и гласа ни трага! Потпуна пустош и самоћа. А лето је за острвљанке (или за „бодулице“, како их Матавуљ назва) „њихових пет минута“. На опустело острво тек тада се враћа живот, тек тада све замирише на љубавни зов и на срећу! И пробуди се нада, дабоме. Луца и Зденка, иако до јуче пупољци, сањају како ће неким од ових бродића допловити баш њихов „принц из бајке“ који ће их из ове „пустиње“ одвести у свет где живот пулсира свом снагом, у град који и лети и зими ври од људи и бурних, примамљивих збивања.

Из сањарења их прену високи младић у пругастој мајици који искочи с палубе на мол. Он центлменски пружи руку и једној и другој лепотици. Низ руке му склизнуше слане капи. Његови другари то пропратише аплаузом. Уз топао смешак, он на зиду исписа крупна слова:

– МИКИ – ЈАГОДИНА!

Затим испод тога додаде: 25. VII 2010.

Исконска је човекова потреба да себе утисне у вечност, зар не?! Потом барба-Јуре одвеза конопац са битве, мотор се закашља и бродић запара таласе. Погледи, везани у чвор потенцијалне судбине, лебдели су насред пучине, а са старог зида су, уз сетан осмех, махале су четири нежне руке.

Хого Кашал

РИМ

РИМ I

Двадесет година већ
како си испод бусења.
Крв су ти давно травке испиле
и цветови које посећују лептири.

Све се то тако догађа...

Дани љубави трају још
у пределима где си рођена.

Зов те треба не напушта ме
ни вјетрови ледени
што се руше са врхова Погледа.
Ипак, ти више ниси хладна
као предели где још трајем.

РИМ II

Ти си још млада, љупка, одсутна, на зиду
гледам твоју слику само што не прозбори.
Знам, времена имамо доста за путовања,
говорила си. Твоја коса још лепрша на вјетру,
онога љета кад смо на бријегу чекали дана крај.
Сваке вечери усамљен изучавам зидове и смрт.
Превише је зидова, љубави, и превише смрти.
Живјети дане и године без тебе није довољно.
Сваки разговор, осмијех, увијек је погрешан.
Ти знаш, увијек сам те чекао, а ти каснила.
Сада ти чекаш мене, испод бусења, уснула.
А ја сада касним. Не враћам ти дуг, да знаш.
Времена имамо доста. И скоро виђење. Не брини,
и дан ће доћи кад вријеме неће имати нас.

РИМ III

Одавно си отишла.
Нема те међу звијездама.
Тишина је страшна око мене.

Самоћа.
 Никако да се јавиш.
 Чекаш ме, знам.
 Касним као увијек.
 Ти си још млада,
 испод бусења, сањаш,
 свој вјечни сан.
 Ја старац пргав и шкрт,
 низашто времена немам.
 Тишина је сада око мене,
 огромна,
 ко магла око планине,
 ето, да знаш.

РИМ IV

Штуре су ријечи за пјесму што о љубави зборе
 које прочитах на полеђини твоје слике што на зиду стоји.
 Од тих ријечи соба у пламену гори у којој живим сам.
 Вјетар их носи кроз отворен прозор као пољупце у времену.
 Ти знаш, ја сам огрнут самоћом као планина снијегом
 на чијем врху стојим и дах губим над понором, нагнут.
 Ријечима празним додирујем те, стиховима;
 по морској пјени што лиже облаке, додирујем те.
 Да живим не могу, а ни да мрем не могу, без ријечи,
 без пјесме, без мјеста гдје живјесмо некада.
 Сада, док испод бусења сањаш, и чекаш дан
 нашег новог састанка, ја ријечи тражим за пјесму
 којом бих могао да о љубави вјечитој зборим.

РИМ V

Стубиштем корачам ка врху, уз литице корачам.
 Смеју се планине равницама безнадежним
 и морима широким, таласима што кидишу на стијене окомите,
 непрестано. Ту, на литици, препознајем твоје очи,
 твоје усне, твоје шапате, руке твоје препознајем,
 немирне; и зидове препознајем, иза којих почивају мртви.
 Реци ми, ти то знаш, шта је остало од живота још?
 Морски талас што светлуца, јутарња кафа која пече усне
 као први пољубац ког се сјећамо из младости.
 А сада, преко литице, у вјетар се нагињем,
 док облаци врхове лижу. Уз осмјехе планина ишчезава.

Остају само сјећања. Памти се само тренутак одласка,
и дан се чека поновног виђења, испод бусења.

РИМ VI

Жив сам још, ево већ данас дан ведар
води ме уз планину. И знам да ни мој ход,
ни мој стих, ни пјесма, ни планина која штрчи изнад,
и ништа није, испод небеса, равно твојој љепоти.
Твој осмијех гдје си некада корачала,
потире све од хоризонта до хоризонта, знаш.
Ни гугут птице, ни лет, ни застој на литици, ни облак
набреко пред кишу, раван није твојим дојкама
које вагах на длановима студеним. Памтим
(клисуре влажне, долине страсти, осојне стране)
силаске низ клисуре влажне, у стране осојне
гдје сунчев зрак никада не залази; ваздан
љубећи твоје пределе сунчане. Ево ме ту сам на врху
планине, сјећам се свега упркос времену и вјетру.
А ти си увијек знала, до танчина: и годину,
и дан, и секунд, када се шта збило, боље си
памтила од мене, тренутке дивних догађаја.

РИМ VII

Пољупци жене разговарају, разговетно,
ко капи кише по стаклу. Слушао сам их,
на чаршафу оивиченом везовима арабеске,
купљеног давно на чаршији Стамболској,
једне вечери кишне. Видим их одсутне,
кроз дах магле. Биле су близу, на постељи
прострте, одакле слушах силан дах вјетра
што у прозорска стакла удара непрестано.
Све ствари у спаваћој соби побројао сам тада:
слике на зиду, сувенире скупоцене с путовања,
тепихе, завјесе, сточић, огрлицу, минђуше,
папуче, ноге босе и руке. Очи загладане
у ништа у које сам тонуо ко Титаник у море,
носиле су ме тамо и овамо, кроз валове.
Пучине да се домогнем не могах вечери те,
а сат је зидни откуцавао, тупо, тика-так, тика так.

Ивана Ј. Пејровић

ПЕТ ПЕСАМА

КАО БОЛ

Бол
можда сличан оном последњем осећају ако се уопште осећа
оном делићу тренутка на крају или почетку ако уопште постоји
зарио се дубоко
не попушта
стоји
и на познате болове не подсећа
трне ми тело и верујем да ће проћи када одстоји
зар једна обична реч може да заболи
зар реч да разори ону мрежу сличну пауковој
рођену у данима који су остали иза
зар без милости може да је чак иако није ломљива сломи
да ли она заиста разара ... ломи ... боли...
или је умишљеност томе близа
ишчекиване промене
које у данима испред морају настати
јер досадан
глуп бол
и обична
безначајна реч
вођене оним мојим изнутра труде се нестати
уништена мрежа биће поново створена
од истог ка мени
и исто тако лако разорена
и ако
вреди
јер сваки следећи бол је слабији
а свака супротност болу је дозвољена

ОН ДОЛАЗИ

Не осећам
додир
укус
мирис
не видим
не чујем
али знам да је ту
да је јако
да ме опседа
да ми скраћује дах
да ме излућује
све то осећам
али не знам како
уvek када мислим да ме је заувек напустио
он ми долази када га не желим
и срећна што сам само своја
не морам себе са неким да делим
свим чулима недоступан
влада мојом душом
неописиво јак
ствара зид око мога тела
тотално опседа као у последњој фази рак

на врхунцу своје моћи
видим га
у облику мушкарца
он постаје стварност
уvek у неком новом телу
али знам да је то он
да је ту због мене
да је то моја реалност

чула се поврате
опет је дошао да ме излуди
по ко зна који пут се правим да га не познајем
плашим се
да ме ноћ на свом крају поред њега не пробуди
знам да ће отићи
као што увек одлази
баш када је између нас пена
а ја чекам да опет чула затаје
размишљам...
шта ако следећи облик буде жена

ДИМ

Кад немир завлада
и уђе у сваку ћелију њеног тела
промени ритам живота
она прати ритам и не одговара за своја дела.

Као ледени брег
наизглед чврста
непомична
прихвата игру са ватром
наметнут луди ритам не попушта разуму
а она игра само са једном картом.

Ватра је око ње и у њој
све је дозвољено
она се препушта
каква превара
лед се топи
нестаје
она губи јер немир то допушта

Као ватра и вода
поништавају једно друго
укрштени животи два странца
врхунац игре
спојени
препуштени
немир обузима два незнанца.

Она и он
лед и ватра а сада дим –
лутају светом творећи немир.

БЕГ

Сурово нарушена истрајност
препознатљив мирис жеље појачан близином
са дозволом да се побегне у крајност
страх занемарљив
угушен
од суочавања са истином
да ли би било сурово побећи
помућена свест господари
нико се не опире или не жели
с истином се на време сусрести

КОЦКИЦА

Бескрајна пространства
дубина океана
и велом прекривена лажна лица
остала у хладноћи напуштена
са жељом
али недовољном
свесна тога девојчица

бачена јер је неуклопљива
одбачена јер не може бити састављена у целину
свесна површности
када занемари своју дубину

она зажмури често и машта како се мења свет

Оливер Вељковић

БУБИН ЛИКАН

Имамо у комшилуку вукодлака. Лепо га чујемо, а сви се праве блесави. Да се разумемо: ја нити сам шашава, нити сам на медикаментима, нити имам неке медицинске сертификате. Луда сигурно нисам. Да, имам осамдесет и три године, *имам*, али сам паметна као Иван Петровић Павлов. И добро знам како звучи урлик вукодлака.

Нисам ја одмах обратила пажњу на то. Прошло је неколико дана када ми тек одједном сину – 'Па ово није куче! Куче овако не завија! Боже ме сачувај, па ово је вукодлак!'. Наредна сам три дана пажљивије послушавала, чак и забележила телефоном, мада, слаб ми је снимак па звучи као да нека измрцварена домаћица јауче и пати у даљини. Закључила сам - вукодлак, шта друго!

Сваке ноћи, две недеље заредом, он завија у комшилуку, ту негде после један, два ујутру. Он завија, а ја ока не могу да склопим јер живим сама у тишини свог стана; а није ми лако јер врло често морам да устајем и набадам до тоалета, бешика ме мори, а још и то урликање... срце ми се стегне, бешика се преда чим га чује. Једаред сам малчице закаснила па се упишкила. Звер завија ли завија, мени се руке тресу, једва перем гаће, на очи не видим, а пола четири ујутру.

И то је друга ствар. Крене да урла око један, а умори се око четири. Ни да гукне после а да сам чекала, јесам, чекала сам.

Пошто нисам блесав, а инсистирам да нисам, рекох, „Бубо, не јури одмах по комшилуку и не разглабај причу о вукодлаку, ругаће ти се“, што и нисам. Нисам *баиш* одмах. Јер и ја добро знам да они не постоје. Гледала сам филмове (приповетке нисам читала, ја волим љубавне кратке приче) и мени се они уопште не свиђају. Мој син је давно закључио, пре једно четрдесетак и кусур година, имао је тада мање од петнаест, док смо гледали некакав филм са њима на телевизији: „Мама, њихови ормани мора да су препуни гардеробе јер све што обуку заврши поцепано“. Уместо мене одговорио му је његов брат паметница. „Дејане, сви они имају по једну тетку шваљу; та им после скрпи све“. Паметница моја – како ли само испаде онако задрт?

Хтедох најпре да проверим са децом. Њихове реакције су ми одувек биле најважније у животу иако су често само осредње. Назвала сам оног у Канади. Рекла сам, сине, таква је и таква ствар, озбиљна је, пажљиво саслушај мајку сада и немој да се смејеш. Објаснила сам да имамо вукодлака у комшилуку и он је прснуо од смеха. Толико пуче да све испљува камеру и слина му изби из носа. Причекала сам неколико тренутака да се прибере да бих га упитала шта га је толико засмејало, а он, као замајан, обрну још један хистерични круг па још поче да дозива Селин и децу да им преприча моју „анегдоту“. „Горане“, покушала сам да звучим строго, али када човек звучи строго он није гласан, а дете ми се кидало од смеха са друге стране Атлантика па се нисам лепо ни чула. Поздравила сам се са њима, а он ми се са потешкоћама у говору захвалио на улепшаном дану уз обећање да ће ово памтити до краја живота. Само сам обрнула очи.

Онај други из Јужне Африке је звучао озбиљније. Питао је: „вукодлака?“, што бих могла да опишем као чуђење. Обрадовала сам се, мада нисам смела то да покажем јер је разговор био у раној фази да бих предвидела било какав обрт и поновила сам хладне главе „Да, Дејане, вукодлака“. Ућутао се и ја се узбудила као и свака мајка када примети да јој дете озбиљно размишља. „Можда би требало да одеш код доктора?“. Дошло ми да му почупам сву ту косицу што му је на глави преостала, али сам уместо тога питала: „Зашто код доктора, Дејане?“. Разложно ми је објаснио да такво нешто не постоји и да је вукодлак *измишљовина*, мит, фолклор, филмски лик, баш као бабарога. Климала сам главом и додала да је поред тога *што још и нешто* што живи негде у околини моје куће. Изгледао је забринут, а он је одувек изгледао помало тупаво када се забрине. Очи му се некако склопе и заличи на... не-дај-боже. Да га не бих даље мучила поздравила сам се и са њим али нисам могла да се одјавим док му нисам обећала да ћу отићи и посетити доктора. На крају сам га питала да ли му је мајка икада била ненормална и да ли је икада помињала вукодлака у младости? Мислила сам да ће се успавати на моје очи колико је дуго утонуо у његов особени процес размишљања да сам умало прекинула везу када ме испамети: „Ниси, мама, али никада ниси ни имала осамдесет и три године, никада ниси живела сама десет година и никада раније ниси остала без мужа десет година“. Одмахнула сам главом док сам размишљала о томе на шта је личила та реченица; а тако је лепо причао српски пре тридесет година. Никакву вајду нисам имала ни од једног сина.

Да не бих насмејала комшилук решила сам да једне ноћи истражим порекло и локацију тог урлика. Требало ми је мало времена да прикупим храбрости због чега сам тргла две-три домаће, што је била грешка јер ми се приспавало после друге. Увек сам била лака на алкохол – ретко сам стизала да подигнем руке увис од весеља, јер бих брзо заспала.

У један и десет животиња је почела да арлауче. Прибрала сам се и упутила према гласу у два ујутру. А напољу ледено! Смрзла сам се јер беше новембар месец, а од Месеца на небу ни трага! Зар *они* легендарно не завијају само кад је пун? Овај не само што није био пун, него га није ни било. Но, то ме не спречи да опрезно кренем пут урликања. Сада када сам се нашла очи у очи са том дреком насред улице, без живе душе на видуку, завијена у бунду као слепи миш, осетила сам како ми вилица подрхтава. Рекох себи у брк: „Добро да зуби нису моји“.

Завијање је долазило негде са моје десне стране иза низа кућа поред којих сам пролазила. Чинило се да се шири ваздухом као миомирис, на све стране, а опет, језгро му је било иза низа оних кућа где нисам имала једноставан приступ обзиром да сам морала да се узверем уз улицу изнад и да се петљам буџацама и тражим жариште звука. За тај подухват би ми било потребно четири сата, а животиња ће престати за мање од два сата да урличе; ја у ствари треба да кренем још у поноћ. Да је бар јун месец.

Стала сам тако у глуво доба ноћи, баба са штапом која се разврће на све стране и питала се како то да сви спавају и нико не обраћа пажњу на страву и ужас која нас стиже? И на усамљену старицу на сред празне улице?

Када сам се вратила у кућу ноге су ми се скочаниле и једва сам се догегала до кревета. Заспала сам као заклана али се пробудила чврстог уверења да то *јесће* вукодлак у комшилуку и да је мој задатак, као најстаријег његовог члана, да упозорим остале.

Реакције су биле слабог интензитета, све до последње крајње предвидиве.

– Бубо, вукодлак? Није ли то мало прејако? – тако ми је рекао Мајдан. Он ништа не зна.

– Вукодлак? Вукодлак? Оно рундаво, Бубо? – то су биле Габине речи. Требало ми је пола сата да јој објасним како изгледа вукодлак после чега ме је погледала искоса и рекла: „Љубинка, имам седамдесет и пет година, познајем те педесет и три. Овако нешто нисам очекивала од тебе“. Увредила се и отишла назад у двориште.

– Наравно да чујем завијање, Бубо, али то је кер, какав црни вукодлак. Ко да храни тако нешто? – то је био Радован. Раде мора да је попио коју више тог јутра јер је био веома ве-сео на тему вукодлака. – Мени би добродошао један. Овај наш нови поштар ништа ми се не свиђа.

– Вукодлаци не постоје, Бубо и не брукај се – Верица даље није хтела да чује. Верица је живела живот по сопственом моту: „Што не знам – није ни тачно“. Волела сам је, мада ми је тог јутра ишла на живце.

– Бубо, и ја га чујем сваке вечери! Таман се успавам, а он ме пробуди. Негде долази иза наше куће. И мени је пало на памет да је вукодлак, а унук ми каже да није вукодлак него ликанпорт – Биљина кратка, али ефектна прича ме заинтере-сова.

– Ликанпорт? – поновила сам изненађено.

– Миљане, како се зове вукодлак! Шта си ми рекао?

– Ликантроп! – дрекну њено унуче.

– Чула си га. Ето, можда није вукодлак, можда је ликан.

Даље нисам обилазила комшилук, јер није било смисла. Био ликантроп или вукодлак, уверавала сам се себе, тај ће ускоро да направи дар-мар па ће сви да се сете бака Бубе а ја ћу достојанствено подићи браду и без речи ћу им рећи: „Рекла сам вам, зар нисам?“.

Куц, куц, чујем ја. Вече. Таман да отпратим вести кад не-очекивани гости. Двоје полицајаца. Мушко и женско – ја још увек отежано прихватам домаћице у тако једној озбиљној улози.

– Добро вече – љубазно ми се обрати младић, а она смрк-нута као да сам јој мајка.

– Добро вече – ја опрезна. Нисам ништа скривила, али да-нас ти тако олако ископају нешто од пре 40 година, а нисам сасвим сигурна да сам седамдесетих година била цвећка. Јед-ном сам напала човека и умлатила га мотком.

– Ви сте Љубинка Андрејевић?

– Рецимо да јесам – а лако могу са њима да разговарам; деца и унучи ми живи и здрави, да им се нешто деси, не дај боже, не би ме о томе информисала наша полиција, а Жаре ми умро пре десет година, нико ме други не занима.

– Можемо ли да попричамо?

– Spreмам се да гледам вести.

– Нећемо дуго.

– И вести кратко трају али 'ајде, уђите. И молим вас, изујте се, усисавала сам.

– Да ли познајете госпођу Антонијевић Еву? – то ме питала жена полицајац.

– Како да не. Живи на пет кућа даље од моје. Не могу да је смислим. Је л' ме узимала у уста?

– Зашто нисте у добрим односима са њом? – опет ме она пита.

Ја се замислих дебело, требало је сетити се али ја имам дебело памћење па му не треба баш толико загревање.

Украла ми је нарцисе из баште са све луковицом. Ни један није оставила. Да бар јесте.

– Када се то десило? – мушко питање.

– Пре четрдесет и осам година. Са супругом и синовима сам отишла у бању на пет дана и када сам се вратила нарциса није било. Сви су је видели, јер их је глупача копала у сред бела дана. Да нисам имала одговорност према малолетним синовима и супругу задавила бих је. Знате, ја много труда улажем у своју башту. Њена изгледа као холокауст. Од тада не разговарамо. И шта сада хоће од мене?

– Госпођа Антонијевић је пронађена мртва у свом стану – пажљиво ми та жена саопшти вест.

– То је и заслужила – слегла сам раменима, мада, да не лажем, ја сам се у ствари тргла. – И ви сумњате на мене?

– Речено нам је да сте помињали уљеза протеклих дана? – он љубазан.

– Није уљез, вукодлак је – погледали су ме као да сам помало посебна јер нису очекивали такав преокрет. – И не гледајте ме тако, баба могу да вам будем обома. Знам шта говорим и нисам луда. Да, негде у овом крају неко скрива, или се сам скрива, један вукодлак. Ја не знам шта ћу са њим јер га сви лепо чујемо, али као што сам говорила до сада сви се праве блесави. И ето сада покварена Евица настрада, ни крива ни дужна, по том питању, али сасвим крива по питању мог цвећа.

– Откуда вам да је уљез у питању?

– Тешко да се изговори вукодлак? Наглашавам, није уљез, вукодлак је. Паркирајте кола од поноћи до пола пет ујутру па ћете га чути. Је л' Евица унакажена?

– То вам не можемо рећи – полицајац као да се наљутио на мене.

– Значи непрепознатљива је – климнула сам главом јер сам тако виђала по криминалистичким серијама. – Ако имате још нешто да ме питате, изволите, ако немате, довиђења. Вести ми почињу. И када будете открили да је вукодлак у овом комшилуку и када га будете привели не морате да дођете до мене да ми се захваљујете. Ја нисам од тих жена. Таква је Ева

– па сам се исправила. – Таква је била Евица, нека јој лака земљица. Ако дође до суђења након хапшења радо ћу сведочити.

Они одоше, а мене вести не задржаше. Уз уздах сам варила новост. Господе, Евица оде! Моја Евица. Крадовка! Па зар њу да прождере? Она је две године млађа од мене. Не могу ни да помислим какво је ово наше старачко месо? Па, побогу, она је имала и унуке!

Најстрашније је што је вукодлак почео да једе.

Било је само објављено да је Ева Антонијевић *убијена* у кући, како, ни реч о томе. Њени укућани, док смо им сви изјављивали саучешће, ћутали су као заливени. Мали Пиша ми само шапну да им је полиција рекла да ништа не смеју да причају док им се не каже супротно. Намерно сам му рекла: „Значи, вукодлак, Пишо?“. Забезекнуо се, а ја сам се тек онда запрепастила јер сам схватила да сам ја у ствари у праву! Боже, у нашем крају је стварно један вукодлак! Па да ли је то могуће!

Те вечери вукодлак је ћутао. Наравно да јесте када се најео сироте Евице. Ја нисам могла ока да склопим од страве и ужаса до пола два. Причала сам са децом и овог пута се нису смејали, па ти види. Канађанин ми је забринуто понављао да се закључам и држим прозоре стално затворене. Морала сам да га питам да ли он замишља да сам ја морско прасе и ко још држи отворене прозоре новембра месеца? Као да му ништа нисам пребацила поновио је да морам да се забарикадирам док не открију ко је убица. Питала сам шта ћу онда ако *никада* не открију ко је, да ли ћу смети да изађем да купим векну хлеба и пола литра јогурта? Одмахнуо је главом и рекао ми да увек ухвате таквог.

Онај други, Африканац, био је забезекнут Евичином смрћу. Он је њу волео, зашто, никада ми није било јасно али скоро да је онолико матор заплакао, и ја се збуних, донекле, јер га нисам видеала тако тужног од како му је отац умро. За разлику од његовог брата он се није толико забринуо за моју безбедност већ је извукао хиљаду и једно питање, он је био живи бунар питања, о томе шта се тачно десило са Евом. На моја понављања да је вукодлак крив није реаговао све док нисам поновила вукодлака пети или шести пут када је дрекнуо! „Прекини више са вукодлаком, мама! Жена је умрла а ти си се ухватила за вукодлака! Уразуми се више!“ Пуче и мени филм. „Та је жена мени украла цвеће из баште!“ Изгледа да је затим и њему пресело, јер га толико наједаред утањи да сам се нагла према камери мислећи да мрмља нешто, а ја га не

чујем. „Није ти она украла ништа. Ја сам ишчупао то цвеће и ја сам га однео Евици на дан када смо пошли у бању. Да си тог јутра отишла у башту видела би да га већ није било. Ето. Сада и то знаш“.

Ја у шоку, чуду, запрепашћењу, почињем натенане да бесним, али нећу још. Хистерично изјављивање таквих података старих сто година никада није корисно. Камера нас дели, а ја бих да га придавам. Треба сварити информацију лагано. Врло често када са њим разговарам имам неописиву жељу да удавим то дете. „То није тачно“, рекла сам му у стању акутне узнемирености. „Виђена је како посећује моју башту док нисмо били ту“. „Долазила је да би поливала, мајко, да би поливала, не да би ти крала флору и фауну. Боже, колико си ти глупа жена“. „Срам те било да тако нешто кажеш мајци“, кажем ја а већ сам љута... баш љута. „Зашто ми то ниси рекао?“. „Хтео сам али је Евица рекла да ти не кажем јер ћеш се на мене наљутити, а и чуо сам колико си је само клела и проклињала – дабогда јој се руке осушиле, сећаш се?“. Охладила сам се јер сам одмах помислила на његовог сина. „И за четрдесет година ниси нашао погодан тренутак да ми то саопштиш“. „Заборавио сам, а после више није било важно јер си се добро издресирала да мрзиш жену. Сада ти кажем. На погрешног си била љута.“ „Твојом кривицом.“ Деца, помислила сам, грозота. Макар ми нису у близини. Нисмо више имали шта да кажемо једно другоме.

Био је у праву. Ја се јесам навикла да не подносим ту жену и сада када ми рекао шта се десило, ако није слагао, а он је као мали био дебели лажов, ја сам се и даље држала оних буђавих осећања према Евици која сам имала и пре разговора. Ипак, лакше ми је да презирем покојну комшиницу неголи живог сина. Требало је да ми каже. Излемала бих га прописно и засадила нове нарцисе. Овако... вукодлак је појео, а ја нисам стигла да разменим ни једну лепу са њом. Можда сам мало зажалила због своје нарави.

Две ноћи заредом животиња је завијала на сав глас и треће се улица ускомешала у раним јутарњим часовима. У зору се десило нешто ужасно. Пеђа је пронађен мртав. Његова кућа се налази тачно тамо одакле то урликање долази. Сви смо били окупљени на улици и ћутке пратили како га уносе прекривеног чаршавом у кола хитне помоћи. Полиција је била поред; општа једна гунгула. Пронашла га је ћерка која је јутрос дошла. Не говоре нам у каквом је био стању, али јесте било крви на покривачу, тамо где је лежала његова глава.

Уместо да се избежумим, уместо да ме прогута очај, позвала сам најближе да дођу поподне код мене, јер сам знала ко је следећа жртва.

Ја сам Предрага волела све док Жарко није умро. Онда се човек изопачи па поче да ми се удвара, да ме гања и да ми се нуди, да ми шаље цвеће из своје баште, боже ме сачувај. Једном ми је на врата дошао са причом, ја сам сама, он је сам, па што се не би дружили, па стаде да се рекламира како му је пензија велика, није на лековима, срце му добро ради и исто смо годиште (што није било тачно јер је био годину дана млађи од мене, мада јесмо ишли у исти разред). Када је постао превише упоран за своје године запретила сам му полицијом и синовима. „Пази да ти не дођу из Канаде и Африке због мене“, фркну. „Због тебе не долазе, због мене ће да дођу“, окрену се, оде и остави ме у чуду над чудима. Тако смо се разишли.

Окупили смо се у мојој дневној соби тачно у један. Кола полиције су и даље била паркирана близу мог прозора и још једаред сам им предложила да треба да се паркирају од поноћи до пола пет ујутру и да послушају завијање. „Ви сте та која прича да има вукодлака?“, питао ме је још један млади позорник. „Ја сам, па шта ако сам ја“. Окренуо је главу као да је то било превише за њега.

Биља, Верица и Радован очекивали су кафу, али сам им одмах и јасно ставила до знања да кафе неће бити. Објаснила сам сликовито да сам отворила овај скуп како би им нешто важно саопштила и ни један од њих ме није погледао са неопходним и побуђеним интересовањем за такво што. Они су хтели кафу.

– Ја да сам знао да ми нећеш ни кафу ставити не бих ни дошао, Бубо – Радован забаци главу феминизирано, јер он јесте одувек мало заносио на ту страну. Ја сам, у ствари, годинама сумњала у њега, али сам се после четрдесет година сумњи уморила од тога.

– Бубо, па како само да седимо и слушамо те? – Биља као да се нашали, али та је често имала проблеме са састављањем просто проширених реченица што је био неопходан услов за духовитост.

– Ја те не знам такву – Верица је инсинуирала да сам шкртица, а добро је знала да јесам. – Ја хоћу кафу, само да знаш – никада та није увијала.

Морала сам да им скувам ту кафу, а мојој рингли толико треба да се угреје да сам очекивала празну дневну собу. Деца ми се тако нису радовала, када су отварала пакетиће за Нову

годину, колико је ово четворо када су ме видели са послужавником у рукама – човек помисли кафу нису пробали у животу. Радован је и запљескао.

– А сада ме саслушајте.

– Ово је нешто ужасно што се дешава у комшилуку – заврте главом Верица. – Зар не?

– Ужасно, Верице, али и страховито узбудљиво – убаци се Биљана. – Не знам како ћу да заспим вечерас.

– Окупила сам вас овде како би вам рекла да знам ко је следећа жртва.

Привукла сам им пажњу и сви су се укопали као на фотографији – а да ствар буде још надреалнија свакоме је шољица била на пред додир са доњом усном. Одржавала сам их у таквој тишини колико сам могла.

– Па, ко? – заинтересова се Биља. – Што драмиш тако?

– Ја сам следећа – успела сам да им драмском паузом привучем пажњу.

То их је натерало да разрогаче очи до последњег. Једино Радован мало сркну своју кафу, што сам сматрала недоличним у таквом тренутку, али он је био такав, неосетљив и на руку и на срце, тако ми се жалила његова покојна Анета.

– Ти? – загледа се у остале Верица. – Зашто баш ти?

– Јеси ли ти то љубоморна, Верице – упита је Биља.

– Не причај глупости – ошину је погледом. – Одакле зна да је она?

– Зато сам вас и позвала – уздахнула сам дубоко. – Ако ме пустите објаснићу вам.

– Па, причај, жено! – Биљана плану.

– Рачунала сам и сабирала.

– Добро, то си и дипломирала – Радован разумљиво климну главом.

– Колико је година имала Евица? – питала сам.

– Одакле ја знам колико је имала? – Биља слеже раменима.

– Ја знам, осамдесет и једну – значајно сам нагласила оно *једну*.

– Добро – Верица скупи очи да ме боље погледа; она је кратковида.

– Колико је година имао Пеђа?

– Он је твоје годиште.

– Није он моје годиште, Раде. Не, не.

– Ишли сте заједно у исти разред.

– Јесмо ишли, али он је био годину дана млађи.

– Он је рођен неког јануара? – намршти се Биља.

– Значи осамдесет и две године – нагласила сам оно *две*.
– А ја имам осамдесет и три.

– Ја имам седамдесет и девет па никоме ништа – Верица отпи кафу.

– Овај вукодлак убија све који су преко осамдесет година и иде редоследно.

– Бубо, молим те – закука Радован.

– Стварно, Љубинка, вукодлак – Биљана скљока рамена као да јој нешто седе на њих.

– *Стварно*, Биљана. Нема никога ко има осамдесет година у комшилуку. Ја сам последња, најстарија. Нико нема, осим мене, ни осамдесет три, нити осамдесет четири године. После мене вукодлак ће или отићи из нашег краја или ће сачекати нечији осамдесети рођендан.

– Мислиш мој?

– Верице, ја сам озбиљна.

– Љубинка, вукодлак? Па како можеш да будеш озбиљна? Видела си како су те полицајци неозбиљно гледали, а они људи чују баш свашта. Ја се само суздржавам пред тобом да се не насмејем, а смејем ти се кад не гледаш.

– Бубо, вукодлак не постоји.

– Ја знам, Раде, да он не постоји! – изнервирала сам се мало. – Осим *овој* који је ту изнад Петровићевих! Тамо је и побиће све бабе и деде преко осамдесет година.

– Али зашто? – Верица се заинтересова. – Млађе месо мора да је укусније, а ми имамо колико хоћеш деце у комшилуку. Само у мојој кући их је троје испод двадесет година.

– Има још једна ствар – наставила сам. – Ког је датума убијена Ева?

– А зашто полиција крије од нас како су убијени? И зашто је свима забранила да нам кажу? Евичина ћерка неће да ме погледа и само окреће главу као да сам, не дај боже, починилац. А мене само лепо занима на шта је Евица личила када су је пронашли. Нас две смо биле добре другарице. Поверавала ми се као ненормална. Три пута недељно, понекада. Неке ствари, боже ме прости, боље да нисам ни чула. Често сам се питала одакле јој толике несвакидашње епизоде у животу?

– Биљана, молим те – опоменула сам је погледом. – Ког је датума убијена Ева?

– Осмог? – Радован испали као из пиштоља.

– Тачно, осмог. Данас су пронашли Пеђу, који је данас дан?

– Ово је криминалистички роман – заблебета Биљана.

– Једанаести – рече Раде.

– Једанаест плус осам је деветнаест – објаснила сам. – Ја ћу бити убијена дванаестог. То је сутра.

– Боже, Бубо – Биља се прекрсти. – Шта то причаш, немој да те неко чује.

– Како ли си само до тога дошла, Љубинка? – запрепасти се Верица.

– Па једноставно, Верице. Вукодлак је месечна животиња, месец има тридесет и један дан.

– Има и тридесет – исправи ме Радован.

– Осам плус једанаест је деветнаест, до краја месеца има још дванаест дана, сутра је дванаести и све укупно даје тридесет и један дан колико је вукодлаку потребно да поједе.

– Бубо... – Биља не доврши мисао, јер и било је помало сложено, а она је врло тешко завршила два разреда средње школе.

– Лупеташ, Љубинка – Верица одмахну главом.

– То са вукодлаком сам и могао да ти прогледам кроз прсте, али овакву рачуницу...

– Ја бих пре поверовала у вукодлака – Биља рече.

– Има још једна ствар – наставила сам.

– Сада ће да одузима – прошапута Верица.

– Ева је становала у броју једанаест. Пеђа у шестици. Ја сам у четрнаестици.

– Је л' треба да рачунамо опет? – Биља се упитно загледа у остале.

– То је тридесет – промумла Радован.

– Аутизам под старе дане – Верица рече са толиком тугом да сам помислила заплакаће. – То је тужно, Љубинка.

– Месец има и тридесет дана, лепо си рекао – климнула сам главом.

– Малочас си рекла тридесет и један – Верица цокну.

– И тридесет и један и тридесет, тако да је све заокружено – дебело сам уздахнула.

– Е, свашта од тебе, жено – Верица се помери са места. – Од када си ти почела да се бавиш научном фантастиком?

– Али, Бубо, месец има и двадесет и девет дана – Биља се дубоко замисли.

– И двадесет и осам! – закључи Радован превише узбуђено, па се озбиљно замисли.

– Ког сам ја дана рођена? – често смо се мучили својим датумима. – Двадесет и деветог.

– Господе – поново се Биља прекрсти, сада већ пребледела и ужаснута.

– А кога су датума рођени Ева и Пеђа? – узбудила сам се и ја тим питањем.

– Боже – Верица се лупи у груди – Они мора да су рођени двадесет и осмог, обоје!

– Не знам када су они рођени – рекла сам, што јесте била истина.

– Па како онда? – Верица затресе главом. – Што њих помињеш?

– Боже, ја сам рођена... седамнаестог? – замисли се дубоко Биља.

– Шта ти то сада значи? – пренеражено је упита Радован.

– Не знам, али како она сабира може свашта да значи.

– Може ово још нешто да значи – Верица ме погледа оптуживачки. – Ти ниси разговарала ни са једним ни са другим, не беше ли тако?

Сви се загледаше у мене као да сам заблистала на нечијем прозору.

– Хоћеш да кажеш да сам ја вукодлак?

– Не вади се на вукодлака, Бубо – Верица се намргоди.

– Мој Миљан га зове Бубин Ликан – промрмља Биља па се уозбиљи.

– Онда, Верице, ако сам ја вукодлак и ако се решавам оних са којима не разговарам ти не треба да бринеш. Нас две смо добре другарице. Јер ја тебе волим.

– Не знам баш за то – и завршила је кафу.

– Ја кажем – понови Биља. – Криминалистички роман.

– Жене – покуша да се уз уздах уразуми Радован. – Овде се нешто позамашно дешава. Бубо, вукодлак сигурно није, јер вукодлаци не постоје. Верице, Буба не може никога да престигне са тим штапом, камо ли да га убије, да замахне пала би и убила би се. Биљо, није ово криминалистички роман, јер су људи које смо познавали заиста убијени. Ми имамо психопату у улици. И то је све.

– А ко је од нас овде лежао у лудници? – Верица се прва, па сви онда за њом загледасмо у Радована.

– Верице, аман, био сам алкохоличар – разрогачио је очи у чуду. – Мораш да лежиш када ти убаце таблетицу.

Радован се неодлучно задржао на степеницама и на моје изненађење неспретно ме ухватио за руку. Помислила сам извадиће букет цвећа из појаса и запросиће ме. Прошапутао је.

– Бубо, можда је само смрт дошла у наш крај па се мало дуже задржала – па слеже раменима онако немоћно.

– Радоване – још сам и сама почела да шапућем. – Сви чујемо урликање. Нисам ја једина. Знаш да је тако.

– Али је само нама старима страшно – неуверљиво одмахну главом. – Стефан и Тодор су ми рекли: „Бре, деда, мани нас тога, имамо паметнија посла него да размишљамо где је и чије је то псето“. Стари смо, Бубо. Разликујемо се од других. Зато су нам ствари страшније.

Блента, закључила сам по уласку у кухињу. Можда је он стар али нисам ја оволико остарила да се дам на изволите вукодлаку тек тако, па макар то било сутра и неизбежно. Извадила сам своје сребро и из кутије издвојила два ножића. Да сам их барем имала више. А смејали су ми се када сам инсистирала на њему. „За шта ће ти, мама?“, питао ме је Горан једном. „Да се одбрани од вукодлака“, објаснио му је Дејан, па се сво троје слатко насмејаше. Где сте да се сада смејете? Један три метра испод земље, други доле са Бушманима, овај трећи са Ескимима. А ја *сама* овде треба да се браним од крволочне полу-животиње – последње што сам хтела у животу у овим годинама.

Где питах „где су“ јер ме убрзо Дејан назва. Звучао је на граници избезумљеног, како иначе звучи када год прочита нове вести из његове бивше земље. Очито, вести о убиству из наше улице пре стигну до Јоханесбурга него ли до нашег Дневника.

– Чика Пеђа убијен? – звучао је запањеније од мене. – Како? Када?

– Боже, сине, како си тако брзо сазнао...

– Када, мама, када је убијен? Шта се десило? Тета Ева се још није охладила, како тако још један из наше улице? – он је и даље Вишњевачку звао *нашом*, за Горана је постала *швоја*.

– Не знам тачно, јутрос, неки рани сати – па сам се замислила, мора да је било између један и четири. – Како то да *доле* од доушника добијаш само половичне вести?

– Причао сам са Неном. Мислимо да треба да пређеш овде код нас и да живиш са нама. Деци би се то...

Није завршио јер сам се од срца, ненамерно, дебело насмејала. Насмејала па зашла у хистерију и никако да се зауставим. Чујем га „мама“, „мама“, „мама“, али не могу да одреагујем јер осећам да никада више нећу престати да се смејем. Но, и свака хистерија има рок трајања па ме и ова на срећу прође. Морала сам да се ухватим, не за стомак (у мојим годинама не бринеш о стомаку), већ за срце. Ритмично је настављало даље.

– Шта је смешно? Зашто си толико запенавила? То није здраво у твојим годинама, мама – он би требало да зна, доктор је.

– Сине мој – поново ме хватала паника па сам узимала дубок удисај. – Два пута си пребијен на тим улицама, небројено пута су вас пљачкали, отели су вам Јасмину, напали и силовали Нену, пренеси јој хепатитис Ц, затруднела је, абортирала, имате оружје, на семафору су пуцали на ваша кола и ти мене зовеш да пређем код вас? Сине, па како да се не насмејем од муке. Овде је само двоје дртавих убијено, а код вас толико оде у минути.

– Мама – није знао како да настави, разумем га ја.

– Само си забринут, знам, сине. Знам. И ја сам.

– Знају ли ко је? Само немој да ми говориш да је вукодлак – нисам планирала, јер ми очигледно нико није веровао... но ко би други могао и да буде?

– Не знају – дубоко сам се загледала у његово уплашено лице на камери. Изгледао је као да је тек изашао из мојих руку, никако као доктор од педесет и осам година. – Када сам ти последњи пут, онако поштено, рекла да те волим?

– Мама, немој...

– Када сам ти рекла? Да чујем. Сећаш ли се? – запела сам.

– Пустите сада то. Имамо озбиљније ствари.

– Чујеш ли ти мене? Када?

– Не знам када.

– Не знам ни ја, сине. Али ево сада ћу ти рећи. Знаш ли ти колико тебе твоја мајка воли? У обавези си да то чујеш.

– Знам, мама, не мораш да ми то говориш.

– Ти си увек за длаку био од мене мало више вољен.

– Мама! То нећу да чујем! – па је завртео главом. – Такве ствари не треба да говориш.

– Баш ме брига шта ти нећеш да чујеш. Твој отац је више волео Горана. Ми смо то знали, нико није ништа ту скривао. Лепо смо се поделили. И ви сте знали, не прави ми се блесав.

– Мама, нећу то да слушам – још окрену главу као да самим окретањем човек престане да чује.

– Дејане, не изигравај ми глувонему особу. Имаш Јасмину и Рацу...

– И волим их подједнако! – погледао ме је тако слатко да сам му скоро поверовала, бих у ствари, да му нисам мајка.

– Ја знам кога више волиш, али нећу да ти кажем.

– Волим их потпуно подједнако. Завршили смо овај разговор.

– Била сам сретне руке што сам те добила. Вас обојицу, наравно, али тебе за длаку више – покрио је уши длановима. – Не блесави се, да нећеш да ме слушаш угасио би камеру. Сам Бог зна да ти не би било сефте. Набио си шездесет година у дупе, а понашаш се као дериште. Никада ти се нисам захваљила што си остао поред мене када ми је Жарко умро.

– Горан је морао да иде, мама. Радио је. Знаш то добро.

– Радио си и ти. Због мене си остао без посла, посао се нађе. Доктор си, способан си, али си остао. Хвала ти, љубави моја, због тога. А остао си зато што си добро знао да сам те за длаку више волела. Да је било обрнуто Горан би се дуже задржао. И то је природно, нико ту није крив, ја само хоћу да ти се захвалим како је редно и да ти кажем да те мајка воли. Да те много воли.

– Ето рекла си и можемо ли сада да причамо о томе шта се дешава код тебе?

– Увек си био тврд на емоцијама, исти отац.

– Мама...

– А ни ја нисам ништа била боља – па се ућутасмо.

– Држи све закључано – проговорио је. – Провери неколико пута, молим те.

– Сине, мислиш да су Ева и Пеђа држали у сред новембра све отворено па позивали свакога да им уђе у кућу? Наравно да ћу проверити – али нисам имала срца да му кажем да сутрадан, па сам погледала на сат, за мање од четири сата, вучкодлак долази по мене. – Проверићу четири пута заредом.

– Волим и ја тебе – дете ми се посрамило и поцрвенело.

– Сине, мој, и треба да ме волиш. Овакву мајку само једном у животу добијаш.

Осетила сам да сам се опростила са њим. Загледала сам се у два ножића, тако танка и бедна, на столу. Прешла сам прстом преко једног. Зар ово треба да ме спасе?

Ја се смрти никада нисам бојала. Математичар сам, навикла сам на јасне ствари. Али јесам се бојала *шубих* смрти. Ту ми, већ, професија није била од помоћи; разум ме је увек напуштао када је неко од мојих вољених био у питању. Плашила сам се за Горана и Дејана док се нису поженили. Тада су њихове смрти отишле у руке Нене и Селин. Али јесам до Жаркове смрти често паничила са питањем шта ће бити ако умре пре мене? И ево шта је било. Десет година касније ја самујем са том разликом што се више не плашим ничије смрти. Сама и себична, то сам постала, на то се навикла. Волим децу, али неретко заборавим на њих; далеко смо, две године се нисмо видели. Знам како изгледају, али те слике су ми само у глави,

баш као и ова размишљања, наиђу, прођу, па као да их није ни било. Окорела јесам, али не и глупа. Оно чега се бојим јесте *насилна* смрт. Не бих волела да на тренутак, или не дај боже, на два тренутка, осетим болове пред умирање. Сматрала бих успешно проживљеним животом ако бих то избегла. Гледала сам сестру, била поред ње, док је умирала од канцера. Тако како је она завршила не треба да се умире. Двадесет и четврта година је од њене смрти, а ја се свега сећам као да се десило овог септембра.

Зато сам по први пут од како су Горан и Дејан одрасли закључала врата спаваће собе. Помислила сам кључ неће успети да се окрене. Спустила сам ролетну, навукла жалужине и ушушкала се испод јоргана као хрчак. На ноћном сточићу одложила сам сребрне ножиће. Морала сам да им се насмејем, да се *себи* насмејем, док сам их погледала пред гашење светла. Једва држим чашу са водом а како ли само замишљам себе у улози Дартањана, ни сама не знам.

Заспала сам.

...

Отворила сам очи. Као слепо куче испод баште ништа нисам видела. Срце ми је бубњало. *Неко* је био у соби. Неко је био у соби и тај *неко* је стајао одмах до мене. Миран као и ја. Тих као дубока жалост.

Наравно да сам заборавила на ножиће, наравно да се нисам сетила ни светла. Рука је почела да ми трне, уме то често да ми приреди ако сам дуго ослоњена на њу иако сам се пробудила на леђима. То што је неко ту, уз кревет, изнад мене, ужасавало ме је. Толико је била пространа та прилика да је заузела читаву собу и схватила сам да се завукла у сваки кутак, па чак и између сваке странице свих књига које сам овде имала. Била је свуда около и како сам губила осећај у руци тако сам се и ја удаљавала.

Само да буде безболно.

Склопила сам очи иако више није било никакве разлике.

Зоран Анђонијевић

ЧЕТИРИ ПЕСМЕ

ИСПОВЕСТ

Сенке грана гмижу по напрслим фасадама.

Одблесци Сунца блицају у каљугама Еденског врта.

Црни дим вијори се из контејнера,
сабира вернике,
и данас ће од Оца добити
хлеб наш скамењени.

Црквењак чисти порту од остатака мртвих птица.
Скривена у уху ситог мачка
лептирица
залутали комад ноћи
исповеда се зори.

КЛОПКА

Звоњава сабира душе
у храм предатора.

Из канџи квргавог мачка
Бог никада није спасио
црквеног миша.

ДЕЧИЈЕ ДУШЕ

Старим сокаком лутамо
поред кућа беживотних,
оронулих гробница
из којих се каткад
утварна вика чује
и тера нас одатле,

плаши нас
претворене у мачку
коју волели смо
поред топлог огњишта
док бејасмо деца
жива.

РЕКВИЈЕМ

На капији града
вриште црне латице –
змијске колевке.

Самотњак
без имена и огњишта
незнани јунак
сузама залива
јалови дан.

На очима скамењене деце
повијене сувим цвећем
Тарантула кућу плете.

У парку
на голом дрвећу
шуште мртве птице.

Ветар свира
реквијем за цвркуте и Сунце.

Милена Бировић

ЧЕТИРИ ПЕСМЕ

РИЗНИЦА

Тихује ноћ у својој келији,
у уму титра светлост
ко додир Духа Светог.
У шкрињи шушка жипон од хаљине,
реинкарнација музике
са дна пепелишта.
Под душеком зрно наде жуља
малаксале жуди, несаница звечка
сан сну да пресуди.

УЈЕД

Загрцнута пелином грчим лице
У оку магли се белина неба
Из даљине крик птице самотнице
Јечи у грудима, тишину вреба.

Залаја псето, из зене светлице
У кост се заболе – роваре, жеже
И цвилеж и крик чу се из губице
у коју се низ очњак слуз растеже.

Зарив му дубок усред длана оста
Судбину кида, чупа на комаде
Наказна лица над цртом живота

Сише разјарено срећу ми, наде.
Ко црна јама – разјапљена рана
Постаде храна јату гладних врана.

ИСПОВЕСТ

Огреших ли душу о камен посрнувши,
ил' љубећи сунчев сјај на облак пано,

где се црква вазнела,
где невидљив огањ
кресиво небеско запламти?
Шамију на подбрадак повезах
главе погнуте пред пламењем свећа.
Док кад од измирне благодат узлеће
пред распршеним исопом,
кајем се молитвом покајника.
Имаш ли шта рећи? – упита Отац,
руком ме са светињом везујући.
Кајем се.
Кроз сузу нек детињство искапа,
у ком, млеко задојена, грех попих.
Кајем се.
Нек уранак не урани у долу ока,
да ми вид перо дробних облака штити.
Кајем се
за безверја и паганске безумнике,
што разум славе у јарости.
Кајем се
што ми с навалама у невиделу
искушења разгореше силину.
Кајем се
што проливане сузе разноликих врела
једнима на радост, а другим на тугу.
Кајем се
и молим кад одем – не качите ме на стуб,
већ на крст што распећу служи.

ЖАР – ИГРА

Сагорећу грех грехом опрљен,
ожежен. Где ушао ту застао
да ме нејачну у плам разгори.

Сладострасне нити смрси,
медност нек клизне низ прси,
У мекоти да се цеђ разлива.

Пошкропи ме узбеснелом капљом.
Завриштаће, пенушаће у долу,
слита у жар да испари, да загаси.

Борислав Живуловић

ТОЈ ДА ВИДИШ ЧУДО

Опусте наше село некако одједном ко да је, недајбоже, неко баксузито место, ил га нека анђама прокле. Утекоше из овуј пустолину сви, млађарија оде на чколе, по занати, ил` у Беч да раде. Казаше да ће там да зараде па ће се поврну овдека. Не знаеше за наук да кад једанпут отиднеш, нико те ни врзаног не мож да поврне унатраг. Ако си подалеко ће сањаш село и ће га желиш, ал да се врнеш да живиш у њега нећеш никад. На други ће причаш како је убаво и угодно за живот, ал ће си там останеш. Забађава ће ти се у с`н јављају падине и шуме, потоци и кладенци са ладну воду, ал на тој ће се и заврши. Јер, променили сте се и ти и село, ете такој.

Не ми тад било право што одлазу. Гледам како све што има ноге бега из село. Пожелели лак живот, па потрчали, мисле тамо цабалук. Где, бре, може да буде убав живот без муку. То измислили мангупи и лезилебовићи, јер им тешко да рмбају на њиве и да се муче око стоку. А земља ништа не дава забађава, треба зној да ти потекне под кошуљу док рмбачиш по њиве и у штале. Не било то само у наше село, већ и у сва окол. Пропадоше села.

Наше село се зове Дреновац, бог ће га зна кој му даде такво име. Шћућурило се у овуј рупу међу брда и урвине, па да оћеш још једну кућу да напрајиш оно нема наћеш место за њу. Све јаруге и камењари, а слнце изилази тек пред пладне, јер сенће од брда му не дају да ни огреје. Можебит да зато сви и утекоше, па тако остадомо само нас тројица. Тривун што га викају Цандар, Добе Ђосави и ја Драгојло Лисица. Нит је Тривун бил цандар, нит је Добе ћосав, а ни ја несам баш толко префриган к`но лисица, јер да јесам боље би прошал кроз овај мој рутави живот. Ал такав ти је адет код нас – мора носиш још по једно име поред оној што си добил на крштење.

Сви тројица си имамо некакве пензије: ја и Цандар пољопривредне, а Добе бил шумар, па добил повише од нас. Да немамо понеког из кућу што отишал у варош да ради у предузеће, ми са овија цркавице би полипцали од глад. Ал они припомажу, па нам остане колко за кафу и шићер. Ал кад погледаш и неје нам криво што нас деца оставише. Нек си они иду проз живот како знају и умеју. Боље тако него да ни кажу да

смо и` задржавали у овуј пустињу само ради нас, да нас чувају под старос.

Мој Перица завршил за бравара, оженил се и скућил. Има сина Јовицу, иде у гимназију, па ће се после чколује за профисора. Кад ми син подизао кућу у варош, око њу сам се и ја добро помучил. Са трактор сам му довозил материјал и песак, а помого га и са паре. Продам сам моју Шаруљу и коња Мишка, срце ме заболи кад помишљевам на њи. Ал` морало да се стави кућа под кров. Тека довршимо у приземље кујну и две собе, остало на спрат још има да се поработи. Видим ја да ми син набацује да продамо трактор, па да завршимо са кућу. Ја си ћутим и мислим си, продадо си краву и коња, није ли доста. Сад да продавам и трактор неће може, волим си моје тракторче више него било шта. Оно нас изранило и подигло, сад ли да му се такој одужим. Не би ваљало. Средил сам га па дође ко нов. Утерал сам га у плевњу и покрил га са поњаве, нек се одмара, заслужио је.

И син на Тривуна, Миле, отишал у варош. Он врсник са мога Перицу, па и сад раде у исту фабрику. Тај Миле па завршил за дрејера, ал нема још један такав да се роди. Тај зна све да напраји. Што кажу има од злато руке. Прошло лето ми прередио ћерамиду на кућу, зна и са струју, а од тишљерај да не причам, може да напраји што оћеш. И Тривун се бавил са столарију, па има малу радионицу и у њу абритер, тестеру на струју, длета и кесери, сав алат што за тај посо потребује.

Само на Добета ћерка отишла са мужа чак у Коландију и има година дана како се не јавља на башту. Добросав се забринул, ал му неки човек кад бил у варош испричал како се раставила од мужа, па ју срамота да се јави на башту. И да га не љути. Ко да ће мој другар да отидне у бели свет па ће ју пребије.

А да видиш и није нам лоше што смо остали у село. Ко да смо се договорили кој ће се са шта замлаћује са оно мало што остало, тека да не седимо залудни. Ја има пешес овчице и две козе колко за сир и понеко јагњенце да га закољем и испечем на ражањ за Петровдан кад ми син, сна`а и унук дојду да прославимо крсну славу. На нас сељаци само то и остало да се три четир пут у годину дана наједемо и напијемо. За славу, за свадбу и за помен. Несмо мангупи, па да нам је сваки дан празник. Причају како нема бога, а ја си мислим да ко не зна за труд и за муку тај ни бога не признаје.

Једино несмо кадри да си насечемо у браник дрва за зиму. Е ту нам присретне у помоћ мој унук Јовица. Кад га позовем он дође са другари, узму трактор и у браници насечу и иструпе дрва на сву тројицу. Купил сам му моторку за туј работу. Много добро дете тај мој унук. Много воли да си дође код мене кад је распус у село да поседи. Преко дан чита књиге ил на реку са руке вата кркушке. Некад иде и са овце. Није му досадно са нас старци. Воли да слуша наше глупарије што млатимо кад се вечером окупимо на седељу. Јер уз рађију немаш шта паметно да вревиш.

Тривун има сливе, па испече неколко казана са рађију колко за нас тројицу да имамо кад увече у летње доба поседимо у моју авлију под дуд да си попричамо. Ја и Тривун имамо виногради, ал не вреде баш много. Јер, које лојзе може да буде како ваља кад од ова брда слнце не може да га поштено огреје. Ал ето забављамо се, прајимо некакав кисељак од вино, ал за нас и не треба боље. Имамо и башче доле у поток у њи саднемо патлиџан, купус, поприку и лук`ц, а у брдо кумпир тек да имамо за зиму.

Ко сваки стар човек и ја патим од несаницу. Пробудим се у сред ноћ па си мислим од свашта. Како поживесмо убаво ја и моја Видојка. Никад се не свадисмо, све смо са договор радели. Само она беше некако слабачка у снагу, са кућни послови излазила на крај, ал у њиву са матику је нисам терал да ради. Бар ми подигла и одгојила Перицу, ћу јој будем захвалан све док се не нађемо на онај свет. Волела она мене, а и ја њу још док бесмо млади. Састајали смо се док смо чували овце, горе у Маркову ледину, задиркивали нас наши врсници, ал ми остадосмо верни једно на друго. На свадбе и заветине вачали смо се у коло заједно, све док ми један дан башта не рече: „Немој ми се куташ са онуј девојћу по алуге, него се жени. Опреми се па ће јутре да одимо у прошњу!“ Такој направимо свадбу и уземо се.

Бејасмо момчурљаци кад беше окупација. Беше тад неко тешко време за нас сељаци. На једну страну четници, а на другу партизани. Башта давао и на једни и на други. Један дан се договорисмо Тривун и ја да одимо у борски рудник на рад. Боље је него да ни четници мобилишу у њиову војску, јер у ови наши ратови се никад не знаје кој ће искочи ко победник. Тако и урадесмо. Тамо бил предрадниџа један мој рођак, чича Милија, те нам давао лакши послови, тако да ни неје било много

тешко. Мене и Тривуна пуштали да у недељу одимо код кућу, јер несмо били на принудан рад, већ као добровољци.

Тако прође окупација, а дође ослобођење од Немци. Сад ако ме питајеш које било горе, дал` окупација ил оној после ослобођење не би знао да ти речем, није ваљало ни једно ни друго.

Ми некако прођосмо, ал Добета што бил малко стареји од нас мобилисали четници. И не пројде јефтино кад се промени влас. Одлежа он годинуцу у затвор ни крив ни дужан. Нит је ратовал, ни дај боже, јер у ови наши крајеви борбе се и несу водиле, него чучал по страже. Данас кад седнемо увече, он нуме од друго да вреви већ само од војводу Леониду и кољача Матеју. Причал нам то веч педесет пута.

Бил ту у село неки Стојадин, газда човек. Вредан, чуваран са велико имање. Кућа му била доле у сред село. Шта му вредело кад му један син умре млад од неку погану бољетицу за коју нема лек, а онај други заврши занат у варош и са жену зажди у Француску. Тад се тамо много тражили наши радници. Стојадин од муку умре пре време. Е тај његов син Милија имао сина кога там дал на чколе за инжилира. Тај један дан дође са ауто у село са жену Францускињу и са два детета. Рече чији је и замоли ни да га одведемо до дедину кућу. Ми га одведемо там и покажамо му. Он нам не рече ништа, само ју разгледал са све стране, кућа још чврста и стегнута. Неје улазил, а и да је тео не имал кључ од врата, морали би да разваљујемо. После га позвасмо да га почастимо и он поседе сас нас и поприча. Зна да прича наш језик, каже башта га научил. А и жена му набада српски, па и деца, иако минички. Тад нам рече да ће дође одгодину да среди кућу, јер, каже село много убаво, ће долази сваку годину. Кад оде ми се смејасмо што рекал да је наше село убаво. Зар оваке вукојебине могу некеме да буду убаве.

Кад догодине, ете ти га па. Улеже у дедину кућу, доведе радници, са камион дотера материјал и до крај његов одмор кућа била ко да је јуче зидана. Мој унук Јоца се ту бил затекал па помагал у градњу. Тако се спријатељише, ишли са ауто у варош, доносили месо и праили роштиљ за радници. Он спавал код мене док трајали послови. Кад довршише он купи у варош прасе, донесе пиво и вино, па прослависмо крај на радови. Оде за Француску и замоли нас да му чувамо кућу, а ми му обећасмо да ће чувамо ко да је наша. Од кога да је чувамо кад у наше село ни лопови не залазу.

А догодине дошал наш Француз и довел си целу породицу. Радују се ко мала деца, трче у шуму и беру печурке и травке па варе чајеви. Играју се са моје овце и козе и моје пцето Гароњу. И нама дошло мило што неко заволео наше село, па им помажемо, нудимо оно што имамо и било нам помалко жао кад отишли.

Прође једно врме, а мој Јовица престал да долази. Чудно ми беше, па пита сина куде се денуло дете, доскоро несам мога да га истерам из кућу, а сад се затрл нигде га нема. Син ми рече да је у Београд, има там девојћу, каже ни на нас се не јављева. А такој ли је, мислим си ја, а све ми нешто говори да се неће заврши како треба. Зар код оволке девојће из нашу варош, он нађе неку тамо из бели свет. И тако и било. Напустила га девојћа, а он да се убије. Ама не мож га убедиш да ће нађе другу. Још се на докрајку и разболе од неку болест. Каже ми Пера неје опасна по живот, ал мора цел живот да пази шта једе и пије. Поврну се у варош и дадосмо паре на неки људи те га запослише да службује у војни одсек. Тако од чколовање не испаде ништа.

Више ни у село не долази. Само кад дооди лети онај Француз дојде и он поседи код мене, више због њега него због својега деду.

Тај из Француску ко да трже ногу, јер после њега почеше да се врчају љући у село. Тој беше чудо једно. Први дојде Милутин Мицић што одавна бил отишал у бели свет. Он бил врсник са мог Перицу, ишли заједно у чколу. ал` још ко дете беше некако блескаст, ко да је омајан, требао си трипут да му речеш исто па да те разуми. Деца му се смејала и звала „брат на овцу“. Кад се замомчи он нађе неку девојћу одкуде Ужице, прижени се и оде да живи ко призетко. Прођоше годинће и ми га заборавимо. Кад ед`н дан ете ти га у село. Поздрави се с нас и одма оде горе у брда. Све нешто гледа и мери, питује нас чија је она њива, а чија она ливада. Оно све зарасло у травуљину и врзине, ал` он питује дал` тај чијо је оће да продаје. Онда се поврну у своје село, ал` не прође много ете ти га поново. Довео из варош радници па поче да крчи шикаре и побива некакви диреци и разапиње жице. Питујемо га што ће праји. А он каже ту ће буде малињак. Посади он расад од малине и оде.

Кад један дан и Добетова Милица се врнула из бели свет. Казала на башту да ће остадне у село и неће се врча више натраг. Почела да скупља травке, печурке и она посадила малине

и целу једну падину са вишње. Кој би помислио да од травуљину и печурке може се заради пара. Ал` да видиш чудо, код њу откупљивачи из Словенију долазу јој на ноге, пуне камиони и возе. Купила аутомобил и мало камионче да товари вишње и малине кад дојде време да се бере. Плаћа радници да збирају, толко роди. Каже ће подигне у село хладњачу за малине па ће извози за Немачку и Аустрију. Несам веровал да и овдека може да се живи и добро зарадује, само што наш сељак глуп и научил само да рмба на њиве и по смрдљиве штале.

И мој Перица се помами, па чим оде у пензију он се поврну у село и поче да ради са стоку. Има већ седам краве, музе и од млеко прави сира и добро га продава. Каже ће напраји нову и већу шталу, ова му мала, оће да купуе још стоку. Послушал Добетову Милицу, па не држи краве врзане за јасле већ и` пушћа горе на испашу над село. А краве паметне па се вечером саме врну у шталу. Несу овце па да се погубе по стрњике.

Миле на Тривуна син отворил радионицу за поправку машине за пољопривреду, па код њега долазу људи из сва села околу. Нема трактор, конбајн ил` балирка коју он не уме да попраји. Тако један по један почеше се врчају у село. Утегнуше и доградише куће, неки зидаше нове поред старе, доведоше децу и жене. Кажу и чкола, она основна ће почне да ради. Е, мислим си ја, сваки од вас што некад побеже из ово село остаљао у њега нешто што ће га чека кад се поврча назад.

Није ми жао што се поврнуше. Нека им је срејћно и да буду имовити. Мило ми и што село оживее. Ал` ми дође малко жално кад се сетим на оне наше седеље наprivечер под мој дуд у авлију уз рађију и мезе. Тој не мог да заборајим никад. Сад сврнем код Добета ил` код Џандара само колко на видење. Идемо си и на славе један код другога. И тој ти је све. Ете, нема на овај свет два добра.

Мирјана Шшефанички Анџонић

ВЕЗ РАЂЕН РУКОМ МОЈЕ МАЈКЕ

Франциски (рођена Печник) Шшефанички

Урамљена слика Реунолдса
Гоблен вез рађен руком моје Мајке
„Доба безазлености“ – портрет девојчице у жутој хаљини
Идеализација не/савршеног
Рам посут вилинским златним прахом
На зиду собе четири деценије

Мајко, мени од тебе гоблен слика на дар
За оно што си бескрајно сањала
Донело време за/на/век
Оцене мојих испита уписане у Живот

Преплели се дрхтаји и бдење
Не/спокоји и благост уроњени у Сунце
Речи и савети којима си ме наткрилила

МИР – дала ми
ЈА – своје поклонила ми
НА – дар ме принела свету овом

Водиљо, драга и предобра моја
Ослањам ти се на руку топлу
Ван доба

МЕЂУ ДРВОРЕДИМА ПЛАТАНА

На десној обали Дунава
Распршила се смена платана
Међу дрворедима у Сремским Карловцима

Песникиња и Пјесник
Испирају своје стихове
Попу драгуља
Тиркизним капљицама воде
У црвеној фонтани Четири лава

Дворском, ботаничком баштом
Са строфама у срцу
До подно Стражилова
Где руже ветрова ваздухом струје
И влати трава су најмирисније

У рукама руски уџбеник
Клањају се сенима
Учитеља Максима Суворова

Сремски Карловци песмом опевани
На штафелају јутарњем палетом
Цртачке школе осликани

Станиште вечно зрелих воћњака
И винограда
Са просјајем пшеничних поља
Између Новог Сада и престонице Београда
Кроз мајур петроварадински

Стих до стиха
Шари се на окнима душа

Песникиња и Пјесник на ходочашћу
Међу дрворедима платана

ЗИМСКИ КУЋНИ ЗАПИС
(На дан када је Серјожа отишао)

Брат је појео трећину поморанце
У јужној улици
(колико сам видела кроз прозор)
Младић је ишао подруку
Са девојком косе боје лета
Гледао је погледом Јесењина
(упоређење настало са фотографијом Песника)
Баку смо извели на праг куће
Да види децембарски снег
Који је пао први пут овог месеца
У без/значајни понедељак
Двадесет и осмог дана у децембру
На Дан када је Серјожа отишао
Оловка ми је застала на папиру
Написама сам заштићену Песму
Незаштићеном Песнику

Томислав Крсмановић

КЋИ ПРОДАВЦА КУПАЊИХ ГАБИЦА НА СЕВЕРНОМ МОРУ

Лето 1967. године.

У Брисел, главни град мале, али врло просперитетне и моћне државе Белгије, сам дошао из Београда почетком септембра 1965. године, у време настајања бурних промена, економских реформи и отварања Југославије према свету, са надом да ћу живети слободно, да ћу својим радом и способношћу несметано остварити своје идеале и снове. У Бриселу од 1958. борави мој старији брат, успешан млади човек, уважаван научник. Успешност мога брата у овој далекој страниој земљи је за мене додатни подстрек – ако може он бити успешан, могу и ја.

Прве две прве године мога боравка у Белгији, морам себи признати, нису протекле у знаку мојих ишчекивања. Нисам могао добити посао у својој струци економисте, јер нисам знао француски језик. Уписао сам се у Школу француског језика Alliance française у Бриселу, обављао сам у међувремену свакојаке, углавном лакше мануелне послове, стицао драгоцену сазнања о људима

У школи Alliance française упознао сам Американку, супругу господина Давида Тошића, Југословена који је после Другог светског рата остао на Западу, где је сада представник моћне америчке корпорације за Европу. Господин Тошић је утицајан у Америчко-белгијској трговинској комори. Недавно ме је позвао у своју канцеларију у Бриселу, на адреси Rue Ravenstein 60. Био је благо расположен: „Јавите се господину... у америчкој пропагандној агенцији Мк Кан Ериксон, неки посао можда тамо има за вас“, дао ми је папирић са бројем његовог телефона. Тако је и било, директор Мк Кан Ериксона ми је обећао од 1. септембра посао истраживача тржишта, али као free lance (на одређено време).

Белгија је за мене после монотоне социјалистичке Југославије истински интелектуални и духовни шок, врло развијена земља у сваком погледу. Белгијанци су врло рационалан и вредан народ, према странцима су коректни. Једном сам случајно био у Палати правде, судија се заклињао у Заставу. А чух недавно речи Ј. Б. Тита: „Да се судије не држе закона као пијан плота. „Упркос напорне две године на Белгију сам се навикао, на Београд као место где ћу живети у будућности све

ређе помишљао. Белгија је земља изузетног дискретног шарма. Како је опевао популарни певач Жак Брел: „Белгија, равна земља, дува ветар са Северног мора, пада киша.“

Лети сам као студент у Београду редовно одлазио на Јадранско море, понекад насумце, са врло мало новца, тек да платим воз, да некако преживим прва два три дана. Увек бих налазио понеки посао. Поодавно размишљам да одем лети на Северно море, да тамо потражим посао у јулу и августу?

Самоуверен, исто онако као што сам био у Југославији, ипак помало изморен, са мало новца у џепу, седох на воз Брисел–Остенде и нађох се у потпуно новом амбијенту, у живописном приморском месту. Преда мном пуче сиња заталасана пучина, залепршаше и закричаше галебови, извирише катарке заљуљаних бродова. На срећу, прилично брзо сам се запослио као конобар у великом хотелу поред мола, изнад узбурканог Северног мора.

Задовољан сам, имам стан и храну, уз малу плату, али има бакшиша. Имам довољно слободног времена да шетам или да идем на плажу, да пливам и да се сунчам. Северно море је сасвим другачије од Јадранског, нема урвина и планина, свугде околу је равница, пешчане дине као пустињски песак се сливају све до површине мора. У недоглед се простиру бескрајне предивне песковите плаже. Ово море није хладно, као што би неко помислио, купам се, пријатно је. Једног ведрога дана сам се неопрезно у купаћим гаћицама сат времена изложио сунцу, убеђен, да пошто је ово север нећу добити опекотине. Преварио сам се, осетих жарење и свраб по телу, када дођох у собу, погледах се у огледалу, по грудима пликови, скоро отворене ранице, никад у животу нисам био тако изгорео од сунца.

Дакле, налазим се у варошици на обали Северног мора. Удаљио сам се од Брисела и свих тамошњих брига и обавеза, од размишљања која су ме тамо понекада притискала као суморне белгијске кише. Ми људи из далеких балканских простора широко окренути шумама и планинама, чезнемо да се загледамо у плавичасте висове, да рукама додирнемо неки валовити брзак. Сан ми се овде поправио, боља храна, чист ваздух, сунце, нова средина и весели људи, ово је као летовање, скоро као на Јадрану. У ваздуху миришу козметички препарати и масти којима се мажу тела. Шеталиштем изнад мора промичу младе дотеране жене.

Зарадићу довољно новца до прве плате у америчкој фирми, ево прилике да се одморим у природи, на сунцу, да пливам. и да се првог септембра на новом радном месту појавим одморан и оран.

Уживао бих у широко отвореној бескрајној пучини, када би ми обавезе то дозволиле прошетао бих високим бетонским молем изнад оловне површине мора, нарочито би било узбудљиво када је море узбуркано, јездио сам, као да сам на крми брода у који хучно ударају запенушани оловни таласи, бели галебови би падали са крицима у пену таласа, удисао сам пуним плућима мирис јода.

Већ неколико пута, се високим молем право ка мени брзим корацима приближавала изразито црнокоса девојка. Ретко привлачна, раскошна фигура младе жене се савијала под повременим налетима ветра који би јој мрсио бујну косу, бацао је у очи, поигравао се праменовима око врата и рамена, распршујући као зифт црне сјајне праменове низ груди. Као да је нимфа изронила из узбурканих модрих таласа Северног мора? Уживала је да се изложи ветру, да јој се све на њој замрси и да је умота у оне крпице што носи на себи. У брзом ходу, уздигнуте главе, истурала би дискретно и ненаметљиво ногу до натколенице, под налетима ветра извијао јој се витки стас.

Тако је префињена? Када год бих је видео, увек је била сама. Погледавајући отмено око себе, није успевала да скрије своја осећања, као да је некога очекивала? Откуд оваква дивље романтична девојка овде? Да није Шпањолка, или Италијанка?

Шетао сам са потајном надом да је поново сретнем. Желео да сан претворим у стварност, замишљао како ми се приближава из даљине, како љупко замахује дугом црном косом, растуреном ветром који долази са широке тучне пучине. Само да ме опет у мимоходу погледа, замагљеним црним очима, тренутно, муњевито, скоро неприметно.

Али ње нигде нема?

Како би она била срећна да јој приђем, све ми се тако чини? Да седнемо за сто у кафеу, заклоњеним високим стаклима што госте штите од ветра и пешчане прашине, па да будемо сами на далеко истуреном молу о кога се разбијају високи таласи?

Пролазећи повремено поред простране месне католичке катедрале чија шиљаста купола штрчи изнад кровова, задрхтим када из унутрашњости велике цркве допре у моме правцу мелодија Баха Тоската in D minor. Иако православац, из породице која је вековима давала српске православне свештенике, моја прва виђења и најупечатљивији утисци о Белгији су визије високих, импозантних катедрала, из којих одзвањају меланхолични тонови оргуља, унутра се назиру силуете младих лепршавих девојака. Музика Баха није у мени

изазивала осећај *funebre* (погребни), него је будила дивљу радост живота.

Понет магијом силуете девојке коју упорно ишчекујем да се из даљине појави на молу изнад узбурканог мора, скоро потрешен, у необичном расположењу, као да лебдим изнад тла, упућујем се тамо где сам намеравао, да купим купаће гаћице у повећој радњи на крају високог мола, подалеко изнад жућкастих пешчаних дина.

Пред мене изађе власник продавнице, црномањаст човек, поодмаклих средњих година, мудар човек, помислих, има лице библијског мудраца, трговац је који годинама среће купце из Белгије и света, упознаје њихове навике и психологије. Логично, чести контакти изоштравају опажање и граде личност. Он стаде пред мене, у том трену нека расплунута тамна сенка муњевито умаче у помрчину просторије иза продајног простора, не разазнах шта је. Да није фркнула преплашена мачка? Можда ми се учинило?

Насмешен власник продавнице ме погледа пријатељски, са дискретним, али мени помало збуњујућим симпатијама. Белгијанци су учтиви, али су резервисани, држе дистанцу. Када чу шта тражим, изнесе ми услужно читаву палету благо дизајнираних купаћих гаћица, растеже их пред мојим очима, нуди да их боље погледам, ставља једне по једне уз моје тело. Однекле се јави издалека помисао да није хомосексуалац? Али његови додири нису такве врсте присности као када се ради о мушкарцима који воле мушкарце. Он ме је осматрао другачије, топло и искрено. Док ме је посматрао износио је учтиво и префињено праве аргументе. Он је изванредан трговац, помислих, бавићу се маркетингом, желим да ову област усавршим у Белгији. Занимљиво, ниједном није споменуо цену.

Из замраченог унутрашњег дела дућана на светлост дана појави се она сјајкава девојка замршене косе која стално шета сама молон, која ми је стално у мислима. Она је та сенка што је малопре шмугнула? Није ми казала ни добар дан, нити климнула неприметно главом. То ме нимало није обесхрабривало, знам да ме је спазила.

Продавац, за кога претпостављам да јој је брижан отац, проговори са њом на фламанском језику, спомену њено име Сара. Значи Фламанац је, помислих? Или неке друге националности? А тамнопут као Медитеранац? Измених са њом неколико речи, она ме само погледа летимично, није ми промакло да су јој очи у трену дискретно блеснуле ка мени. Али она то врло брзо и вешто прикри.

Њен насмешени отац пружајући ми упаковане купаће гаћице, упери ка мени благонаклон поглед. Узех лепо спаковани пакетић и рекох кратко: Довиђења. Он ме испрати до врата и узврати поздрав.

Знао сам да се са њом неће све на томе завршити. Све има свој почетак, свој ток, и свој крај.

Запрепастио сам се јутрос када сам сазнао да је избио рат између Израела и Арапа.

После радног времена узех новине *La dernière heure*, на првој страни слике израелских ловаца на небу, а испод њих се суновраћује у пламену египатски ловац.

Имао сам слободан дан, па седох на воз и одох да узем из стана у Бриселу потребна документа која ми тражи послодавац. Са Централне железничке станице се упутих право ка стану и кварту где се налази СУБ (Слободан универзитет Брисела). Успут, приближавајући се универзитетском кампусу, запазих неуобичајено повећано присуство високо истурених постера исписаних масним бојама са поруком „*Izrael vivra*“. У ваздуху је лебдело необично расположење, као да су се у ваздуху затегле неке ужарене жице које непрестано искре.

Када сам изашао из трамваја испред кампуса СУБ, као да стигох у срце попришта истинске битке. Завијају сирене полицијских возила, у околним улицама се задимило, као у правом рату експлодирају бомбе. Још из даљине спазих сучељене гомиле студената, чула се галама, гомиле су се приближавале и одмицале, нервозни студенти су махали рукама. Није ми било тешко да проценим да нарастају јаке тензије између арапских и израелских студената. Између њих се испречиле јаке полицијске снаге.

Из дворишта СУБ-а истрча група израелских студената, препознах међу њима Алека, доброг друга пореклом из Румуније, како носи повећу слику лидера Египта Гамала Абдела Насера, како седи на WC шољи. Израелски студенти бесно повикаше: „Мосад (Израелска безбедоносна агенција) га сликала у његовом тоалету у Каиру“.

Када то видеше арапски студенти бесно заурлаше: „Смрт ционистима!“

Из супротног табора допире цинична упадица Јевреја: „Дођите да на ТВ-у гледамо улице Каира и Дамаска.“

„Совјети подвалили Арапима, дали им старо наоружање“, узвикну потрешено локнасти светлокоси студент из Сирије. „Пилоти израелских ловаца говоре југословенски, подвала браћо Арапи!“, узвикну црнопути Арапин закорачивши хитро да се попне уз жардињеру.

Тек сада сазнајем детаље ратних операција. Рат је трајао само шест дана, од петог до десетог јуна. „Давид је опет победио Голијата“, рече ми сетно мој станодавац.

Вратих се у ову малу варошицу. Свет је узнемирен, букте ратови. Треба да водим рачуна о себи.

Романтична девојка са мола је непрестано у мојим мислима. Како да јој се приближим?

Долазио бих понекад увече у малу дискотеку смештену у високој згради у улици што иде паралелно са молем. Једном приликом само што сиђох низ степенице у омањи сепаре, из мрачног ћошка се ка мени упути брзим самоувереним корацима нејасна контура девојке. Била је сва у црном, црна као ноћ. Тек када се благо судари са мном, схватих да је то кћи продавца купаћих гаћица, она што се увек усамљена шета молем. Окрзну благо моју руку, стаде у месту као укопана, трачак изненадне радости у њеним мудрим очима поручио ми је да је препознала моју радост због сусрета са њом. Ухвативши ме дрхтавом руком дискретно за лакат прошапта узбуђено: „Извините ја вас молим!“

Видех је по први пут из близине. Из њених сјајних као ноћ црних очију изливала се пучина, узнемирени таласи су бучно ударали у бетонски мол, чуо сам и дивљи крик галеба што се муњевито подиже са површине мора са уловљеном рибом у устима. Усамљена дивљакуша, романтична шетачица са мола, изненада се нашла преда мном разоружана, скоро предана.

Ово је мало место, сви је овде знају, она је млада и чаробна, а природа тражи своје. И овде је свет у басом месту малограђански, као у србијанској паланци или моланској касаби. Она мора да пази шта ради, на сваки њен гест малограђанска средина мотри, као скривеним камерама, јер зли језици никад нису докони. Али она има аутомобил, зачас може да оде у друга приморска места, или у оближњи Ган, а ни Брисел није тако далеко. И Француска је ту близу. А ни Холандија није удаљена.

Када засвира лагана игра, најпре зачух Бурвила, певао је старинску песму коју овде обожавају и уз њу плешу углавном старије особе „Le claire de lune a Maubeuge“, застадох дирнут ослушкујући носталгичну песму о оближњем провинцијском градићу одмах ту на граници у Француској. Зачудих се, Бурвил је незамислива добричина, он глуми некаквог помало смушеног шаљивцију, а тако је мудар. И овако лепо пева. Чудно, на крају песме стално би молећиво, да ми сузе потеку, понављао речи: Ah non, non, non, као да је невин осуђен на смртну казну, па моли целата да му поштеди живот. Као када дете моли оца са шибом у руци: Не тата, нећу више никада!

Затим чух Фернандела да запева сањиво ритмичну мелодију „Le tango corse“, опет један шаљивџија. Али он тако дирљиво дочарава она стара времена. И код њега запазих одбрамбени став, као да се и он од некога брани. Зар је могуће и да глумац Фернандел тако лепо пева. И он је такође добричина као и Бурвил. Фернандел је за мене најсмешнији глумац комичар, у Београду нисам могао да пропустим ниједан његов филм. Мени је остао незабораван његов филм *Бонифаџије месечар*.

Од кога се њих двојица бране? Као да кажу: Живот је чаробно леп, оставите нас на миру, волимо и своје непријатеље.

Са разгласа се зачу помало промукао глас Фернандела, тихо и потресно запева сетну мелодију, осетих се као да сам на играци у Београду, упутих се ка њој самоуверено, наклоних јој се учтиво и замолих је за игру.

Она врло благо климну главом, устајући је скривала своје расположење, али сам ипак схватио да је управо то са нестрпљењем очекивала. Прихватих левом њену десну руку, ставих јој благо моју десну руку око витког, али енергије пуног стаса, држећи пристojно растојање од усамљене лепотице у малом радозналом месту на обали белгијског Северног мора. Ту, не баш тако близу, је једна велика кафана, пола је у Белгији, а пола у Француској. Био сам тамо недавно, тамо стално свира француска хармоника, узбуђивала ме је носталгична мелодија ВАЛОНСКИ ТАНГО. Хтедох да јој то споменем, да одемо тамо да пола танга одиграмо у Белгији, а пола у Француској.

Док ћутимо, среташе нам се погледи. Она ме је тако погледала да сам одмах све разумео: ти мене разумеш, ми требамо једно другом, али како?

Она се благо одмаче од мене, чух промукао, несигуран глас: „За неколико дана путујем на месец дана у Француску.“

Никад се више нисмо срели. Шетајући обалом тражио сам је погледом, пролазио сам поред бутика њеног оца са изложеним купаћим костимима, дечијим играчкама за игру на песку, козметичким препаратима, мајицама.

Али њу никад више нисам видео.

Људи пролазе једни поред других као возови. само се мимоиђу и нестану.

Аркадиј Драґомишченко

Дајте да изучавамо историју.
Да посматрамо лица младих генерала
и простих војника и да мислимо: какве су птице
летеле над пољима битака;
и мрсиле се у наборима застава.
Дајте да се загледамо у замагљене гравире,
у контуре галона,
водимо прстима по остацима злата на ивицама
и тихо мрзимо Томаса Торквемаду.
Или да погледамо на избледеле цртеже
старог бестијаријума, на чијим је излизаним страницама
благословено свако створење,
или да се прихватимо хемије, следећи неуморно
савете Трисмегисте.
Писаћемо фантастичне приче
о сусретима са другим цивилизацијама
и мислити да смо потомци
пулсирајућих пространстава.
У најгорем случају дајте да легнемо у кревет
и да не мислимо на сутра.
Јер и онако је све познато.
Боље је марљиво изучавати историју земаља,
народа и лица
иза чијих танких преграда
урла ураган сећања

Кад сам се родио
лила је киша и птице се нису јављале.
Жена која је помагала мајци,
рекла је, да ћу постати луталица, и
мајка се у сузама окренула зиду.

У кући су кречили,
окречили су и собу,
где ја сад живим.
Заборавио сам на тапете.
И све друго сам заборавио.

Бели зидови
и сто у углу.

Шта да радим?
наслонио сам се на прозорску даску,
промиче мокри снег,
усамљени накострешени голуб
гледа у собу.

За столом сам у свом дому,
оном старом, кога више нема.
Пливају, њишући се подводне траве
и прсти воде нижу чипку песка.
То је било давно...

Отац
(гледај пажљиво мајко,
ти си молила да се он врати теби!
Ево га – крупни ћелави мушкарац,
спуштене главе, нежно скривајући
у руци шаку латица.
На лицу зној, дисање са звиждуком
излази из груди...)
отац кида цветове и дарива их
мајци, мајка се сагиба под теретом

нарциса, ириса, ружа и божура,
отац кида цветове,
по столици пузи тешка капљица
сока.

Грана вишње се види са отвореног прозора,
види се још и старица која се створила
на припеци,
њен џачић, набијен мрвицама хлеба.
Види се ограда, врапци...
Дубока прохладна соба.
Тескобна радост моја.

Ујка Сањино лице је налик
Афричкој маски
Ускоро ће умрети и туристи ће
покуповати одливке његовог
лица,
а они богатији купиће оригинал –
тамноцрвену отећину са стакленим
пукотинама очију.

А сада је вече,
Ујка Сања, захваћен тишином
и алкохолним испарењем, излежава се у соби, где
ми седимо, и преврће се на леђа...

– Где ја живим? – изненада излази из њега.

И ја га водим на крај ходника и
смешатм га у постељу,
подижу се парчићи ћебета
и скривају га.

– Није у томе ствар, – мумла ујка Сања
А његова смрт, шкофулозна жена са косом
која одавно није прана везе на ђерђефу.

Она ми ћутке показује на врата.
Излазим,
трудећи се да без буке
затворим врата за собом.

Ти ме, Салихове, питаш шта радим.
 А нисмо се видели скоро пола године, али тачно знам,
 да се у Виници понављају јесењи суви дани,
 да су, као увек, твоје бележнице пуне запажања
 о времену, а риђи Примитко пије вино и неће да
 ради. Ненајдох, као и пре, носи ликујући
 своју аскезу и застава наших победа игра над
 главама, код жена је између ногу и даље оно што
 је увек било, наше су сенке пуне великог смисла,
 лепоте и префињености.
 И још река. Сећаш ли се, Селихове?
 Воде које које подсећају на постеље.
 И још покојни Копељников, који је отишао без
 и једне успомене о себи,
 туристи, као стадо оваца,
 старост оних који су нас учили,
 нејасни подаци о Кучери, немање пара,
 мој син који је уснама ухватио брадавицу
 божанствене Амолфеје...

Као и раније стоје суви јесењи дани,
 као и рање моја жудња за сунцем,
 моја блажена лењост, твоје поставке
 и смешљивост.
 О бежати бежати
 од трагичности трошне!

Он је волео њу
 обоје су пили из исте флаше
 устима се додирујући

на другом крају свемира
 падале су мртве пчеле,
 мед враћајући древној кукути,
 стомака распараних до грла,
 жуто наоблачење у једва видљивој
 ватри врелог тела у три сата

по подне...

Све је то било њихово добро,
волећи непрекидно једно другог.
(Ноге његове су осећале нетакнуту нежност
њене коже, коју ће убудуће
изједначавати са неспокојним дисањем)

И ја сам тада мислио да су наше
побуњене душе – корен свег постојећег
на земљи, и мислио сам тада, Бог –
то смо ми,
измоджени љубављу, у очекивању,
раширених веселих руку...
Одрази бујица текли су тада
кроз моје зенице.
Бесплодне воде и гордост
беху моје власништво.

Ти пијеш свој уздисај
прецизно измерени љубављу
и извор је поново пун дисања.
Безбрижно небо –
бездани зденац свакаквих јада
и чудеса!
Птице из њега непрекидно лете –
сличне су оне невеликим црним стрелама
чији су кљунови напојени
априлском лењошћу.
Одкуда се вуку и вуку ови Цигани?
Јоргован, сипки песак...
Жене разнете псовкама дивљим,
крећу се лагано по стази
која води у ћутање,
као из пробушене асуре
цуре у неред шарене сукње,
космате главе.
И ти се смирујеш.
Опет сам осуђен на беспрекорну
лепоту твог умирања –

не без разлога трули риђа глава
у смарадној пени лета.

Дрвеће спава.
Светлост снено пулсира
у ужурбаном сплету грана.

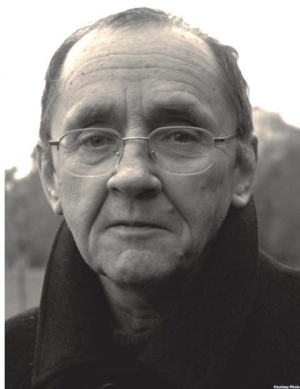
Недостижни месец...

Светлост је пала под његовом белином.
Као да је светлост богом даривана.
Прекривам длановима лице и
сећам се, да је лед пружио
своје предивне руке ка води,
где је заустављено кретање риба.
Док је снег тихо падао по раменима,
хладним се стаклом спуштао
последњи лист.
Вода је још црња под мостовима.
Тегљача последњих отегнути зов.

На зелену хартију стола
певајућа шкољка
попут отвореног гласа
сољу опрљеног по крајевима
На жутим корицама књига
пејзаж на зиду, а на њему,
забачене главе рибар вуче
мрежу сличну једрима.
На обали нема никога,
рак је утекао назад –
празна мрежа рибара,
бели месец у води...
На столици, пред столом
седи Вермер и говори да је све
врло лепо,

и људи, које је сретала она по улицама
љубазни су и простодушни, и ништа више
каже он, играјући се расејано
са увелим далијама.

И слива се црни плашт остарелих лица,
похабани се шешир цакли под светлом,
покидане тетиве
беже из мојих прстију,
нагињу се уморно гране у врту носећи
огромну количину плодова натопљених
хладноћом и спокојем.

Аркадиј Драгомошченко, истакнути руски песник, прозни писац и преводилац рођен је 1946. у Поздаму. У Виници студирао на Филолошком факултету, а у Лењинграду на Институту за позориште, филм и музику. Започео као самиздатски песник. Објавио девет књига у Русији и три у Америци. Умро је 2012. године. Поезија Драгомошченка, блиска метареализму, својим стремљењем настоји да види свет као везу сложених и неочекиваних закони-

тости и узајамности. Лауерат је премије Андреја Белог, као и интернет часописа „Post Modern Culture“. Признат и цењен у америчкој литерарној средини.

Превод са руског и белешка
Свешислав Травица

Иља Сџронџовскиј

– паралеле –

немоћан увео укочен
его
бестрасно очајно неконтролисано
тело
опуштена отежала забрањена
нада
и није ме однео ђаво
то си ти

јоргованска назубљена здепаста
сенка
бојажљиво несигурно чудно
држање
велики развучен троугаони
поглед
то није упирање прста у небо
то сам ја

– речник –

проводничком судбином
по светлосној скали
нестајућим
јуришним електронима
који по површини трења
у сабирном сочиву
промукоше од вике
овотренутне подемисије
напола одумрлих закона
о абортима уз присуство злата
и ухваћеним дивовским сном
испод здања кочионе
коре мозга која ротира
зиданом оградом
пресованих изрека
тражим решења

у процесу налажења
нових поређења и епитета

дуо

I
мастилом речи
бришеш ме
из своје биографије
па ипак
трака сећања
пливаће по мастилу
не растворивши се
у торнаду тишине
чује се бубњање кише
по крову диференцираности
у вакууму памћења
спокој неба
осликава се као врана
у водопаду вечности
коју смо сами створили
сутра
срешћемо се други пут
у другачијем свету

II
као акварелну боју
растворићу те у тегли свакодневнице
и гледаћу како тонеш
усред изједначене осредњости
помало мењајући њихову природу
кичицом твоје косе навлажићу
папир живота иронијом смисла
и насликаћу нас – нормалне
међу лудим светом дугиних боја
изгубљених у Каракуму ствари
нађених на другој планети...
нас који смо се појавили јер смо то хтели
ми смо себе измислили
ми другачије нисмо могли постојати
у мамутовском свету светова али не и светла

хвала ти за то
што постојиш

В.(еликом) К.(ритичару)

критичар лови жртву
на острву поета
смешта је на електричну столицу
(испробава јачину напона)
затим кад у песми поискачу
неправилности риме ритма или смисла
он их сасеца скалпелом ока
убацује у концентровани шпирит
где их чува до изношења у јавност
није чудо што критичари нису трезни
и заударају на шпирит и формалин
они черече мртве
да би на остацима учили живи

песма без назива №6

Земља је – болесна од грипа.
ми смо бацили.
шест ипо милијарди бацила.
кад она кине
десиће се земљотрес.
схватате ли,
ако она прогута свој ампицилин?

песма без назива №16

играти се може на разне начине:
са смрћу је – најнесигурније,
са љубављу – најтеже,
са судбином – најчудније.
смрт, љубав и судбина
то си ти.
покушај да се поиграш са собом.

песма без назива №43

пут неба
отегао се ред.
стојим на крају.
иза мене придлазе људи.
окрећем се.
„Пакао. Улаз слободан.“
идем тамо.
стојим.
разгледам.
А отпозади – ствара се ред...

* * *

нарезајем живот у кришкама:
ово мени
ово мени
ово мени. Доста је.
више нећу појести.
појавила си се Ти.
нарезајем живот у кришкама:
ово Теби
ово мени
ово Теби
ово мени
и тако даље...
Удвоје живота поједе се више.

* * *

Људи газе тротоар
тротоар је издржљив
трпи
Људи на њега не обраћају пажњу
газе га
и стално тако
Титану тротоара
Је свеједно
Док спава
А ако се пробуди?

* * *

Небо
погледа на себе увече
и не нађе на себи
звезде.
Звезде ће израсти нове
јер старе су
већ поклоњене
Теби.

Иља (Дејнеха) Стронговскиј (1982) поета, преводаца, дизајнер. Објавио је збирку песама „Дубоко у грлу“ (*Глибоковроші*) 2006. Песме објављује у књижевним часописима и на интернет страницама. Незаобилазни је учесник књижевних вечери и сличних манифестација. Превођен је на пољски, чешки и руски. Преводи са енглеског, руског, белоруског и пољског.

Превод са украјинског и белешка
Јарослав Комбиљ

Алеш Дебељак

ОВА ЈЕ ПЕСМА ЗА ТЕБЕ...

Ова је песма за тебе, безимени. Који плах и болан од монотоног чекања још увек непрестано луташ годишњим добима. И дневник не пишеш. А нико га нема ко је теби сличан. Препуштен си себи. И носталгијом

за будућношћу На свој лепи начин преживећеш кампове за избеглице .и слово са лепим орнаментима сецесијске архитектуре. На перју сенице видећеш можда краткотрајно свет луцкање оружја. И твој усамљени звиждук – Што траје. Дуго

Очврснуо си до елелије. Притом ништа не можеш. Мора се тако збити. Потом очај који благо шуми у нама. У томе јесте ствар. Попијеш лако још шест боца не би ли оживео свој лик у огледалу туђег сећања. До краја будеш једини и сам. Готово.

СЕЛИДБЕ

Све видиш, све: дисање муха, пиштећи чајник, метак, спокојно испаљен у зору, молитве тапета, полумрак концертне дворане, прашне виолине у брзини спуштене на под, језичке објаве двојице пророка који су Словенима

дошли, ствари који се утапају у неизмерној светлости, крик који јурне за трен до неба, блесак метала, колону малолетника и жена које носе бебе, босиљак који мирише у засаду, танке млазеве сока од шљиве који

прочишћава испуцану земљу, изгажену узмицајућим паљевинама. Све. Видиш гробља. И метастазе ужареног грмља. Ту ће хриптати познати свет. Давни ред насиља враћа се на

огњишта. Гаси се чаролија речи. И нем стоји девојачки хор. Ка истоку води траг преко снежног прелаза. Не избрише га ниједан труд. Сад знаш како бије сат с торња за вас и за нас.

ГОСПОДАР СУЗА

Нека буде: нека једаред твоје уши више не слушају лепршања чавки које жлебове осматрачница прекривају попут плодова неба. Сад полако трули. Нека ти корак премери неисцрпно дно у сали академије: ту дах гласника из далеких амбасада узгаја неки стари сан.

Сан о непребројивим покрајинама јер исто име изговарају с истим страхом. Нака ти у кристал отвордне пљувачка. Нека ти се рука ничега не дотакне нежно. Нека проричу будућност оних јунака који су илирска брда прекорачили и на таласу топлог мора у дине легли. Сами,

неизбежно. Нека плима на трен запљусне славне развалине што су их војске оставиле за собом. Нека смртно озбиљно заповедници саслушају заповест сећања што топи се попут воска. Њиме ћеш

запечатити болну баштину што постепено нараста у сабраним делима краљевских песника. Ка обалама подељеног острва беже с тобом. Прекасно ћеш под суровом звездом приклонити своје колено.

ПРЕКО РЕКЕ, НА ИСТОК

Млад срндаћ дошао је преко чистине за кратак трен. Давни хитац на мосту усред града који протерује, вибрира кроз наш век. Шта то би. Вода сили преко насипа. Господар ходника преврће се у немирном сну, у вили на ушћу реке. Празно

одјекује му корак. Музика је у парку заспала. Ти који ишао си по логорима и мразу Урала, ходиш мимо стражара који гледају у другом правцу. Упућују ти тајновити знак, Клизиш унутрашњим двориштима, прекривеним сивим костима. Давно још прешао си последњу

међу и научио основне лекције света. Преживи само онај ко уме прихватити болни дар. Не посматрај сада грађевина цвеће! Буди оно што сањао је Он! Нека се лобања здроби као ванилина

пишкота на дну зделе. Буди! Нека на оштриви блесне јецај детета и анђела и оживи нагон. Нека се племе, када друкчије не иде, препозна у рани, нека се само распадне темељ последње цитаделе.

ГЛЕДАМ ТЕ

за тебе, М. Ш.

Гледам те како нежно клизиш с руком на телу. Питаш се где те анђео додирнуо: уснице, прегиб колена, ушна шкољка? Данас, вечерас, још пре тога, гледао сам жене твог рода како крећу се лагано простором, онако као и ти, клизећи, као на крилима, непогрешиво, поносно, без
страха. Видим те јасно и уочљиво. Приђи. Дођи, кажем.

ДОВОЉНО РЕЧИ

Довољно је речи. Радије задремам. Нада мном лет дивљих гусака, у мени сув кашаљ и жеравица – Лахор ветра окреће кровног петлића. На крају остадох ја. Збиља, време је сад да постанем

акустика тишине, занемели успутни дијалог. Нећу више никакав крик укрестаљен у јантарнојезро. Звезде су студене, људи у становима пале светла. На свету ултразвук ноћи. Шта могу још да оче-

кујем, шта могу још да дам? Спомињем себи ритам телесне боли с којом се сваки дан свет зачиње. Познајем слепила слика и старих списа, желео бих бити изнова сам. Као плач дојенчета када га мајка остави.

ВРЕМЕ ЈЕ

Време је. Реци шта некада је већ било речено. Да не би неспоразума било. Почни где желиш. Више но сада патити нећеш. У птичјем узлету с површи воде већ је

пад. Ту ништа изгубити нећеш. Колико дао си, толико остаће твоје. Знаш да се ти бежећи у туђ језик на тишину жалиш. Која ти испуни тело што изнутра га знаш.

Јер умиру само људи, не и њихово ћутање.
 И јата чворака који се враћају дому гласна су.
 Треба да подигнеш свој глас. Говори сад!
 Кажи. Како нечији јеси и постајеш дах свих људи.

НИШТА НИЈЕ ОСТВАРИВО

Бошћјану Селишкару, ѿоново

Ништа није оствариво. Ниједан се глас не удвоји.
 Као да се ништа није ни догодило. Мирно трају ствари.
 И ујутру ће зазорити. Венама тече крв
 Ти ништа си. За друге све, изузмемо ли неке жене, јеси

тама дубока на речном дну. Безнадежно гладак камен
 плавичасте нијансе. Удолина у зденцу. Ничији
 почетак, онај што нико га не спозна, Као Скотов дневник
 изгубљен у поларном метежу. Ништа си ти. Можда си моја

туга, широка попут неба. И простор и празнина филма
 заувек намотаног у колут. Место ништа више ни сада бес-
 помоћно неголи пре. Само ја то учинити могу, брјујаћу
 на фреквенцији твога ћутања и чекати да ми одговор даш.

Алеш Дебељак (1961–2016), песник, есејист, критичар, преводац. Збирке: *Имена смрти* (1985), *Речник тишине* (1987), *Минути стораха: фототрафије с ѿушовања* (1990), *Град и дете* (1996), *Недовршене химне* (2000), *Под ѿвршином* (2004), *Пјесме* (2005), *Silver of Salt* (2007), *Кријумчар* (2009), *Космојолис* (2010), *Како ѿосћајати човек* (2014), *Smugglers* (2016), *Ту, за шебе, тамо: ѿесме и есеји* (2016).

Превод са словеначког и белешка
Душан Стојковић

Живко Карески Горноселец

КРАВАЈЧИЋ

Мом деди Николи

Умрло дете за кравајчић
(народна пословица)

Топло, јулско сунце подигло се изнад планине и већ пржи. Ослањајући се на свој штап, спорим кораком улицом пролази чика Никола. Застане у сенци куће Крајничаних, качи свој штап на подлактицу и из џепа црних, чојаних панталона вади марамицу. Док брише зној са високог, избразданог чела, из груди му излеће тешки уздах.

– Умреће, мојемило-о-о! – дрхти му глас у грлу, а суза му искри из плаветнила ока испод густих, проседих обрва.

Корача теже и спорије, не толико од сунца и умора, колико од туге у души. Ослања се свом тежином о зид куће. Чује се звекет зрна његове ћилибарске бројанице које ударају о камени зид.

Испред дрвене капије стоји Стева Багеска са превезаном марамом и рукама прекрштеним испод груди. На себи је носила кадифасту хаљину и црне папуче извезене срменим цветовима.

– Добар дан, Никола! – развуче танке усне у благи осмех.

– Бог ти добро дао, Стево! Помогао нам на данашњи дан! А да ли је добар, видећемо... – одговара старац.

– Како му воља! – Стева се крсти, па опет прекршта руке и испитује:

– А ти, одакле идеш овако спремљен?

– Ето! Ни ти ниси од јуче... Недељом и кад је празник иде се у цркву, а после... – објашњава Никола, машући шаком којом благо стишће бројаницу.

– Лепо си учинио! Сад ћеш да одмориш.

Чика Никола ћути и благо клима главом. Тешким кораком наставља улицом и опет стаје поред велике, двокрилне капије. Крочивши преко бразде на путу, старац дубоко уздахну и кажипрстом обрису углове сузних очију. Одгурну једно крило капије, оно зашкрипи и отвори се. Улази у широко, калдрмисано, мирисаво двориште препуно турских каранфила, летњих хризантема, шебоја, невена... Над зиданим бунаром, од тежине рода надвиле се гране старе кајсије, а крај бунара, са два пуна ћугума у рукама, дочекује га жена у црнини, бледог лица са марамом везаном испод браде.

– Стигао си? – шапатам га пита.

– Стигао сам, снаја, стигао! – уморним гласом одговара старац. Гледа ка једном од три мала прозора изнад малих врата која воде у подрум. Не види никог, не види ништа. Жена у црнини напорно спушта на земљу пуне ђугуме и креће ка старцу. Њене нануле пар пута дотакну калдрму и она је већ поред њега. Погледи им се сусреташе. Тишина... Мукла тишина. Старац сада иде испред, а снаја за њим. Њему недостају речи, а она не зна шта да га пита. Дрвене степенице шкрипећи прихватају њихове кораке.

– Сешћу на трем да мало одахнем – остави штап поред дрвене ограде и више молећиво него заповедно чика Никола затражи столицу. Жена у црнини оставља судове, прескаче праг отворене собе и хитро му додаје плетену столицу. Забринуто пита:

– Уморан си, тата? Да ти скувам кафу?

– Скувај! Срце ме боли... Скувај, попићемо заједно... Наточи ми једну ракију...

– Уздишући сагласи се старац.

Жена климну главом и ћутећи уђе у собу. Чује се само звонки звекет кашичице о џезву и лименим кутијама за шећер и кафу. Спорим покретима старац започиње уобичајени ритуал: из једног џепа чојаног јелека вади лулу, из другог металну кутију за дуван са гравуром на поклопцу. Узима лулу и пуни је дуваном притискајући га палцем и кажипрстом. Док вади шибицу из џепа, зубима пожутелим од пушења, нежно притиска усник луле. Кашље покушавајући да махањем растера згуснути сивкасти дим који се као магла увија око њега. Фокусирана на стабилни положај послужавника у рукама, снаја му прилази и дугим дрхтавим прстима спушта чашицу ракије и филцан на сточић пред свекром, а потом седа на руб малог миндера.

– Како је? – забринуто пита чика Никола, удишући пријатан мирис кафе.

– Спава. Како Бог каже... – уз тежак уздах прошапута снаја.

Старац брижно ћути. Сркну врели напитака неколико пута, испред себе спусти празан филцан, а последњи гутљај зали ракијом.

– А ти? – са зебњом у гласу пита његова снаја.

– Ја... зашто... Али нада... Прво сам у цркву био, па после... Ногу пред ногу...

Црна марама постаде јој као туч тешка, а сузе јој грунуше на очи. С муком подиже од туге пожутело лице и окрену се ка свекру.

– Имај вере, Никола! – каже ми Рампо и још ме пита да ли смо носили дете да отвори црквена врата. – К'о што си рекао, кажем. Тамјаном и шећером смо га три вечери покадили, и њега

и кућу! И водом из манастира смо га окупали, а мало је и попио... Само још...

– Шта? – снаја нервозно скочи са места.

Старац повлачи дим из луле, маше шаком, уздише и каже:

– Видећемо, снајо... Божја воља...

Жена у црнини више ништа не рече. Узима празне филцане, силази низ степенице и босонога иде ка бунару. У двориште улазе махалска деца, њих десетак. Жена се скамени. Збуњено гледа, час децу, а час окреће поглед ка чардаку. И деца немо стоје на средини дворишта. Чика Никола узима штап и полако силази низ шкрипуће степенице.

– Данас је празник! – одважно рече смеђокоси дечак са пегاما по лицу.

– Знам, Славко! – благо одговара старац. – Данас је Ивандан, чедо. А ви...?

– Ми... ми смо прошетали кроз махалу, обишли све комшије, чак смо и у чаршији били... и ево... дошли смо и код Вас – процвркута девојчица са крупним, маслинастим очима, важно подиже главу, а несташни увојци затреперише јој око лица.

– Видим, Јано! Лепо што што сте дошли, тако треба, мила. И? – са тугом у гласу запита чика Никола.

– Да заиграмо, да запевамо... А и Коле да са нама дође, да га пустите... – каже стидљиво друга девојчица.

Старцу ударише сузе на очи и он за трен само погледа своју снају. Готово нечујно жена прилази деци, мајчински нежно милује по косу девојчицу поред себе и тихо каже:

– Лиленце-пиленце... Коле... спава... а ви... – окрену се и упитно погледа свекра.

– Ви само тихо запевајте, тек колико ради обичаја... – одговара старац враћајући се корак-два унатраг да им направи место за игру.

Хватајући се чврсто за руке деца праве круг. Најмање дете чучи у средини, стављајући поред себе ђугумић окићен цвећем. Круг се лагано окреће и тихо, сасвим тихо, чује се дечје певање:

Тајане, бојане, имам браћа Светој Јована:

Ункеши, ункеши, ункеши њо мајли,

По мајли, њо мајли, њо мајли сийна роса,

По роси, њо роси, њо роси девојка боса.

Итрале, девојке, крај манастира,

Калуђер леда са њрозора...

Бела брада код берберина,

црна брада код касайина.

Хајд, у здравље, за многа година!

Крајичком угла забраћене црне мараме жена брише сузе и жури по дрвене мердевине. Брзо се враћа и у широкој тепсији која је на земљи, сипа брашно из металне чиније. У једну од бронзаних чаша ставља шаку шећера, а у другу сипа уље. Леђа повијена у срп лагано исправља и немо се повлачи. Чика Никола ставља палац и кажипрст у мали џеп јелека, вади новчић и каже :

– Зоре, дај овамо ђугумић!

Сигурним кораком дечак му прилази. Помера цвеће у страну од ивице отвора посуде. Старац у њу спушта новчић који звецкајући титра по дну бакарног суда. Сачекавши да се звук умири, са чудном дозом оптимизма проговори:

– Догодине да смо веселији, здравља Боже!

Најстарија девојчица узима тепсију, поред ње мали Зоран са ђугумићем, а за њима из дворишта излазе и остала деца. Жена у црнини пажљиво улази у собу. Полако-полако за њом се пење уморан и већ малаксали старац и свом тежином свали се на душек.

– Мама, мама!.. – чује се тихи, дечји глас из друге собе.

Старац брже-боље устаде и пође, а жена у црнини хитро закорачи испред њега и брзо отвори врата. Стојећи на прагу, обоје уплашено погледаше ка кревету смештеном поред прозора где се у белини меког јастука безбрижно одмара бледо лице дечака са ситним, кестењастим очима и скоро безбојним уснама.

– Пробудио си се, мајкин? –нежно, са тихом зебњом у гласу пита жена.

– Гладан сам! – прошапута дечак.

– Шта желиш сине да ти мама донесе? – радосно, са пуно нежности пита мајка.

– Нешто... дај ми... донеси ми...– неодлучно одговара Коле!

– А, тако... Донеси, снајо, наш јунак треба да једе!, весело узвикује старац.

– Да знаш само какву сам питу са спанаћем направила, сине?! Донећу ти и мало киселог млека... да једеш, сине!

– Добро! – сложи се дечак.

– Сад ће... мајка... теби... – пожурује она у другу собу.

Не склањајући поглед са унука, старац седа на руб кревета. С муком покушава да се насмеши и наставља: Тако треба, дедино! Не каже се узалуд „Рани душу да те слуша!“ Мало сада, мало после... и тако ћеш ми брже оздравити... болест ћеш тако лакше оборити, сине...

Ослањајући се на лактове, Коле се са напором подиже, седе у постељу и сам намести јастук иза својих слабашних леђа. Мајка му у крилу простре бели, платнени пешкир и ту стави повећи комад пите и чашу киселог млека.

– Не могу све ово... – буну се Коле.

– Колико можеш, мајкин... – храбри га мајка клечећи на коленима крај његове постеље.

– После ће мој јунак и брескву да поједе. Јуче сам их за тебе купио, пиле дедино...

Док Коле ломи парчиће пите, уморно жваће залогаје и невољно гута кисело млеко, његова мајка не трпће и прати сваки његов покрет. На трен погледа икону Мајке Божије, па спусти поглед на пламичак кандила које гори испод ње. Само јој усне трепере док нечујно шапуће молитву. Гуши је немерљива туга, срце јој се стеже, али верује да ће њен син јединац преживети, да ће се Бог смиловати и да ће на крају осетити радост.

– Не могу више... – молећиво говори Коле и гледа, час у мајчино измучено лице, а час пребројава боре на дедином челу.

– Добро сине, добро, па после опет...! – задовољно, кроз уздах изговара мајка, док Коле, ослоњен на јастук гледа кроз прозор, лагано затвара очи и тоне у сан. Чика Никола бешумно устаје да му не поремети сан и пажљиво га покрива. Нечујно излази из собе и седа на миндер.

– Да и ми презалогацимо? – полугласно пита жена.

– Уста ми се не отварају, али... 'ајде!... – сагласи се старац и једва прекорачи праг собе.

Снаја ћутке поставља сто и седа насупрот њега, савивши ногу испод себе. Не говоре, свако ломи свој комад пите и свако силом гута свој залогај. Чика Никола поново пуни лулу дуваном, излази на трем, седа на миндер и започиње своју пушачку церемонију. Распремивши сто жена се дуже но обично задржава у соби, и старац скоро и заборави на њу. С времена на време увлачи дим, поглед му лута негде преко кровова комшијских кућа, њихових дворова и још даље, даље... Сlike се враћају, види себе: млад је и леп, спремљен, биће младожења... стоји пред попом Цветком са девојком из фамилије Марковци... А после... његова млада родиће му: Душанку, Тодорку, Веселу, Стевана, Загорку, Васку и на крају Борка... И свако ће живети свој живот, и свако од њих кренуће својим путем... Остали су само он и супруга Кита са најмлађим сином, и таман да направе свадбу, доведу снају у кућу, Борко леже да болује. Година, две, три... Тодорка оде у Аустралију... Скрехана болом од туге за њом и што јој син Стеван сломи срце ожењивши се женом друге вере, „отишла” је и Кита. Врло млада, Загорка је оставила два сирочета, а Борко нит' умире, нит' устаје... А он, Никола ћурчија, тражећи лек да сина спасе, тумарао је од лекара до лекара, до надри-лекара и травара. И...? Тугује Никола за сином крај снаје удовице и нејаког унучета од годину дана... Сву љубав, наду, сву своју радост даривао је Колету. Али невоља

не мирује. Изненада, кад је напунило пет година, унуче се напрасно разболе *ни од чеџа*, па би више болесно, него ли здраво. Две студене зиме и три врућа лета Коле не устаје из постеље, а лека нема. Чика Николу не напушта ни вера ни нада. На крају, неко га је чак и код Рампа послао и ту спас да тражи. Пронашао га је и како му је саветовано, тако је и учинио, све по реду... И сада, после толико времена кад је Коле осетио глад и сам затражио храну, радост му је заиграла и у срцу, и у души.

– Задремао си, тата. И ја сам мало дремнула... Да те покријем? – снаја питањем пресече ток његових мисли.

– Не снајо. Како сам задремао?! Ја... тако... мислима... – одсутно изговори старац и опет утону у прошлост.

– Потражи сутра потпоре за гране кајсије. Спустиле се до земље, отежале, гре'ота је да се сломе... – жена упорно наставља причу, па и она седа до свекра на миндер, не би ли га вратила у стварност.

– Потражићу, снајо, поставићу. Чини ми се да иза куће имамо... – рече и пође ка вратима.

– Куда? – пита га она.

Чика Никола вади цепни сат, гледа га и каже:

– Еј, еј-ј-ј! Већ је петнај'ст до пет! И сунце је већ поодмакло... Кажем себи да одем до Наума, да попричамо, да поразговарамо, време да ми прође...

– Нека! Сад ћу ти донети штап и капу. – прозбори снаја и устаде.

Док је чека, чика Никола кроз гране кајсије гледа кров шупе, задржавајући поглед тачно у двориште Цене Загоричанке. Окупила се сва деца из махале, смеју се, неко нешто тражи, неко се љути... Чика Никола се осврће и гледа ка соби: у кревету, ослоњен на јастук, седи Коле погледа упртог кроз прозор.

– Ти не спаваш, сунце моје? – изненађено, умилним гласом рече старац унуку.

– Не деда! Ево, седим и гледам кајсију. Има ли зрелих? – интересује се Коле.

– Видећу! Силазим одмах и, ако има донећу ти, пиле дедино! – задовољно рече чика Никола и понешен радошћу, сигурним кораком крену низ степенице.

Трже се кад испред себе угледа Јану. Збуњена, укипила се пред њим. Уплашена и нема, стоју са златно-жутиим *кравајчићем у руци*. Растопљене и разливене ситне, разнобојне бомбоне чине кравајчић још лепшим и укуснијим.

– Е? Откуд ти сада, Јано, душо? – гледа изненађено чика Никола у Јанине сивкасто-зелене очице.

– Ја сам... дошла... – затрепери јој гласић.

– Видим, пиле моје да си ту. А кравајчић си мени понела? – задиркује је насмејани старац.

– Не, деда Никола! То је за Колета! – убеђује га девојчица.

– Е, лепо, лепо-о-о! Онда, иди и дај му га! А за тебе нема? – упита је старац померивши се у страну.

Јана полако корача ка Колетовој соби. Погледи им се сусрећу и док Јана тихо прилази прагу, Коле јој се благо осмехује.

– Јано! А ти... ти си порасла... – изненађено и полугласно проговара Коле.

– Ја сам дошла... ево, донела сам ти кравајчић... За свако дете у махали по једно... и за тебе... – Јана стоји поред кревета, ћути и не трепће.

– Седи – молећиво каже Коле и слабашном ручицом узима кравајчић.

Јана послушно седа на руб кревета, наспрам Колета. Радознало шара погледом од Колетовог лица до иконе изнад кревета, па кроз прозор и опет се зауставља на бледо деучје лице. Коле загриза залогај, преврће га по устима, грицка бомбоне и с времена на време лиже прсте.

– Много лепо! – са задовољством изусти Коле.

– Али ти нас ниси видео пре подне кад смо били ту?! – гледа га Јана.

– Заспао сам! – осмехује се држећи остатак кравајчића у руци.

– Ако! Сада да оздравиш, па ћеш догодине и ти доћи са нама... – каже Јана.

– Доћи ћу! – пуним устима, између два залогаја, обећава Коле.

Јана устаје, стоји још мало поред кревета, чекајући да Коле све поједе.

– У здравље! – смеши се Јана – И ми смо већ све појели. Сада ћу свима да кажем да си и ти појео свој део! Чекају ме испред ваше капије!

– Поздрави све другове! И дођи опет! – узвикује Коле и кашљуца.

– Хоћу, хоћу, поздравићу их – окреће се Јана и цупкајући мимоилази се са деда Николом и Колетовом мајком, претрчава трем и силази низ дрвене степенице.

– Мама! Жедан сам! – прозбори Коле.

– Одмах, чедо! – смешка се мајка и улази у другу собу, а за њом ће весело старац:

– Ето, снајо! Даће Бог!

– Шта, тата? – док зачуђено и помало нервозно пита жена, чика Никола охрабрен развојем догађаја, загонетно рече:

– Рекао ми је Рампо, данас пре ручка...

– Реци, тата! Шта ти је рекао? – снаја га хвата за рукав кошуље и уноси му се у лице. И док му молећиво преиспитује поглед, старац наставља причу:

– Рекао ми је: „Никола, ако сте све урадили како сам саветовао, остаје још једна ствар...“ Срце ми се цепа, док га гледам, чекам... Рекао је: „Нек’ дете поједе хлеччић, умешен туђом руком!“ Толико... Хоџао сам замишљен мислећи како да ти кажем... Рекох себи да је срамота да хлеб од комшије тражимо...

– Ех, тата! Ако треба... – уздише жена.

– Сад схваташ, снајо? Јеси ли разумела у чему је ствар?

Док нема стоји наспрам њега, стеже срце да га примири, да јој из груди не излети као птица из кавеза.

– Не брини, не размишљај снајо, већ се радуј! Зар ниси чула? Цена је месила... Она нам није ни род, ни пород, ни из фамилије, туђа је. А Коле, дедин, појео је цели кравајчић!

Живко Карески Горноселец рођен је 1957. године у Прилепу. Школовао се у родном месту. Свој таленат и љубав према уметности открива још у школским данима и читалачкој публици нуди прве стихове. У свом раду прави дугу паузу, али жељу и потребу за писањем не може да заустави. Године 1996. „рађају“ се његове приче: *Одлука*, *Коме да кажем*, *Дилема*... Две године касније, пише своју прву монодраму *Бисера*. Затим следе *Дарина*, *Све моје жене*, *Празна соба*... На конкурс за

оригинални монодрамски текст у Битољу, његова монодрама *Те воде* добија прву награду, а *Бисера* је међу откупљеним текстовима. Наредне две године награђене су му и монодраме: *Последња нада* и *Срце за шрунке љубави*. Награде је добијао и на другим конкурсима. Објављује у књижевним часописима у Куманову, Сарајеву, Брчком, Бијељини, Сврљигу... Године 2001. из штампе излази његова прва збирка прича *Искидани комади животиња*. Живи и ствара у Прилепу, у Македонији.

Превод с македонског и белешка
Радослав Вучковић

Тумачења

Душан Стојковић

ХАРМСОВСКА ПРОЗА ЕНЕСА ХАЛИЛОВИЋА

(Енес Халиловић: ЧУДНА КЊИГА, Албајрос Плус, Београд, 2017)

Песник, приповедач, романсијер, драмски писац, уредник *Сенша*, Енес Халиловић објавио је одиста *чудну* књигу кратких прича. Претходиле су јој две: *Поштомци одбијених њросаца* (2004) и *Кайиларне њојаве* (2006). Приче које су биле у њима биле су традиционалне и изврсне. Дејан Богојевић и ја, када смо сачинили антологију најкраће српске приче – *Зрнца* (2011) определили смо се за следеће четири: „Људи“, „Ars poetica“, „Мајке“ и „Мајстори кратких прича“. Када се појавила *Чудна књига* приметили

смо како смо били у заблуди када смо их за искључиво традиционалне, блиц-приче сматрали. У њима је било прикривено зрнце експерименталног које је последњом Халиловићевом књигом загосподарило. Та експерименталност се највише види у самој структури / композицији књиге која је пред нама. Да њоме онеобиченост / зачудност влада као основно поетичко правило сасвим нам је јасно самим њеним насловом наговештено. Чудан је и њен поднаслов – *шијологија*, сасвим неубичајен када је о приповедачким збиркама реч. Њен мото, „Мислиш да измишљаам?“, преузет од најзначајнијег писца апсурда Самјуела Бекета, онемогућава нас да покушамо да приче разумемо после првог читања. Морамо се њима позабавити као *изломљеним*, фрагментизираним романом који

осликава сву апсурдност живота у који смо гурнути, а који не успевамо да савладамо, изузев црним хумором, особеним лудизмом или трагичним скоком у самоубиство које постаје најчешће решење којем јунаци / „јунаци“ Халиловићевих прича прибегавају (њиме се окончавају следеће: „Вата“, „Новчић“, „Мајчина сумња“, „Лекција“, „Воћњак“, „Црна хроника“, „Чудна игра“, „Скрибомани и мамут“, „Очи државе“ и „Помоћ“; осим у другој, петој и осмој, у свима осталим омча је та која самоубици пресуди; у последњој је описан харакири великог јапанског писца Јукиа Мишима, не говори се како је то, у причи „Очи државе“, извео јапански маратонац Кокичи Цубураја, а један од двојице скрибомана, јунак приче „Скрибомани и мамут“, непрекидно прича о властитом самоубиству које не изврши те подсећа на чувеног јунака антологијске приче „Смрт господине Голуже“ Бранимира Шћепановића који покушава од најављиваног самоубиства да побегне, али готово сасвим случајно настрада).

Садржај књиге писац је разврстао, сасвим неуобичајено, у две категорије: *ајарашуру* и *елементи*. *Елементи* доносе наслове прича (има их осамдесетседам), а *ајарашура* је, сасвим игриво, разграната на „Предговор *Чудној књизи*“, „Претеча“, „Контраиндикација“, „Упутство за употребу *Чудне књије*“, „Поговор *Чудној књизи*“ и „Упутство за читање *Чудне књије*“ који су, још игривије, у њој распоређени. Предговор не претходи причама већ се налази после осме приче у књизи. Окончава се пишчевим одговором на чуђење његових родитеља и жене због његове жеље да најави летећи ћилим на којем ће и сам бити: „Но још већи ризик – ако ћилим полети – да ме упамте као уредника који није најавио летећи ћилим. Опрезно са чудацима! Понекад с њима долази и оно Немогуће.“ (стр. 17) Управо то *немогуће* којег несумњиво има у Халиловићевим причама кандидује понеку од њих за место у неком новом *Огледалу чудесној* неког новог Пјера Мабија или у некој новој *Анџолоџији црној хумора* неког новог Андре Бретона. „Претеча“ је, иако је смештена у *ајарашуру*, права кратка прича. У њој је реч о средовечној жени која се убола на јежа који се обрео у њеној папучи. Кћерка ју је одвела у болницу. Убоди нису били опасни, али је лекар открио зачетак гангрене и жена је била спасена. Кћерка је хтела да пронађе јежа спасиоца и нахрани га. Није јој то пошло за руком, вели наратор, „али је нашла мене. И удала се за мене. И причала ми о том жежу. Од њега сам учио да пишем приче: боцнути тамо где

треба.“ (47) Поента ове приче: писати тако што се *боцка* тамо где треба, основни је поетички став нашег писца. Зато је обична прича постала поетичка прича, други потенцијални увод књиге која је пред нама. „Контраиндикација“ лековити је кратки прозни уметак, поентиран са два питања на која одговоре сваки читалац за себе треба да потражи. Павићевски сасвим: „Неког дана, неки важан писац, запањиће се кад види ову Чудну књигу! Кришом ће читати, прелиставати, уздисати – тражити длаку у јајету; наједном, на овој страници, себе ће угледати. Куда одавде? Шта сад?“ (72) Оно што је у овој *контраиндикацији* најважније јесте присуство будућег *важног* писца који ће, сасвим офантастичено, себе самог управо на страници на којој се она налази, угледати, заробљеног сасвим и немоћног да се одатле упути било где: књига ће тако прогутати свог читаоца. *Уџуштво за ујошребу* и Упутство за читање Чудне књиге обгрлили су њен поговор. Прво позива читаоца да уметне у књигу и неку своју причу. Дефинише је као могући, додуше „непоуздан“, путопис. Сабијене у један пасус, ове приче дају „романескни ток подсвијести“; ако их глумци на сцени изговоре – ето драме; учини ли то само један глумац – ето монодраме; чита ли се на радију, биће монодрама. Само никако есеј не може бити, јер „есеј као форма је чиста измишљотина“. (102) Халиловић се, дакле, п(р)оиграва са жанровским одређењем своје књиге, али се његова игра на пуку игру не своди: тешко је одредити жанровски овако мигљаву форму коју *Чудна књига* својим наративним меандрирањем твори. Друго упутство, оно за читање збирке, открива како је писац *непоуздани* приповедач. Но, и његова књига је непоуздана, те није тешко доконати како и њени читаоци непоуздани и сами постају. Њено читање најпоузданије је када се обави тако што се случај призове у помоћ. Нека тај *комедијант*, како га је Црњански окрстио, наведе читаоца да књигу расклопи било где и нека читање одатле, у свим могућим правцима, отпочне. (в. 133) Иза овог упутства, пре него што се књига оконча, следе још две приче. Друга, и последња у њој, „Црвено море“, нипошто није случајно ту. Она гласи: „Видио сам чудо у Црвеном мору, видио сам – мања риба једе већу рибу; прво је уједе за реп, увлачи је мало по мало у своја уста, убрзо је прогута и, кад је прогута, мања риба остане мања од веће рибе коју је прогутала.“ (136) Нормално, ни о каквим рибама у Црвеном мору није реч. Ради се о причи по себи која у овој збирци саму збирку гута и смешта у своју наративну

утробу: свака прича истовремено је и сама збирка, прочитамо ли једну знамо по ком се принципу и остале граде. Чудно је то што нам то никако није досадно. Није нам досадно, јер свака од Халиловићевих прича, управо својом чудношћу, лек против сваке досаде јесте. Она читаоца боцка попут жежеве бодље. Једнако онако како је писац сваку своју причу, опет жежевој бодљи налик, боцкао. Боцкаво писање узрокује и боцкаво читање. Смешани, најлакше се пију! „Поговор“, иза којег следи још шеснаест прича, дат је као поетички текст који садржи, словима означених, осамнаест поетичких правила којих је писац, у исти мах, спреман и да се придржава и да их крши. Издавајмо прва два: „а) Поезија треба да буде што краћа, а проза још краћа“ и „б) Чекам то златно вријеме кад ће епилог претходити експозицији“ (111), као и одломке четрнаестог и претпоследњег: „н) Фрагментарност је лијек од епског...“ и „q) „...О сваком човјеку може да се исприча чудна прича.“ (112) Последња цитирана реченица сасвим је хармсовска. У извесном смислу, најновијом својом књигом, Енес Халиловић најзначајнији хармсовац српске прозе постаје.

Шта је то што *Чудну књигу* на поетичкој равни у чудне књиге смешта? Не смемо пренебрегнути удео поенти. Ево како она изгледа у првој причи збирке, „Чудни кројач“, у којој обешени главни јунак, стога што није никада никакав политички став имао, не може у смрт да се удене, већ виси као што би висила некаква крпа или капа: „Без обзира да ли је мишљење исправно или неисправно, без обзира да ли неко виси на државној или приватној омчи, свако ко виси – виси због нечег што мисли.“ (9; оно што зачудност подарује овој реченици разликовање је *државних* и *приватних* омчи).

Неколике приче имају придев *чудни* у наслову: „Чудни кројач“, „Цимер чудне птице“, „Чудна удаја“, „Чудна игра“, „Чудна вода“, „Ништа чудно“, „Чудна дешавања“. Једна се зове „Два чуђења“. Једна „Архитектонско чудо“. Не смемо заобићи ни Предговор, Упутство за употребу, Поговор и Упутство за читање *Чудне књије*. То нипошто не значи да су друге, мање чудне.

Иако у „Чудном кројачу“ писац пише да „прича(м), како сам чуо“ (9), изузетно често, следећи чувену слику Рене Магритта „То није лула“ на којој је управо лула приказана, а која је, на пример, „произвела“ и изузетно ефектну збирку *То није Мишел Фуко* савременог словеначког песника Зорана Певеца – писац бележи како *неће* писати о ономе о чему пише,

уводећи тако експлозивно фактор изневереног очекивања као поетички жалац. Прича „Два помагача“ окончава се: „Ово није прича о њему. Ово је прича о његовом брату. Двадесет година је живио поред Самка, гушио се у том кршу и лому. Данас је одлучио да оде, у томе су му помогли гравитација и један мост.“ (60) У оној која се зове „Ујед“ је и реченица: „Нек друга прича говори о томе“. (61) У „Чудној игри“: „Али, ово није прича о возачу убици и жртви директору.“ (63) У „Шеширу“: „Јесењин и Тагоре. Ово није прича о њима.“ (76) У „Плагијату“: „Ово није прича о судији Ведрану.“ (117) „Психотачка“ овако отпочиње: „Наш прослављени скакач с мотком. Ово није прича о њему.“ (99)

Активирају се и апели: „Памтите ли моју тетку, Марију, Рускињу? Може бити да сте је сретали? Или сте чули о њој?“ („Ударци“, 78)

Наслов „Портрет старца у младости“ асоцира на *Портрет уметника у младости* Џејмса Џојса.

Чарлс Симић се појављује као јунак приче „Путописи“, Херман Мелвил оне која се зове „Биографије“, а Мишима оне насловљене „Помоћ“ у којој је реч о његовом самоубиству. Једна се зове „Новица Тадић“. „Комисија“ говори о писцу Николи Вујчићу који се постарао да се Хашина урна стави у сандук с посмртним остацима њеног мужа – Васка Попе.

Прича „Новчић“ осавремењена је декамероновска прича о трговцу који је жену која га је преварила и од чијег је љубавника узео новчић који је непрестано вртео пред њеним очима – кажњавао тако психички, све док се она није убила. Тада је новчић којим је било плаћено њено неверство, вратио оном с којим га је она преварила.

Особен хумор крије се у реченици „Находаћу се, има времена“ („Стармали“, 13) којом четворогодишњи Велид одговара на пишчево питање зашто још увек не (про)хода као сви његови вршњаци.

Борхесовску фантастику скрива прича „Појаве“: њен јунак Бешлагић, иако нигде, и никад, не путује, стално тврди како на путу јесте, а његови суграђани га срећу било где да се појаве. Фантазмагорично његово двојништво у правом светлу се објави на самом крају приче када он бива ухапшен: „један Бешлагић лежи у ћелији, а други, исти такав, протестује пред затвором“. (14)

Постоји мали циклус прича о професорима. Највише је прича о тзв. малим људима. Неколики јунаци налазе се у

двема причама, тако што се из једне „преселе“ у другу. Доминирају трагични тонови. Ту су и две приче о сукобљеној браћи: због свађе око међе, у причи „Воћњак“, један брат убије другог, па пуца у себе, а у оној која се зове „Сунчаница“ завађена браћа близанци умру од жеђи, јер ниједан неће да прекине с радом и оде по воду.

Тетка нараторова, Бисера, открије у трезору кесу пуну кондома (запослени су имали свој „распоред часова“ секса), пријави то директору и остане без посла („Државни трезор“).

У причи „Мајчине ципеле“ читамо: „Рођаци су ми причали да је Карличкић био везан за мајку и она за њега. Кад се он пропио, из љубави према сину, и мајка је почела да пије. Пропила се и умрла, а син је наставио, распродавао земљу стопу по стопу, и све пропио. Имао је чудан обичај: дошао би у кафану, донио би мајчине ципеле и ставио их на сто, подизао би чашу и плакао. И данас, замишљам ту здравицу, те ципеле и то лице.“ (34)

Прича „Чудна удаја“ говори о томе како је млада, на питање да ли жели да се уда, збунивши се, рекла „не“. Следи читав низ чудних дешавања на сам дан свадбе. Писац причу окончава. „Пролазе дани и године. Мршавица се угојила, родила троје дјеце. Кад год сретнем ту дјецу, очекујем да им се догоди нешто чудно, нешто чиме бих могао да завршим ову причу.“ (43)

Не заборавља се на, офантастичени, хумор: „Коначно, након три године спавања у аутобусима и возовима, упознао је удовицу поред које се скућио. Тек тада је почео да говори о свом лутању, Најтеже му је падало то што би понекад, у вожњи, морао кришом да изује ципеле како би одморио стопала, док би он спавао, ципеле би отишле некуд. А нису знале да се врате.“ („Повратак“, 44)

Једнако не ни гномско: „Потребно је да бол тијела надвиси бол душе, па да се бол душе постиди.“ („Излазак“, 44)

Као пример хемингвејевских, „телеграфских“, реченица наводимо неколике из приче „Операција“: „Ми, малишани, играли се. Вазда на друму. Са лоптом, или у шуми. И ми смо лутали. Брали печурке.“ (50)

Особена „искошавања“ илустроваћемо са два примера. Лоло, јунак приче „Амбалажа“, овако је „описан“: „Нејасан човјек, имућан“ (53), а Раде, јунак приче „Самац“: „Није имао никог, ни себе.“ (54)

Неколики текстови имају кадрирану причу: делови су им означени бројевима.

Кратка прича, пошто делује тренутно, мора имати експлозивну моћ. Не сме се у њу укључивати ништа сувишно. Њена згуснутост мора бити максимална. Амерички писац Френк Норис иде дотле да пише како њен читалац „не сме да чита само између редова него и између самих речи“. Чехов је своје кратке приче одређивао као „приче без почетка и краја“. Оно што је било њихово срце, по њему је био њихов контекст. Енглески писац Вилијам Сенсом ће додати како су оне „као ехо. Простиру се ван својих текстуалних граница, тако да кратко може да буде огромно.“ Својевремено је Бенедето Кроче тврдио како свако аутентично књижевно дело кида границе врсте унутар које се смешта. Чини то, доносећи много нечег што је само њему својствено. После читања *Чудне књије* Енеса Халиловића могли бисмо с разлогом у теоријску класификацију наше кратке приче увести и оне које би се могле *чудним* назвати. Ко пожели да види које су њихове карактеристике, треба само ову ванредну књигу да прочита.

Ненад Грујичић

ДУХОВНА МИСИЈА ЈЕДНЕ ПЕСНИКИЊЕ

(Милица Миленковић: ИСПОСНИЦЕ, Бранково коло, Сремски Карловци/ Нови Сад, 2019)

У времену духовне оскудице и велике збрзаности, појава књиге поезије *Испоснице* представља књижевни и културни догађај. Поготово што долази од младе песникиње и књижевнице чији генерацијски кодови (и врсници) тешко пропуштају (и припуштају) духовне теме као предмет свога судбинског интересовања.

Савремена поезија, у великом своме делу, садржи поетике попут *јаја јајету*, помодне у своме угледању једна на другу, као у огледалу, заразно утицајне на оне који тек почињу да пишу (певају), и где се лако губи лични белег и отисак оригиналности. А бавити се поезијом има смисла само са великим задатком – бити различит од других песника у свим временима, поготово у свом, бити другачији и свој. Ваља поновити миленијумску, мудру и лековиту сентенцу на санскриту: *Таи швам аси* (То си ти)!

Милица Миленковић припада драгоценим и посве ретким бићима која су раскош свога литерарног талента израна упрegli у конкретне резултате. Иза сваког њеног успеха стоји снажна (урођена) посвећеност песничком и духовном, то јест – рано развијени таленат за таленат, висока свест о дару и занату списатељском. То је велика срећа како за њу саму, тако и за онога ко чита њене радове, односно – објављује књиге Милице Миленковић.

Пред нама је рукопис духовне поезије, *Испоснице*, писан са очигледном потребом да се у књижевној мисији, још у њеном младоликом лицу, не испусти привилегија завичајне духовне амблематике која поседује своју особену, а у нашем времену заборављену дубину и ширину. У томе је, намах, уочљив стваралачки напор ове вредне песникиње, њена духовна прозорљивост (и неминовност) да баш она замисионари на овај и овакав начин.

Песникиња проналази у завичајном миљеу значајан облик културног и духовног наслеђа конкретизован у волшебном открићеним пергаментима, то јест *Сврљишким одломцима јеванђеља* у једној локалној цркви пре једног и по века, а који су преписани (записани) пре непуних седам и по столећа.

О том значајном трагу српске духовне баштине, потребно је да знамо конкретну причу. Источно од Сврљига, на два и по сата хода, у селу Извору, 1866. године порушена је стара црквица да би се саградила нова. Кад су предмети изношени из старе цркве, нађено је у владичином столу неколико листова од старог јеванђеља писаног на кожи. Слутећи вредност пронађених списа, окружни начелник наредио је да се листови сачувају док се неко од компетентних људи тога доба не би упознао с њима. И, када је познати књижевник и историчар Милан Ђ. Милићевић, путујући Србијом, туда пролазио, утврдио је да ти листови воде порекло од три различита преписа јеванђеља. Укупно је сачувано десетак листова од сва три рукописа. На последњем листу се налази значајан запис по коме се може изван сваке сумње тврдити да је бар једно од ова три јеванђеља преписано 1279. године у граду Сврљигу.

Сврљишки одломци јеванђеља налазе се у Српској академији наука и уметности. Проучавањем језичких и граfiјских особина бавили су се: Милан Ђ. Милићевић, Павел Јосеф Шафарик, Стојан Новаковић, Љубомир Стојановић, Г. А. Воскресенски, Г. А. Иљински и други. *Одломци* представљају значајан документ културне (црквене) историје. Писани су српском редакцијом старословенског језика. Датирају су (1279) и локализовани белешком једног од преписивача, Војсила Граматика (на 11. листу сачуваних преписа), што их за науку, с обзиром на старину, чини још кориснијима.

Управо *Зайис Војсила Граматика* постаје Милице Миленковић предложак, то јест прототекст за њену песничку авантуру: *У име Оца и Сина и Духа Светиога, ја слуша Божји Костјандин Чашица, а звани Војсил Граматик, написах ове књије свештенику Георгију, а званом поју Рагославу, у граду Сврљиу, за владање цара Иваила, и у време епископа нишког Никодима, године 6787, индикта седмога, када Грци ойседаху град Трново. Молим вас оци и браћо, до кога дођу ове књије, чишајше исправљајући их, а мене трешнога не прекореваше већ пре благосиљајше, да и вама Бој ойросши и пресвета Њеова Маши амин амин амин.*

О, како надвремено и моћно делује помињање града Сврљига у запису из 1279, то јест 6787. године! И то у новом подухвату младе песникиње која живи и ствара у том истом граду. Она пева: ... *у славу Боју/ написах ове стихове у месту Сврљиу. А онда, у истом венцу, „Војсилово откровење“, на почетку седмог*

сонета, каже: *Данас беда ојседа Сврљи-траг славни,/ кулу на граници историје и времена/ уписану у васељенски простор духовни./ Под њом хроника многомешјена,/ граничник нашеј и ојшћеј пада,/ маријина на којој илуминатор доцртава/ како шакали кољу божанска стада.*

Песникиња слика данашњи амбијент и дебакл Сврљига као пардигме за већину места и градова на Балкану, отуђених од своје славне прошлости, духовно сломљених и дезоријентисаних, у анималној борби за голи опстанак, са разним облицима скоројевихства, медијске и новотехнолошке хипнотисаности, бирократске ограничености и дневнополитичке осиноности. Ма колико горко изгледало, и безизлазно, то ипак не би требало да плаши, јер изразитим појединцима, који имају урођен и за кратко време чудом успешног делања стечен дар за дар, одувек је припадало да своју духовну борбу и мисију, попут крста на леђима, сами носе и изнесу до победе и васкрснућа.

Поезија је највиши облик књижевне, и не само њене, писмености. Када после научних анализа неког дела, поезија се дохвати тога дела, у овом случају, поменутих *Одломака*, они тек тада доживљавају највишу и потпуну рецепцију – дотичу Небо! То је голема награда за *Сврљишке одломке јеванђеља* – да једна млада и талентована песникиња, Сврљижанка, у сонетним венцима, у својим песмама, у књизи *Исиоснице*, обради ову јединствену и мистичну тему. Чудесан је сплет временских, просторних и стваралачких околности, виши ред делања и певања, који изнесе на чистац духовне бисере, пред наше очи и чула, поготово ако имамо у виду да је Милица Миленковић приредила и *Сабрана дела* Гордане Тодоровић, своје чувене земљакиње, велике песникиње бачене у заборав, оне ауторке чије песме остају као светли белег једног места и поднебља, које би морало имати слуха да напokon, на пример, једна школа у Сврљигу понесе њено име.

Ова књига поезије сачињена је из два сонетна венца, „Откровења са белине“ и „Војсилово откровење“, између којих се налази циклус од пет односно шест творевина у слободном стиху, „Војсилов монолог“. Сонетни венци су увек велико искушење за песнике, поготово ако настају пре неголи се савлада техника писања сонета као самосталних песама. Овде се сусрећемо са венцима-поемама исписаним у мешовитом метру са веома шареноликим, каткад и окрњеним римама, то јест унапред задатој шеми римаријума у којем најчешће откривамо такозвани *Шекспиров сонет* (мада се у први мах визуелно не указује као такав).

Шта је овде важно? Песнички еквилибризам Милице Миленковић, њена духовна пустиловина, храброст да опева нео-

певано, да напише књигу поезије о трагу универзалног у завичају, о духовном амблему који и даље зрачи, ствара концентричне кругове корена, у овом случају – у *Испосницама*, у књизи исписаној у сонетним венцима који, у ствари, мада сами по себи целине, тек заједно творе већу поему, целовиту књигу. А то је редак подухват, одувек био, поготово да исти аутор сачини две књиге таквога калибра у своме опусу, као што је био и првенац Милице Миленковић, *Мање од глана*, хомоген, заокружен, *corpus hermeticum*.

Уза све ово, не би могла бити случајност, већ иницијацијска равнотежа – сонетни облик је настао, тамо негде преко мора, на Сицилији (створио га је Јакопо да Лентини), такође пре нешто више од седам векова, баш и када је настао *Зайис Војсила Грамашика* у Сврљигу. Отуда, одлука песникиње да пише у сонетној форми на ову тему има, на неки начин, судбински карактер овог чудовитог поетско-духовног пројекта.

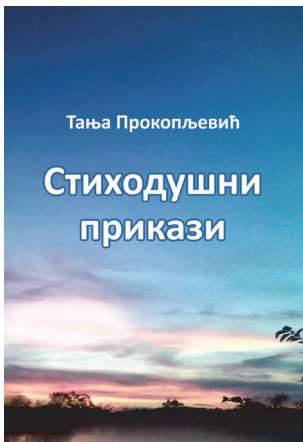
Назив књиге, *Испоснице*, упућује на ћелије у манастиру, то јест – монашке пећине, на молитву и исихастичко созерцавање. На симболичкој равни, пак, испоснице су саме песме, сонети, венци, строфе, риме... Милица Миленковић их пише у мушком лицу. Наилазимо и на стихове, који имају снагу богумилских натписа на стећцима: *Чшјујем: душа бди, а шело сјава,/ бугући да сам и сџм земља и шрава*. Неминовност људске пролазности испод звезда изражава се најпотпуније песничким језиком, поготово ако је духовне (религиозне) природе: *Онај који молишвом слова ишше блајослове/ безимено шредаје вечностш сшшхове ове*.

Богате лексике, са натрунима његошевског старословенског миљеа, дата је атмосфера у којој је, пре седам векова, изникло иницијални „документ“ за песничку надградњу у новом надахнућу. На плану заната, песникињи преостаје да усаврши писање сонета као независне песме, на свим нивоима остварености ове вековне „царске форме“ (нарочито на плану метра и римаријума), која је населила практично све језике света. А с друге стране, предстоји јој обавеза да остане што дуже привржена тематско-мотивском благу и неисцрпној духовној дубини корена којем припада, где остварује најупечатљивије резултате, са обазривим излетима у другачије поетике које маме својом артифицијелном помодношћу. Ова поезија, за даље духовно усавршавање, истовремено је раскршће и путоказ сваком знатижељном читаоцу, али и самој песникињи и њеном већ увелико доказаном таленту и подвигу. Нема сумње, Милица Миленковић написала је несвакидашњу књигу којом оставља неизбрисив траг о своме послању у матерњем језику.

Миљан Деслоновић

НЕБУ ВРАТИТИ ДУГУ

(Тања Прокопљевић: СТИХОДУШНИ ПРИКАЗИ, Академска штампа & Инженерини, Земун, 2018)

Поезија има датост песникове душе, а свака душа прати „земаљског тока дах“, превасходно. Читање иде даље; отвара сложена и невидна значења која поезија нуди. Она је, тако, извор могућих тумачења. Теме певања се отварају собом и отварају нове теме на „Стиходушне приказе“, а како је своју нову песничку књигу насловила Тања Прокопљевић.

Књигу отвара песма „Хлебу“, а поезија је хлеб душе. Садржај песме је проширен темом и собом, јер је песма „справљена од духа“ који је на путу тражења „вредности у човеку“. А човек се једном огрешио о реч, о песму и хлеб, тражећи „ван природе“ своје место и начин трајања. Шта је могло заменити цвет и снагу багрема који се опиру ветру и тамнини, а тек сунце?! То су теме којима стиходушни песмописи Тање Прокопљевић у језички саопштивом следу отварају пут ка нама, ка себи.

Њена поезија „као мотивско опредељење и као поетика, извире из њене бити (...) она верује у вечност, у непролазност, нарочито љубави, али и туге.¹ Филозофско успостављање комуникације између бића песникиње и песме исказана је искуственим записом мисли „Кад се ум и тело сложе (...), онда кад се дела множе“, „Када себе ми дајемо/ у моралност призивамо“, „Радост јесте процветала ружа. Овде је читав језички систем ослоњен на природни радосни ток“ који почиње у нама, нашим духовним венама које нису ништа друго до клас, са кога, како песникиња каже „Добијам(о) зрнење и мелем у

¹ Др Методи Манев: „Живоцвет од љубави сете и лепоте“, из предговора збирци „Стиходушни прикази“, стр 7, 8.

гласу“. Она налази мелем у погледима до којих допире све оно недодухватно.

Човек као биће, за нашу песникињу је као багрем („Багрем“) или ветар („Ветар“). И багрем и човек кушају „Све грехе света/ ал' и угодне мисли“ А човек у успону снаге и ветар показују „силину“, а кад се смире и сами су у великој љубави и пажњи јер, коначно, оно што нађе природу, снађе и човека. У том смислу поезија Тање Прокопљевић нас враћа природи да би се у свом „лутању“ спустили на земљу. На небу је орао чије је „крило увек добар и племенит знак“. Овде песникиња шаље укор металним наказама које имитирају орлова крила да би сејали смрт. Зла вила се крије у крилима наказе. Зли људи, изум насилне смрти су назвали – сила. У ту силу песникиња је уметнула цвркут птица које треба да премреже небо, да заштите човека од злих људи и на небо врате дугу. Песничко биће се враћа у тај процес да преокрене људску судбину.² То говори докле је човек данашње цивилизације стигао и да га коначно (не) могу спасити само песници.

Живимо у свету метежа, страха, неизвесности и сурових померања, чега још нисмо довољно свесни. Увек је боље негде тако, где човек нема ништа, али он је тамо, иде, ако не иде биће протеран – протеран напушта и себе, без себе човек је нико и ничем. Ко је у томе срећан? Тања одговара:

Онај на коме

Завичајна рука сјава

У окриљу косе своје

Он уздахе милине носи,

Тај ни не зна колико снаје

Он има у својој коси.

Она (песникиња) својом поетиком враћа живот у (већ) завичајну тишину. Када је наш простор у питању он доживљава промене, не само у територији већ и у језику и бићу, осипа се. Њега још чува прамајка наша, она „којој мило огњиште (...) која српску птицу иште“ (...) и успева да „све муке савлада“. Нашем огњишту („Српско огњиште“) много невоља донели су лажни идеали, скривени чак иза приче да се „Опанак сели у бајку“. Логика и истина напуштају осу завичајног сунца веру-

² Глемин је говорио: „Судбина не може бити потпуна ако није изнад провалије.“

јући да се срећа налази негде тамо где су дух и биологија калеме без плода. Песникиња за сву трагику света оптужује лаж. (Она се „укоренила у свету.“)

Нажалост, чак и поезија води неуспешне битке са овим уочљивим чиниоцима савремене цивилизације. Поезија Тање Прокопљевић је, у овом случају осећајна реакција за макар „сутрашње истине“ и зато лаж прво „препознати треба“.

Наша песникиња подсећа да човек једнако има права на благодети природе, на себе, на планину, море, небо... То су сене теме које духовном снагом тале душу и песнички језик, попут стихова из песме „Планини“:

*Показујеш сјрас
Док не џусџиш ѓлас
Ти си део самој чуда
Има џвоје сенке свуда.*

*Већа си од неба
И од оној ко Те вреба.
А, кад освоји џе неко
Сјај к'о да је сџек'о.*

Песме ове збирке су (...) посветнице разним појмовима. Песникиња се искреном емоцијом и лирском снагом обраћа, као што смо већ рекли, целом свету, и на неки начин свесно или подсвесно, жели да тај стварни или почесто, имагинарни свет, обликује и загрли, те да му пренесе своје поетске поенте и вирације, да га (...) осветли светлошћу свога пера и тако ненаметљиво утиче да буде за нијансу бољи, разумнији и праведнији.³

Сџиходушни џрикази имају лирску мисију уметничке мисли и доживљаја да се свет може поправити на боље уместо да сам себи противречи страхом и ратовима. „Уметност је као река“, док је песника, она неће бити понорница.

³ Александар Сокнић: „Искрена емоција као парадигма“, из говора збирке „Стиходушни прикази, стр 82.

Зденка Валенти-Белић

ЖИВЉЕЊЕ ЈЕ ИМПЕРАТИВ, А УМИРЕ СЕ НЕКАКО УСПУТ

(Светлана Жухова: СЛИКЕ ИЗ ЖИВОТА М., *Sezam book*, Зрењанин, 2017)

Као што је наглашено у самом наслову романа Светлана Жухова⁴ читаоцу успоставља императив живљења као своју виталистичку концепцију. Књига говори о односу између мајке и ћерке, о мајчином умирању и ћеркином прихватању те чињенице. Императив живота приказан је кроз контраст и зато је умирање важан мотив у овом делу. Не толико смрт, колико умирање као процес. Умирање ближњег када живот иде даље. Умирање као задатак који је јако тежак и

исцрпљујући, али за његове актере и сведоке није једини, јер истовремено морају да са пуном пажњом обављају и све друге егзистенцијално важне активности, а да то умирање прихвате као обећање (неког новог) живота. Јер читав парадокс умирања у савременом свету састоји се у томе, што се дешава паралелно са многим другим радњама, што се – ни онај који умире, а ни они које то највише погађа – не могу овоме посветити као јединој активности, него се умире некако успут, док са обављају друге неодложиве обавезе. Као да постоји обавеза важнија од живота! Међутим, у ауторкином констатовању ове чињенице нема патетике, ни романтичне горчине, ни очаја. Жухова неће очајавати, напосто констатује и прихвата да живот иде даље, а ми једино можемо да се што рационалније

⁴ Светлана Жухова, словачка књижевница која живи у Прагу и добитница је Европске награде за књижевност. Крајем 2017. године *Sezam book* је објавио њен роман *Слике из живота М.*

прилагодимо свим насталим променама. Тако штедимо снагу за нови почетак и најаву квалитетнијег живота.

Слике живота и умирања се кроз целу књигу читаоцу приказују наизменично. Ако ауторка једно поглавље завршава сликом пресађивања садница наглашавајући да задржава и оне најмање и најбезнадежније и да „има утисак да даје шансу животу”, онда већ следеће поглавље почиње реченицом: „Делује невероватно, али мамина смрт ме је изненадила”. И обрнуто. Иза поглавља у ком говори о смрти, уследиће епизода сусрета са великом породицом чији члан ова млада девојка, главна јунакиња Марисија, управо постаје, са породицом пуном мале деце. Као да ауторка жели да нам каже: ниједна смрт у данашњем свету не може добити сву пажњу, јер је са свих страна надрастају нови облици живота.

Једна од најважнијих особина овог романа је то што ово *de facto* није роман, реч је о новели. Новелу као жанр препознаје словачка и чешка теорија књижевности, али и други системи, на пример руски формалисти. Реч је о жанру који се налази између приповетке и романа, а има своје типичне карактеристике – од приповетке је дужи, сложенији и динамичнији, а у поређењу са романом сажетији и једноставнији, пре свега, у смислу редукције дигресивних, епизодних, али и дескриптивних елемената. У новели обично доминира један лик, једна линија фабуле и једна кључна катаклизма, док су остали ликови кратко скицирани, а епизоде су наговештене. Ако бисмо желели да га ближе типолошки одредимо, дело бисмо назвали психолошком новелом, у којој се све прозне категорије, нпр. сиже, заплет, наратив, приповедање... дешавају на плану унутрашњег света главне јунакиње и нараторке Марисије, у наслову кафкијански скраћене на иницијал М. Књига *Слике из живота М.* није приповетка, с обзиром на то да је структурирана у поглавља. Али пошто у српској теорији књижевности термин новела није заживео, а дело јесте ближе роману него причи, у белешци на корицама названо је управо тако, вероватно и због подизања комуникативности са читаоцима.

Светлана Жухова спада у оне ауторе који су омиљени код читаоца што је у великој мери узроковано питким стилем писања, али такође и универзалним темама које обрађује. Сажети обим књиге савршено је прилагођен садржају и поруци дела. Форма дела је одраз ауторкине креативне вештине и стила, који се одликује кратким реченицама, непосредношћу

и интимношћу типичном за дневничке забелешке, али и асоцијативношћу и репетитивношћу. Ауторка овим стилем успева да имитира језик младих девојака. Сведеност израза и емотивна дистанца као аутора и наратора од радње и ликова, тако и емотивна суздржаност главне јунакиње од догађаја са којима треба да се помири и да се навикне на нове животне околности, узроковали су управо овакав стил.

Жухову као писца, али и као психијатра, највише занимају људи. Занимају је најосновнија осећања у животу: страх од смрти, туга услед усамљености, празнина због губитка блиских људи... Као лекарка има јединствену могућност да све ово свакодневно посматра на људима својим очима у директном контакту... С обзиром на то да ради као психијатар, такође разуме чињенице о којима пише (болести, дијагнозе, болничке процедуре). Њена главна јунакиња Марисија је такође медицинска сестра. Живот и смрт доживљава као чињенице. Прецизно именује ствари и ни у шта се посебно емотивно не ангажује. Упркос томе, читалац врло добро осећа, све шта Марисија проживљава и кроз шта пролази, а ову инхибицију емоција и духа у корист рација и прагматизма, с емпатијом подржава.

Жухова се у својим књигама често бави људима са маргине, на пример мигрантима. Занима је танка граница која раздваја људе који имају уређене животе, од осталих, дестабилизованих, егзистенцијално угрожених. Јер када човек изађе из структура, врло лако склизне на болну друштвену маргину са које се затим веома тешко врати. Или уопште не врати.

Текстови Светлане Жухове се често опиру формалној задатости: опиру се правилима словачког правописа, класичним типовима нарације, линеарном конструисању сижеа. Њена дела често личе на покретну структуру, која се непрекидно мења, прича полази у разним правцима, дешава се да нема тачан почетак или крај, речи као да се против ауторкине воље лепе једне за другу. Али ове особине њеног дела нису последица ауторкиног невештог писања, то није зато што она не влада занатом, или што не држи структуру свог дела под контролом, напротив. Жухова верује да је живот, као и сама стварност, увек непредвидив, недоречен, увек нешто остане заборављено, започето, нецеловито... а наша пажње је вазда расута и распрснута, како и њене реченице. Ништа у нашим животима није истргнуто из контекста и осталих збивања

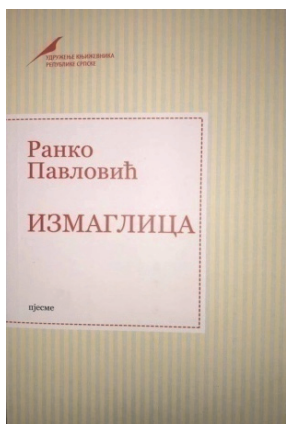
Виктор Школвски је једном приликом нагласио способност уметности да извуче чињенице из живота из површне аутоматизоване рецепције, као и механичке свакодневнице, да их онеобичава, учини видљивијим, али и јединственим и не само подразумевајућим. Књига *Слика из живота* М. обнажује рутину и аутоматизовано проживљавање, свакодневне баналне ритуале живота који постају једини могући начин живота. Али то не значи да ауторка читаоцу даје упутство како да проживи тежак период. Ни сама јунакиња то не зна, она га интуитивно проналази.

Живот мора да иде даље, често обнажен, огољен, сведен, лишен сваке лепоте, понекад редукован на преживљавање, али ауторка поручује да и на том преживљавању треба минуциозно инсистирати све до нове фазе смисленог постојања.

Маја Белеџишанин

СЛУШАЊЕ ТИШИНЕ

(Ранко Павловић: ИЗМАГЛИЦА, Удружење књижевника Рејублице Српске, Бања Лука, 2018)

Ранку Павловићу из Бање Луке, свестраном књижевнику за одрасле и за децу, са остварењима из различитих жанрова, 2018. година била је поетски плодносна: за збирку песама *Плавећ* добио је награду „Гордана Тодоровић“, али је такође прошла година, након те збирке, била за овог аутора у знаку још једне његове песничке књиге под називом *Измаглица*. И она заслужује пажњу као зрело остварење, са стиховима који плене мудрошћу и чистом лирском осећајношћу.

Подељена у три циклуса, *Нова слова*, *Учише од дјеце* и *Оледала у измаглици*, књига доноси песме у слободном стиху, у којима складно теку мисли, слике и осећања. Први циклус, *Нова слова*, допуњен песниковим коментаром у загради (*о њеми и књизи*), бави се највише поезијом и тајном стварања песме. Стихови су прожети аутопоетичким исказима у којима песник одаје признање лепоти поезије, њеном тајновитом бићу и дејству. Природа је значајна у настанку песме, као и при самом рођењу песника кад „листак на брезии затрепери,/ један птић из гнијезда крене на први лет“ („Када се роди пјесник“). Узимање оловке у руку подсећа на тајанствени ритуал, обред у ком се појаве из стварности, тачније из света природе (птица, лептир, зрак сунца) настајују у песми. При томе, птица може да бира, сматра песник, „да ли ће бити пјесничка слика или / дашак оног што називају лирским субјектом“ („Пјесма у којој више нема мјеста“). Својеврсно преплитање двеју уметности, песништва и сликарства, дочарано је у песми „Књижевно вече међу сликама“. Лепа је и песма „Крчевина“,

у којој је писање песме упоређено са мајком кад окопава кукуруз и оцем кад крчи пут, да би све то означавало љубав, коју и песник жели стварањем песме да искаже.

А само стварање, признаће песник, није лако: „да искажем и оно што не видим / и што је испод коже, за то су ми потребна нова слова“ (песма „Нова слова“); „вртлог ријечи“ може бити опаснији од вртлога воде и од вејавице („Вртлози“), а стварање песме упоређено је са срном која прескаче поток али, за разлику од срне, његова мисао не може да се „пропне у ријеч и да (...) тјемом дотакне сунце“ („Заробљена мисао“). Но, ове тешкоће у настанку песме не ремете лепоту датих остварења. Тако и песма „Јесам ли сањао“, иако говори о нестанку песме („Сањао сам пјесму / коју нисам запамтио, скупљао зрнца стихова“), после ког остаје „трње у очима“, својим одсуством пева о – новом присуству. Од одсуства песник прави присуство и у песми „Човјек којег нема“, као и у песми „У празној соби“ протканој цитатима стихова Миодрага Павловића.

У овом циклусу реч је и о књизи. За песника представља наду то што још има људи који читају песничке књиге („Није пјесник а чита поезију“). Песник открива и да књига има „ватру која грије срце“, те да је грех спаљивати књиге („Пепео спаљених библиотека“), а у кућној библиотеци из књига „излази тишина“ („Тишина у кућној библиотеци“). Тако је први циклус, и темама и начином на који пева о песми и књизи, проткан тишином и тајном.

Тишина и тајна, уз отвореност песника да их чује и наслути, прожимају и други циклус, *Учиће од дјеце*. Песник види светлост у клици „која саму себе обасјава“, а од те светлости разликује се светлост спољног света јер носи опасности. Песник чује тишину; у песми „Слушање тишине“ одмах на почетку поручује: „Ослушни тишину. Тек ако чујеш / шта ти шапуће, постаћеш потпун човјек“. Бројне важне поруке односно истине о људској природи и свету исказане су у овом циклусу, наравно: заогрнуте лирским плаштом. Такве су и песме: „На раскрсници“, „Сам себи мјера“, „Улазак“, „Анатомија сумње“, „На мукама“. Поједине ситуације исијавају архетипским сјајем, у песмама са тоном давних прича: „На раскрсници“, „Гласници“, „Запис на камену“, „Како се гради кућа“, „Тако се руше градови“... Као што примећује књижевник Ранко Рисојевић у рецензији књиге, Павловић „у своје стихове уводи

поетику бајке, оживљавање свега што га дотакне и што он дотакне, једнако живо и неживо“.

Осим елемената бајке, у Павловићевој књизи, посебно у овом циклусу, налазе се одједи и других жанрова, те многе песме личе на мале есеје, а неке и на кратке приповетке. Тонем есеја одише песма „Соба“, као и песма „Они који нису и ми који нисмо“. Стапање дескрипције и есејистичког мишљења носи и „Равница“, мала поема грађена од више песама; она дочарава саму бит равнице, са њеним разним тајнама. Лирска наративност одлика је песме „Музика у шок-соба“, мале приче о болесниковим сећањима на детињство док из ходника допире звук гитаре; наративност садржи и необична, помало иронична песма „У академији умних и узвишених“. Песма „Учите од дјеце“ је чиста порука/ поука настала из песниковог посматрања спонтаности али и озбиљности дечје игре. А песме које говоре о људским невољама и о недаћама сопственог народа („Предратна пјесма“, „Трећи свјетски рат“, „Потоп маја 2014“, „Клизиште“) показују умеће песника да се од чињеница стварности уздигне до универзалних слојева и значења.

Такву дубину значења посебно имају песме овог циклуса које садрже мотив пролазности: „Глиста на асфалту“, „Напукли врч“, „У амбуланти породичне медицине“. Иако се реч пролазност нигде у овим песмама не помиње, оне су пролазношћу натопљене... „Јеси ли се уморило, све тише срце“? – пита песник у песми „Напукли врч“. А људи који чекају у амбуланти, начети су болестима (односно пролазношћу) и једино „жељезне ноге клупе (...) не чекају ништа, јер – оне трају“.

Треба истаћи песму „Бићемо што смо били“, јер она на посебан начин значи превладавање пролазности, у идеји остављања трага и вечитог враћања: „Честице наше перути / и сад разноси вјетар / над далеким морима“, а наша ће се мисао, каже песник при крају песме, једном, „када изрони из хуја еона, / вратити у наше кости“. Лексика Ранка Павловића заиста осликава и пролазност и вечност, не само у овој песми, већ у целини збирке.

Трећи циклус, *Оледала у измаџици*, има поднаслов то јест додаток: *и њесме које шраже душу*. (Подсећа ово на Кишов додаток у роману *Рани јади* који гласи: „за децу и осетљиве“.) И заиста је свет овог циклуса натопљен суптилном лирском осећајношћу, која се нарочито огледа у песмама о природи и

онима о пролазности. Кад је реч о природи, слике природе удружене су са расположењима лирског субјекта или са његовим размишљањима: „Јутро“, „Чекајући осмијех сунца“, „Октобарско цвјетање“, „Зима“, „Магла“. Песма „Прољећни снијег“ показује преплитање односно пут од слика природе до песме, са понављањем и варирањем стиха о снегу који је пао на развој процвало дрвеће, али и на „стихове које читаш“. Преплитање као стваралачки поступак садржи и песма „Из неке далеке зиме“ у којој је на градацијски начин описана олуја, као и њен прелазак „у вршак оловке“ којом се исписују ови стихови.

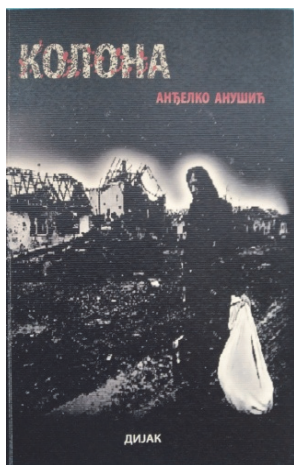
Кад је реч о теми пролазности у овом циклусу, она се, у односу на претходни циклус, чини експлицитнијом („Магла“, „Костобоља“, „Капи“, „Вјечност и ја“, „Шта би с оним дјечаком?“) Пролазношћу су обојене и песме „Рађање“ и „Загонетка“. Друга од њих је песма која на донекле бајковит начин уводи мотив детињства и пролазности, а „Рађање“ је снажна песма о пролазности и вечности, о настајању и поновном рађању. „У руменом окрњу сунца, / на мом испруженом длану, / препознајем себе у дјетету које се рађа“ – каже песник на почетку песме, да би у њеном наставку уронио у само прапочело, као и у „авантуру пролазности“ која се понавља сваке ноћи. Мотив детета и смену сневања и јаве садржи и одлична песма „Рано буђење“, из које израња удобност прасвесног стања. Лирско ја себе види и као дете у колевци и као садашњу особу, при чему се непосредно пред буђење мешају та два лика, као што се мешају остаци сна и рано јутро. Из ових песама се најјасније читава дар песника да створи снажну песничку слику која ће читаоца одвести до најдубљих слојева бића и постојања.

Има у овом циклусу и песама о граду и отуђењу („Маскенбал“, „Препознавање“), о разним ситуацијама („Писмо“, „Кућни мрав“), о огледалу и удвајању („Огледала у измаглици“, „Сјенка у огледалу“). О чему год да пева, Ранко Павловић не оставља читаоца равнодушним већ га, својом песничком сликом, очуђујућом ситуацијом, спонтаношћу певања и лирском мелодијом, позива да урони у тај свет. Све ово важи за збирку у целини чија је праситуација, можемо рећи – слушање тишине. Управо из таквог слушања настала је књига *Измалица* са свим својим преливима, сазвучјима и тајнама.

Милица Миленковић

КОЛОНАШИЦА, КОЛОНАШИ, КОЛОНА

(Анђелко Анушић: КОЛОНА, Удружење за очување бащинине Дијак, Прибој, 2018)

Упоредивши је са Петријом и Стојанком мајком Кнежопољком, Мирослав Тодоровић и Слободан Јовић препоручили су читаоцима лик Милице из монодраме *Колона* Анђелка Анушића стављајући је на исту висину са поредбама које је доживела и Анушићева *Српска крајишка шетралоџија* (*Гласови са границе* и *С Хомером у олуји*), чиме се сама по себи наставља тематско-мотивска нит којом овај књижевник исписује можда и најважније странице свог литерарног опуса у последњих неколико година. Проф.

др Славица Гароња Радованац о *Колони* истиче да је дело изузетних књижевних квалитета и да као такво заслужује и позоришно извођење. Ово сведочи у прилог томе да је *Колона* монодрама испуњена снажним емоцијама нараторке која проживљава своју унутрашњу драму „неодвојиву од драме националне коме припада“ (С. Јовић).

Подаривши „нову српску Петрију – родом из Крајине“ (М. Тодоровић) својим читаоцима, Анушић исписује монолог нараторке Милице, оне која је једна од многих у исељеничкој колони која се креће рутом спаса 1995. године: „*А куда? Куда и сви! И куда се увијек ишло. Некуда.*“

То „некуда“ пут је у Србију, али и опште неодређено место којим се сама тема монодраме, једна избегличка колона, колона сеоба, проширује на све српске (па и туђе) колоне људи које су се, од када је света и века, кретале кроз историју човечанства. Самим тим, проширено је и значење *колоне*, *колонаша*, *колонашице*, *колонашења*... Колона постаје једна дуга река људи, пуна снаге (ту се и рађа и умире) која упркос свему иде напред, ка зацртаном циљу, ако је уопште свесна

тога циља: *Колона је сила!* А циљ колоне, парадоксално, постаје маркетиншки трик па се колона измешта из свог социјалног значења у нешто што треба видети, о чему треба говорити, што постоји само за себе одвојено од народа коме припада – нешто што треба снимити и емитовати на ТВ-у. То је други „ентитет“ унутар већ одвојених етничких ентитета, у колони се крећу људи без имена, *колонаши*, као да је то једна посебна земља, омеђена границама ауто-пута по којем људи миле попут мрава; једна покретна трака, река живота која постаје небеска рута унутрашњих страдања прогнаних са огњишта својих предака. Колона је уједно и једини избор који је остављен страдалницима: *Држ' се колоне!*

О томе говори нараторка Милица у свом монологу који се преплиће са полилогом и гласом колектива често претачући се и поистовећују се до те мере да само по емоцији Миличиног ја разазнајемо лик ове колонашице, довољно јаког литерарног сензибилитета да јој као мајци и „жени из народа“ припадне право на приповедање и изношење праве истине о колони, објективне сликовите истине о страдању прогнаних које се није завршило одласком са кућног прага већ се наставило (дакако! у самој колони) и после њеног *расклонашења* даље, у „обећаној земљи“.

Како то Никола Корица јасно запажа упркос свему што се дешава: „Милица прича.“ – она приповеда, њен глас долази као усмени, а не књижевни, она је и Милица и колонашица, па и онда када је *Милица* дубоко припада српском колективном бићу по имену које носи и које није случајно изабрано! Милица разобличује и сецира истину о национу, језику и етици којима је наш народ дочекао своју сабраћу пре равно двадесет и четири године „социјализујући“ им идентитет, језик и биће. Отуда фингирани дијалог Милице на моменте садржи исправке речника који користи и отуда се њен монолог завршава пребацивањем тежишта са личних сазнања на колективно, колону као институцију насталу врхунском промишљу различитих политика кроз историју, поновићемо *од када је свећа и века*.

Стога, Милица је рекла своје на педесет и шест страна сјајног естетског домета, а за остало: „Питај Колону. Питајте Колооону. Она је задужена за одношаје са јавношћу!“

Лара Миховиловић

С ПОЕЗИЈОМ НА СВЕ ЂОШКОВЕ СВАКОДНЕВИЦЕ (Осврт на младу македонску поетску сцену)

У држави која се свакодневно бори с политичким, друштвеним и економским проблемима и фрустрацијама, поезија је одличан алат за бијег од реалности. Најмлађа македонска пјесничка сцена је снажна, свјежа, шаролика попут валова језера или мора. Она је попут снажног вјетра који жели однијети проблеме и побјећи у љубавну лирику. Ријеч је о поезији која је изашла из старих традиционалних оквира, одступа од класичних стилских норми и представља нови књижевни правац те најављује нову епоху у македонском књижевном простору.

Млада пјесничка генерација – незадовољна статусом који је поезија у Македонији имала, своје незадовољство претворила је у стваралачки бунт. Уколико је била прије поезија доступна само малом броју људи, онима који су се бавили њоме (ауторима, ствараоцима), након појаве новог вала то се промијенило. Све ово се догађало у времену када књижевност није била цијењена те је била перцепција умјетности и литературе сведена на хоби, маргинална дјелатност, а не озбиљну и врло важну креативну активност. Поезија је напустила своје гнијездо и почела се ширити у друштву, из елитистичких кругова се преусмјерила у авангардне. Појавиле су се бројне манифестације на којима су се широј публици представљали млади ствараоци: поетске вечери *Астхални проекции*, *Поетри слем Македонија*, *1000 поета за промјену*, *Млада Стируа*, *Ноћи без иншерјункције...* Поезија се шири и представља и на друштвеним мрежама. Најприје на страници blog.mk гдје су се представљали и стварали пјесници који нису студирали књижевност, те су овдје објављивали своје пјесме, а доласком

Facebook-а ова сцена се премјестила на ту друштвену мрежу гдје живи и данас.

Представници младе поетске сцене су аутори рођени у осамдесетим годинама прошлог стољећа (негдје између 1980. и 1990), но у ту генерацију можемо смјестити и неке који су рођени мало прије, али су се укомпонирали у ову сцену. Сваки аутор има свој препознатљив стил, али за све можемо рећи како прате и прихваћају пост модеран збијен начин изражавања.

Бијег од реалности је бијег у унутрашњи, лирски, љубавни, религијски, духовни свијет гдје лирски субјект тражи себе, своју духовност, тражи пут према свемиру, говори о љепоти и тузи с којима се сусреће, поставља питања о истинским вриједностима живота и исказује своју љубав према вољеноме/вољеној и својим најмилијима. С гледишне тачке страног проматрача занимљива је чињеница да млада македонска генерација нема много друштвено ангажираних поета и друштвено ангажираних поезије. Из цијеле генерације као таквог можемо издвојити само Истока Улчара који изванредно пјева о актуалним догађањима, заробљености човјека, еколошким проблемима његовог града и осталих градова. У пјесми Молох каже: *Срца нам љрејшварају у фабрику,/ димњаџи излазе од наших уши./ Домови су нам љрејшунџи чађе,/ а љекући кемијски оџиџаџ/ љече кроз наше бубреге.*

Код осталих аутора су социјални и опћељудски проблеми укомпонирани у љубавну, рефлексивну, интимну поезију, но превладава љубавна лирика и интимно/рефлексивна лирика стога ће овај запис највише пажње посветити управо томе.

Све љубави су љоџуџи џиџела
– осврт на љубавну поезију

Марта Маркоска у једној својој пјесми каже: *Све љубави су љоџуџи џиџела које љажљиво чувамо.* Као што нам се у изложбама нуде различите џипеле, сандале, патике тако нам и млада македонска поезија нуди различите аспекте љубавне лирике.

1. Еротска – партнерска љубав

У пјесмама које тематизирају партнерску односно еротску љубав се љуби врло силно, снажно, понекад њжно, понекад страшно, понекад болно и љубоморно, а понекад заљубљено, разиграно попут дјетета. Љуби се „на мушки“ и на „женски“ начин, што не значи да све мушке поете љубе мушки, а све женске женски. Појављују се мушке поете с изнимно профињеном, њжном поезијом попут Јосипа Коцева који у своју поезију уноси романтичарски дух и отворено говори о љубавној боли и чежњи за вољеном особом. Он каже: *Часшим ше с љубављу. С рукавима ѓрелијеје сјаваћице/ сакуји све дјелиће ѓноса који су ошћали од вечере.*

Други романтичар 21. стољећа је Митко Апостолов који романтичарски дух уноси преко игре ријечи, а непрестано се креће између ватре и воде, страсти и боли: *Сваки ѓрамен који је долазио из шћої дома/ слијевао се у шћоје ријеке.*

Можемо срести и пјесме с врло еротским мотивима попут оних у поезији Александра Василија Станојкова који у пјесми „На свим језицима“ вели: *Таласаш на мом језику/ и ѓодигеш се над дубинама.../ Дишеш, дишем,/ настјави овако овако.* Станојков се силним метафорама поклања женствености, њзиној еротици и споју с женом.

Ђоко Здравески се помоћу игре ријечи, неологизма, изванредног ритма и силне ведрине уздиже над обично обраћање према конкретној особи и даје нам слику свеопће љубавне енергије: *С шћобом учим да љубим./ Да је љубав ѓособна,/ сшрасно ѓособна, да је вољешћи ѓособно./ Да љубиш/ ѓособно.*

У „женском“ љубљењу имамо поетесе које стихове граде врло њжно, заводљиво, с еротичним додиром и дубоку завиру у душу. Такву поезију пише Снежана Стојчевска која говори о трансформацијској снази љубави и женској природи: *Додирни ми усне/ и слушај/ како ми шћрејери ушћроба/ када ѓласно изћоварам шћоје име.* У интиман свијет улазимо и у поезији Д. А. Лори: *Тражи ме у заласку љешћної сунца/ ѓдје ѓулсира боја мої ѓласної срца.*

На изванредно иновативан начин у облику особног интимног атласа Славица Гацова Свидерска љубавни однос успоређује с колонијалистичким, природним и географским односом. Она ради успоредбу љубавног односа с природним љепотама које су међу собом преплетене и не могу опстати и функционирати једна без друге, попут водног тока који се с

преспанског слијева у охридско језеро: *Требаш ми/ као штоо/ њресјанска вода треба/ Охридском језеру.../ ми смо пронашли/ скривени пролаз/ испод Галичице.*

Прецизан лиричан исказ са силном визуализацијом можемо пронаћи код дебитанткице Катерине Гогове која у једној пјесми вели: *Не сјећам се сада како ме црвена киша донијела у твоју њланинску кућицу/ и не знам како сам усјјела сакуишии језерске алте/ које су ме водиле њо њуу.*

У младој македонској поезији се дакле љуби врло разиграно, чудесно, љубав је шаролика попут дуге. На такав начин у својој поезији љуби Ана Голејшка – понекад попут малог дјетета разиграно, заљубљено, изгубљено, а понекад зрело и страшно: *Испред ојледала да се љубимо/ и ѡсле штоа изван реалности да се изљубимо.* Биљана Стојановска љубавни однос компарира с трагичном љубавном причом о Ромеу и Јулији и показује нам како љубаван однос није само лијеп, бијел него има и црне дане које може права љубав надмашити: *Ако се Ромео и Јулија не би убили/ би њихова љубав сличила нашој/ сљедећи дан би као да ништа није било/ њили своју ришјуалну каву...*

Комплексност измијешаних љубавних осјећаја, баланс између сполова, тражење смисла љубави и властитог ја у животу су теме које можемо пронаћи и код осталих поета (Елена Пренђова, Стефан Марковски, Томислав Каранфиловски, Марјан Минов и др.).

1. Љубав према дому, обитељи и граду

Дома је свугдје гдје људи воле људе, каже лирски субјект у пјесми Елене Пренђове. Дом није определијен само адресом боравка, рођења, није ограђен границама, дом се налази тамо гдје се срце осјећа као дома. Емоцијске везе се граде преко релација с вољенима, људима који нас окружују, али и градовима кроз које путују лирски субјекти. Као што се у интимној еротској поезији лирски субјект обраћа свом љубавнику или љубавници тако се у односу између лирског субјекта и дома, обитељи или града плете једна невидљива љубавна веза.

Посебну везу између лирског субјекта и мајке налазимо у пјесми „Мама“ Јосипа Коцева: *Само ти си та која/ ми без увјеша ођисује дугове/ и даје без узимања.* Занимљива је и пјесма Снежане Стојчевске „Генетика“ у којој се гени компарирају

кроз три генерације – бака, унука и праунука: *Гени су бо-жанствена ствар/ увијек кад погледам унуку/ видим себе у олегалу прошлости*. Лирски субјект у пјесми „Брашно и звијезде“ Николине Андове Шопове тематизира мијењање генерација и однос између унуке и дједа: *А сада су они вршњаци/ њезин живои и његова смри*.

Скојје, љубавнице мој – персонификација града у пјесми Ане Голејшке функционира као љубавно обраћање граду. Један стих каже: *Желим се скривати у твојим тајним дјеловима*. Ненад Јолдески премјешта град у тијело пјесника кад вели: *У глави ми израсио градски кварти*. И у пјесми „Град се облачи у твоју спаваћицу“ Даворја Стојановског град се доживљава и успоређује с тијелом, лирски субјект успоређује град с тијелом вољене и спаја љубавни и градски пејзаж: *Снежни насипи у ноћној влахти/ бијеле околне врхове/... и град се облачи у твоју спаваћицу*.

Као што је врло уникатан, субјективан и непоновљив сваки однос између људи такав може бити и однос између човјека и града. Бистра Кумбароска се обраћа Љубљани и схваћа Љубљану као своју животну учитељицу, успоређује њихове карактеристике: *Можеш ме назвати моја чујава азбука/ да те гледам као своју прву свеску љејојиса*. За исти град пише и Снежана Стојчевска која сљедећим ријечима представља своје доживљавање града: *Увијек ми је важан први додир с неизнатим градом.../ или ћу се заљубити или ошићи.../ шако сам се заљубила у Љубљану*.

Све ове шетње кроз домове, обитељске односе и градове су путовања кроз успомене, животна богатства која су скривена у нашим домовима, обитељима, у градовима.

2. Љубав према поезији

Ми бисмо све урадиле за поезију

Ова генерација је генерација за коју књижевност није само вентил за лишење/ослобађање унутрашњег свијета, нити није само узбуђење те алат преко којег се изражавају мисли и идеје него је књижевност постала начин живота, животни стил. Иако се од књижевности не може егзистирати свакако вриједи да се живи и мора се живјети од ње. Та је љубав тако снажна да би ове поете као што у уводном стиху каже Снежана

Стојчевска урадили све за поезију. Однос поета/поезија је посебан љубавни однос. Јулијана Величковска дефинира поезију као отворену књигу: *Ти си отворена књига ми вели.../ лијепа, специјална књига.../ илустрирана књига поезије.../ читај те када те желим почасити...* Анета Попова нам поставља питање: *Што треба радити један поета?* Интригантно и можда мало апсурдно питање, али питање на мјесту. Зашто се заљубљеноме не поставља питање *Што да радим с заљубљенима?* Зато што се зна. Као што се зна за заљубљеног се мора знати и шта да ради поета. Попова нам не да конкретан одговор али пише: *Када вам даје цијелу љепоту/ коју рађа/ заједно/ с овиме бисернима љуцима/ својих пошмака.* Љубав према поезији је вишесложна. она може бити њежна, страсна, болна, разочарајућа, а тај посебан однос најљепше описује Исток Улчар који вели: *Поезија је музика/ створена од откуцаја срца.*

Када стварности од мене тражи немогуће сједнем и пребацим се у лејшира – осврт на рефлексивну и интимну поезију

Рефлексивна поезија нам открива унутрашњи свијет лирског субјекта, поставља нам животна питања, тражење свог ја у друштву, осврт у душу лирског субјекта, бави се односом метафизичког и стварног, живота и смрти, јаза и Бога, душе и тијела, пролазности и садашњости, свјетла и таме итд. Ђоко Здравески у својој посљедњој збирци *Дедикар Икарал* улази у унутрашњи свијет лирског субјекта и преиспитује однос између тијела и душе, живота и смрти. У пјесми „Фрагмент“ пише: *Поново ушјеловљен/ самоубојца. Када заћворим/ очи видим посљедњу/ смрт.* Иван Антоновски пита се о смислу и бесмислу, о улози у животу, о бити у свијету: *Немојте правити метафоре од мене/ да би дали смисао мноштву у несмислу,* а лирски субјект у пјесмама Душка Крстевског говори о тузи, разочарању и боли те у пјесми „Flashback notturno“ на суптилно ироничан начин пише: *Туја је сируй у малим комадићима/ који нам је прописан за цијели живот.* У форми молитве се лирски субјект у пјесми „Мој псалм“ Јосипа Коцева обраћа Господу и моли га за неисквареност, истинскост, скромност и све оне вриједности које нам недостају у данашњем капиталистичком свијету. Он каже: *Дај/ да будем ионизан у сиромашности/ и роб у бојаштву.../ да их волим за то што јесу.../ да ме воле због тога што јесам.*

И како да си спокојан када нешто флертује с твојом интимом

Унутрашња, интимна доживљавања појединца у интимној лирици откривају се помоћу метафора, симбола, скитања у унутрашњи свет, мисли. Драгана Евтимова горе споменутим стихом потврђује тезу да док нетко улази у нашу интиму не можемо бити спокојни. Цијело вријеме се игра с односом између прошлости и садашњости, враћа се у прошлост, у успомене, у оно што је иза нас, у усамљеност лирског субјекта. У пјесми „Живот с ограниченом употребом“ каже: *Постоје дани када ствари сањови/ откуцавају наше животице*. Сва доживљавања, снове, успомене и жеље носимо собом. За то нам у метафоричком смислу говори и Мане Манушев у пјесми „Сви смо оставили свјетилке упаљене“: *Сви смо оставили свјетилке упаљене/ да нас не би напустиле наше сјене*. И Манушев тематизира однос између прошлости и садашњости, враћа се у прошлост, путује кроз живот тражећи своје мјесто. О путовању у прошлост, о опраштању, одласку, пролазности, успоменама, о свему ономе што је дио прошлости но повезано и са садашњошћу пише Мира Смакоска Танеска која се преко своје поезије поклања онима који су напустили овај свијет: *Сага мркви распростиру огјећу,/ иако ми је бака објашњавала кишу.../ не требамо се тражити,/ како и да је/ на крају смо увијек овдје*.

Долази ми пјесма. Пустим је да вихори куд жели

Пјесме сувремене младе македонске поезије се рађају на свакаким мјестима и вијоре кроз сурову реалност. Оно што је вањском проматрачу занимљиво је ова снажна моћ коју је поезија добила у једном друштву и снажна експлозија нових умјетника и записивача умјетничке ријечи. Пјесме и аутори, те ауторике које спомињемо у овом запису су само један мали комадић, мали мрвица у мозаику цјелокупне македонске поезије у сувременом контексту. Свакако бисмо могли у обраду узети и друге пјесме и ауторе, можда и репрезентативније и занимљивије, но остављамо простор другим читатељима да искажу и своје мишљење.

Млада македонска поезија дише великим плућима и у македонску књижевност уноси нов, свјеж дах. Ова поезија је попут прољећа који носи промјене, нов живот, малу али изнимно снажну силу која може надмашити тамну свакодневицу и

најављује љепша времена. И као што у горњем стиху вели Ана Голејшка пјесму треба пустити да вијори куд жели, да олакшава тешку и мрачну свакодневицу, да пркоси проблемима и да нам даје наду у боље, љепше, расцватано јутро.

Литература:

- Чепишевска, Антоновски: *Ветероџ носи убаво време*, антологија на најмладата македонска поезија и проза, Матица македонска, Скопје 2012
- Мартиновски: *Лирски додекамерон*, македонска млада поезија, Граматик, СВП 2012
- Пренцова: *Антилоџија на младата македонска авангардна поезија*, Феникс, Скопје 2012
- Чепишевска: *Како се љуби на македонски*, антологија на македонската љубовна лирика, Избор за учесниците на 50/иот Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид 2017
- Јосип Коцев: *Најишана тишина*, Или или, Скопје 2016
- Јосип Коцев: *Јас Квенџин Скриблер*, МАРИНГ, Скопје 2015
- Митко Апостолов: *Тело одречено од џливање*, Култура, Скопје 2017
- Ѓоко Здравески: *Љубавина*, Антолог, Скопје 2016
- Ѓоко Здравески: *Дедикар икарал*, Антолог, Скопје 2017
- Снежана Стојчевска: *Треба да е лесно*, Антолог, Скопје 2017
- Снежана Стојчевска: *Модри фантазии*, Темплум, Скопје 2015
- Д. А. Лори: *Со ветероџ под рака*, Антолог, Скопје 2016
- Ана Голејшка: *Љубов на улица*, Култура, Скопје 2013
- Ана Голејшка: *Најишан дом*, Антолог, Скопје 2018
- Катерина Гогова: *Акџиџе се касџирани*, Современост, Скопје 2018
- Славица Гацова Свидерска: *Полиџики на љубовџа*, ПНВ, Скопје 2015
- www.mkd.mk/poezija/da-ne-se-ubieja-romeo-i-julija-biljana-stojanovska
- www.blesok.com.mk
- zenica.mk

Ана Мишић Стошић

НАРАТИВНА СТРУКТУРА И ЈУНАЦИ ПРИЧА ЦАРСКЕ ИГРЕ ЖИКИЦЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА

Царске игре као назив књиге прича Жикице Димитријевића уводи нас у један прозни свет без маште и илузија о животу, катарзично делује сваком причом понаособ и доводи до закључка да су све приче заједно заправо једна велика игра цара од пера, аутора који се својим оком пажљиво спушта на одређене појединости живота истргнуте из његовог широког видокруга.

Рецензент ове књиге (Миодраг Стошић) тачно је дефинисао приче као сатиричне, међутим, ова сатира није класично домановићевског типа, није уско орјентисана само на један предмет или појаву, нити је горка и непомирљива са оним о чему говори. Као да је свака прича једна од игара којима се живот поиграва са човеком, а он је цар свога живота, али често смешан и неснађен у околностима које му се намећу.

Ипак, овај цар успева да победи себе и свет око себе уметношћу, бриткошћу и инвентивношћу језика, као и способношћу да све то превлада универзалним порукама које се спонтано намећу из сваке приче.

Сатирична слика света која се открива у књизи *Царске игре* има широк дијапазон нијанси- од оштре критичарске која је усмерена ка власти, политичарима, бирократији, привидном прогресу данашњице (*Изложба њаса, Царске игре, Комарци, Име ми је Милушин, Уис, Станамире!, Инспектор Кладиша, Уриз са њојрешне стране*) до благе иронично-духовите, која изазива чисто народски смех и подсмех намећен свакоме ко је опседнут својим положајем, квалитетима и хобијем (*Моца Риболовац, Инспектор Кладиша*). У осталим причама отварају се путеви који воде до циља, а који су увек дискутабилни, често ризични (*Будућности је у њослу, Вешар са Босфора, Фејсбук бајка, Већи од сенке*). Напоследку, аутор нас није оставио без пријатељства и љубави, који овде попримају специфичну ноту двојства и неизвесности, као уостлом и у животу (*Сувишан дриблинг, Љубав кроз слабо заштитише ролетне*). Прича *Новчаник из Падове* се издваја по својој комплексности значења, где поента о људскости и важности да се човек у животу

радује малим стварима, превладава све претходно речено. И на крају књиге, још једна медитација о људима и пролазности (*Есеј о џејаници*) заокружује пишчеву анализу и самоанализу, критику и самокритику потрошачког друштва у којем појединац сагорева у овом свету и као човек и као уметник. У свакој наведеној инстанци критике и смеха, нема љутње нити презира, али зато има аналитичког објективног, али готово благонаклоног разумевања за све што као такво битише у свету.

Жикица Димитријевић, познати писац поезије за децу, у овој књизи је само потврдио свој таленат за јасно, живо и експресивно изражавање које је једно од водећих квалитета неопходних за писање за децу. Језик ове књиге је стандардни, привидно поједностављен, без великог стилског богатства, али и те како сликовит у својој изражајности и прецизности када су у питању предмети и појединости о којима говори. Заиста, у овим причама различите дужине, које се крећу од цртице до новеле, и пре саме поенте, намеће се изванредно казивање наратора о једном догађају или теми који су у неком тренутку у животу закупили пишчеву пажњу.

Приликом казивања, важно место заузимају описи спољашњих појединости који умногоме декларишу предмет о коме се говори, смештајући га у прецизан оквир где се радња одвија, са важним детаљима који су све само не споредни у развоју радње. У том смислу издвајају се две дуже приче *Будућности је у послу* и *Вешар са Босфора*, у којима аутор таксативно набраја појединости и на тај начин употпуњује причање игњатовићевским реализмом помереним око 150 година унапред, у ново доба социјалистичке и пост-социјалистичке ере.

Занимљиве појединости из прве приче – мотор Томос, пећ на струју Елинд, усисивач Слобода и машина за куцање Авала, новине Експрес-политика, Искрин црвени телефон, па и сам назив предузећа Транс-ко, неминовно упућују на један историјски омеђен тренутак у коме се живело, а који је већ остао за нама, са свим последицама у чијем наслеђу живимо ми, данас.

Друга прича подсећа да у крви нас, Балканаца још увек струји *вешар са Босфора* са којим се живело и преживљавало деведесетих. У фабули доминирају описи путовања, царине, истанбулских улица, знаменитости, продавница, хотела. Ипак је за ову причу важнија поента која се може исказати оном народном: Лија, лија, па долија, а која описује судбину јунака

Брајка који је, осим робе из истанбулских продавница, продавао и робу са асфалта, те једног дана због тога доспео иза затворских решетака. То је, свакако, горући проблем данашњице, погрешан пут за излазак из сиромаштва и беде којем многи млади, па чак и деца, хрле у сизифовској борби за опстанак.

Све приче, сходно својој дужини, садрже мали број јунака, али типичних, углавном датих у пару, као опоненти, са главним или анти-јунаком као носиоцем описаних догађаја. По својој специфичности издвајају се јунаци који су уједно и наратори приче, а који не припадају људској врсти. То су истинити јунаци прича *Комарци* и *Новчаник из Пагове*, заправо метафоре одређених људских типова. Још једна таква прича је *Изложба њаса*, где се у полифонији чује глас народа. Све три приче алегоријски представљају однос човек према другим људима, однос народа према политици и политике према народу.

Комарци су по свим својим карактеристикама представљају оне који су на високом положају, сакривени иза функција из удобних фотеља управљају судбином малог човека (мали, али представљају велику опасност, хране се крвљу, па их зато људи јуре, убијају, а најгоре је ако се људи уједине и дигну устанак против њих; али и тада има решења – позваће у помоћ рођаке са Нила). Наизглед безизлазна ситуација, зачарани круг мрака и осећај немоћи, али из пера овог аутора све звучи као дечја басна којој читалац не може да одоли, а да се не осмехне, и то благо и помирљиво. Као да смо исувише навикли и отупели да бисмо и могли да се наљутимо малим, готово невидљивим комарцима...

Са друге стране, новчаник нам прича своју причу како је мирно и неприметно живео са другим далеко скупочијим одевним предметима све док га два момка нису украли и из Трста однела у Београд где има различитог света – од поменутих лопова, преко шминкера – татиних синова и младих деџа – хулигана, па све до срећних и захвалних људи средњих година, задовољних кад пронађу неку малу драгоценост живота и способних да се радују таквим, малим стварима. Новчаник је главни јунак и наратор, а иза њега је сакривен објективни посматрач, можда глас аутора подигнут против свих узалудних отимања и прокламованих погрешних вредности којима нас обасипају са свих страна, јер све то неминовно води у незадовољство и несрећу човека.

На крају, ако желиш да живиш пристојним животом, мораш да гласаш за наметнутог вођу, уз ког ћеш имати све, осим слободе. Притом је наглашено, речима једног од паса луталица тј. човека из народа, да би и свако од њих био исти кад би био на власти- прво да се он наслади, а после ће мислити и на друге...

И у другим причама перспектива је трезвена, посматрач је реалан и његови су ставови недвосмислени. Чак и када аутор уступа јунацима да се сами представе својим речима, логика здравог разума не престаје (*Име ми је Милуџин, Ујс, Стјани-мире!*), а намеће се исти закључак који је изговорио Станимир целивајућој икони у цркви: *Ниси ти крива за ово што се дешава*. Ова реченица се може схватити као лајтмотив књиге, јер као таква затупљује оштрицу сатире усмерену против свих неправди, а које у животу долазе највише од неразумних и на различите начине опседнутих и опсесивно-посесивних људи. У том смислу, издвајају се два типа опсесивних јунака, опседнутих својим хобијима – риболовом и клађењем (*Моца Риболовац, Инспектор Кладиша*). Јасно је да страст превладава личност и да се све добре особине човека потискују под налетом једне преокупације, те као такви, нису добро друштво ни за кога и треба их се клањати.

Без обзира на јачину критике, неодољив и здрав смех изазива искуство неименованог јунака-наратора и истоименог главног јунака приче *Моца Риболовац*. Прича је изграђена као мини антидрама и подсећа на Бекетову антидраму *Чекајући Гогоа*, где Моца и наратор делују као Владимир и Естрагон, чекајући на улов рибе који се, на крају дугог дана, није ни догодио.

Како свака прича ове књиге садржи поенту у својим редовима, а нарочито на крају, и ја ћу приказ завршити на исти начин – поентирањем – поруком коју нам даје сам цар – како се постаје цар, а која је у исто време и саркастична и духовита, а неодољиво реалистична и свременска:

– Видиш, синко, ја целог живота избегавам да ме дудинке умажу, и опет сам понегде умазан, али је поента да их прво добро смлатиш и почистиш. Ти си се једини тога досетио. Од тебе ће бити добар цар, још само да научиш да певаш као царић.

Овај живот и јесу *царске иџре* у којима се само прави уметник снађе, а Жикица Димитријевић се, без сумње, одлично снашао у приказивању неких од многобројних. Нека је ово само књига-првенац прича, јер се показао као прави ерудита, и читаоци ће свакако желети наставак оваквих игара.

Љубиша Јовашевић

НОМО VERO CUM DEO HABEREM

НОМО MORALIS

Питање је да ли Номо Моралис уопште постоји и ако постоји шта се под тим појмом подразумева? Сам опис подразумева дефинисање оне промене у појму Номо Моралис (сеу Номо Аетхисуса) која је подложна временским изменама, карактеристичним за различите социјалне категорије, лимитираних биологијом, чијем постојању доприноси дескрипција доба њиховог настанка.

Колико морал као ознака човека уопште зависи од времена у ком постоји, а колике измене трпи у аналитичким приступима оних који то време проучавају?

Сигурно је само једно, постојање морала директно је везано за постојање интелекта који од почетка постанка сазнања о сопственој егзистенцији, почиње са трагањем које је усмерено на проналазак сврхе настанка и опстајања. Питање сврхе трајања живота је скривено. Живот човека је нераскидиво везан са тражењем истине, која сама по себи никад до краја није дефинисана. Варљивост истине постаје основа развоја логике, која без обзира на евентуалну нетачност иницијалне премисе, што неизоставно доводи до погрешног закључка, постаје чињеница чијим путевима остајемо фасцинирани. Ако је Бог Творац који је посадио семе, питање је како је то семе настало и шта ће из семена настати? Да би та питања уопште могла да буду предмет анализе која би довела до одговора, неопходно је почети од услова који су неопходни окидач животних циклуса. Окидач је у конкретном случају вода а паралелно са активностима Творца успоставља се активност Светог Духа без ког не би било покретача.

Како потражити доказе о постојања Творца, а самим тим и Светог Духа?

Одговор који постаје аксиоман јесте трагање срцем и душом. Трагање у чијој основи постоји љубав. Да ли такво постојање љубави, која се користи као параван, за аксиомне поступке тражења коначне дефиниције Бога, подразумева унапред избегавање могућности непостојања?

Сетимо се констатације у Генези по којој Бог створи човека од прашине тла па кад му удахну живот постаде жива душа. У трагању за Творцем, доказивању нечега што постаје форма религиозног заноса кроз модалитет теореме живота, настали су нормативи понашања. Један од норматива који се хиљадама година није мењао је морал верујућег човека. За оне који верују, морал љубави према Творцу није био предмет који би могао бити подведен под сумњу. Постојање је дакле било несумњиво. Створена је представа која ће потврдити или оповргнути постојање и Творца и Светог Духа, али која ће створити, кроз вечите процесе проналажења доказа о постојању или непостојању, читав низ области кроз које је настала експресија достигнућа емоције и рација, спојених и раздвојених кроз ефекте церебралних функција човека. Тако је настао и Номо *Moralis* чије је постојање директно зависило од епохе у којој су се правила доносила.

Завршимо овај увод логичним питањем: Да ли је неслобода у којој описујемо морал предуслов његовог опстанка, а истовремено смена епоха услов настанка растегљивости кодекса етике, која сама себе на тај начин највећим делом дезавуише?

ПОЧЕТАК ЈЕ НЕПОЗНАТ, А БУДУЋНОСТ НЕИЗВЕСНА

Да ли је морал синоним за етику? Постоји ли разлика између та два појма и ако постоји у чему се састоји?

Етика као појам постоји у филозофији античке Грчке. Морал, као појам на латинском а не грчком језику, успоставља се у свом пуном значењу паралелно са појавом хришћанства. Основа његовог постојања подразумева поштовање јединог Бога као Творца свега живог и неживог. Непризнавање постојања Бога у склопу религије коју заступају рани хришћани, иако истовремено у првим вековима после Христа паралелно постоје и култ Исуса Христа и култ Јована, означава аморалност као супротну, а самим тим и неприхватљиву особину савременика. Проблем је био што је аморалност била доминантна, а моралност знатно слабија и најчешће прикривена због прогона. Питање морала посебно долази до изражаја кроз елементе теолошке етике. Појам етике подразумевао је

постојање елемената строгих процедура понашања. Најпри-сутнија строга средњевековна етикеција је на двору шпанских краљева. Етичност у основи подразумева постојање норми понашања, док моралност представља постојање заноса насталог из љубави према ономе ко је створио сав познати Универзум и елементе који у њему постоје и опстају. Наравно, постојање Универзума, на пример, није постојање које би било неумитно везано за Бога. По Декарту космос је без Бога, без његовог утицаја или примарног плана који би регулисао настанак. Само постојање Универзума би могло да се прихвати као постојање хаоса. Питање је само да ли је хаосу било неопходно наметнути контролу? Ако је контрола успостављена, покушаћемо да сазнамо на који начин је успостављена и ко је успоставља. Вратимо се на тренутак ставовима светог Августина, у периоду раног хришћанства, кад наводи да је доказ постојања Бога у постојању свести човека. По Декарту, дванаест векова касније, чак и постојање сумње у егзистенцију Бога доказује несумњиво његово постојање. Декарт се вероватно базира на Анселму и појму савршенства које мора бити спознато да би се објаснило постојање несавршенства – можда би на први поглед иако парадоксално, зато и неприхватљиво, изгледало да онај ко није спознао светлост није у стању да схвати сву трагичност вечитог мрака. Не заборавимо да мрак од рођења изоштрава сензусе код обдарених те они тактилним компонентама осећају лепоту боје коју нису у стању видом да открију. Ипак основа одговора о разликама савршеног и несавршеног, као и описивању једног и другог, уз уочавање разлика међу њима, није у онтолошкој форми доказивања. Константацијом да савршенство не постоји, Декарт је лако објашњавао несавршенство. Изостала је његова градација несавршенства. Ми данас можемо објаснити реалност као градацију сивила, јер у суштини не постоји ни апсолутно црно ни апсолутно бело. Само искуство сумње у постојање није јако као искуство сумње у непостојање, те данас најчешће појам врхунског бића, које ако није савршено а оно стреми савршенству и близу је њега, јер је савршенство толико удаљено од нас, указује на неопходност постојања Бога. Постојање вере у Бога можда омогућава настанак зависности код оних који верују. Зависност најчешће ограничава слободу, према томе вера сама по себи спречава слободно мишљење које би омогућило слободно понашање.

Питање култа светог места означило је постојање најранијих религијских размишљања усмерених на стварање заштите која би омогућила опстанак у негостољубивом окружењу.

Божанства која човеку служе како би се објасниле природне силе изазивају страх који намеће покорност и страхопоштовање. Стање духа првих људи резултира појавом мистерије која постаје нераскидиви део религијског мишљења. Силе природе у облику многобројних божанстава су у кући, селе се на поља да би се временом успела на Олимп, а код Римљана удала ка просторима Галаксије. Од Творца који је често кроз машту сликара добијао облик Човека, или што је још интересантније то је да је Творац Човека створио по сопственом обличју, лако се дошло до мишљења по коме све физичке силе на земљи јесу под директном управом Бога. Символизам и мистерија и даље постоје, рационализам се повлачи, а питање потпуне истине, која се мора разоткрити, не поставља се.

Разлике у поимању постојања божијег бића свеле су се на појам савршенства и појам доминације. Тежња ка савршенству постоји у природи просвећених док атрибут неприкосновене доминације, без оспоравања ауторитета, постаје веровање примитивних. Да ли данашње оспоравање постојања вишег бића са атрибутима божанског представља неуконост? Вратимо се на тренутак појму Универзума чији настанак је изгубљен и још увек непојмљив, садржан само у претпоставкама, док је будућност потпуно непозната.

Осврнимо се поново на период раног хришћанства у коме се успоставља Свето Тројство. Кома је појам Светог Тројства намењен?

Арије је у праву. Исус Христ није био Бог, а делови Новог завета који су посвећени инкарнацији и доктринама о Тројству послужили су подстицању сујевеља маса које су се налазиле на ивици да прихвате хришћанство као религију будућности. Та религија је у основама свог почетка, успостављањем мистицизма, омогућила настанак религиозног заноса. Величанственост церемонија, иако неразумљива многобројним учесницима, доводи до усхићеног страхопоштовања, а такве спектакле са потпуно истим ефектима виђамо и данас у свим заступљеним облицима хришћанства. Основне заповести које долазе од Бога су љубав према њему као Творцу, и љубав према ближњем, ове заповести срећемо после разарања Содоме и Гоморе, а упућене су одабраном Ноју. Касније се срећемо са појавом чуда која несхватљивим објашњењима подривају пурификацију религиозног заноса. Чистота вере и потреба за постојањем просвећености почињу полако да се губе. Тројство је омогућило блокаду рационалнијег понашања верника подсећајући их на постојање потпуног неразумевања природе

Бога. Упоредо са тим појављује се питање на које и данас нисмо у стању да одговоримо, то је питање сврхе постојања живота. Толанд, нешто касније, у првој половини осамнаестог века и Тиндал, желе да створе услове кроз које би религија постала разумна. Додељивање епитета разумности, уместо фанатичности религиозног заноса, омогућило би лакше прихватање основних начела која се везују за Творца. Ускрснуће и Тројство су тако постали највероватније елементи непотребне мистерије. Објашњења која су рационална увек се могу наћи. На тај начин се празноверје мора елиминисати, које иако вернике држи у ропској покорности, доноси штету хришћанском приступу Творцу и рационалној религијској филозофији. Чињеница да Нови завет није у моменту настанка садржавао догматске појмове о Богу и Христу, јасно су указале на појаву потребе за стварањем догме у вековима који су следили. Када се дошло до тога да природа Исуса Христа није била божанска већ људска, наступио је период скептицизма. По самој Библији Исус није тврдио да је он тај који је дошао да искупи грех човечанства. Његова осуда и смрт преко које пасивно прелази Понтије Пилат, препуштајући Кајафи да донесе одлуку која се извршава, представљала је базични моменат који је послужио првим апостолима, посебно Павлу за стварање хришћанства, али и формирање Исусовог култа.

Дивљење према Исусу мора се усмерити на поштовање према човеку који је вероватно имао намеру да створи друштво у коме ће Бог, у својству Творца, бити вољен. Тај респект Исуса човека је поштовање учитеља који је посејао семе религије из чега настаје филозофија која постаје основа европске цивилизације. Свето писмо никад не треба схватати дословно, у њему је присутна метафора која преко симболизма указује на суштину религије.

Питање настанка религије постаје у једном тренутку доминантно питање хришћанских мислилаца. Злочини који су се чинили за и у име Бога и Исуса почињу да стварају скептицизам који долази до изражаја појавом реформације. Реформација је још један моменат препун освете и обрачуна између хришћана. Успоставља се ускоро концепција неадекватног поимања Бога. Анселмов Бог је суров, он захтева жртвовање сопственог сина како би се окајали греси људског рода, тај Бог је без жеље за праштањем. Кажњава због љутње која га је обузела. Хришћани су збуњени, да ли је могуће да Бог поприма мане Човека? Ако је Бог осветољубив да ли га се треба клонити? Отварају се многа питања на која нема адекватних одговора.

Како може Бог да се наљути и како се то љути, ко је овлашћен да говори и да предузима мере одмазде у име љутитог Бога?

Нетолеранција црквених система иритирала је Милтона који средином седамнаестог века у делу *О хришћанској доктрини* покушава да спроведе реформисање реформације базиране на покушају увођења самосвојне религије, на коју неће утицати никакви судови и догме које дају други. И он је припадао онима који су сумњали у Тројство. Његово дело о *Изгубљеном рају* осликава Сотону као правог јунака који покушава да своја дела оправда пред човеком. На основама *Изгубљеног раја* у деветнаестом веку, М. Твен осликава у својој новели *Странац*, Луцифера. Луцифер приказује, на тај начин и објашњава добро и зло, кроз судбине и алтернативне исходе судбина које би се евентуално мењале, а стање које би тада уследило било би знатно погубније по оног чија би зацртана судбина била промењена. Алтернативне судбине уместо намењених биле би погубније кад би се реализовале.

Милтонов Бог је тврдокоран, безосећајан, његова правичност је несумњива, милосрдност не постоји. Милтонова визија Бога је једним делом представа некомпетентног Творца. Бог шаље арханђела Михаила да утеша Адама због почињеног греха. Истовремено му шаље поруку о методу искупљења потомака који још нису рођени. Арханђел приказује морбидну будућност кад Каин убија Авеља, уз наступање потопа као казне, уз поштеду оних који се налазе у Нојевој барци. Сликвито се приказује Вавилонска кула, ропство у Египту и предаја закона на Синају Мојсију, дела мудрог Давида, али и рођење Христово. План који је Милтонов Бог донео трпи одређене промене. На крају свог дела Милтон приказује Адама и Еву како напуштају рај.

Насупрот Милтону, Спиноза сматра да сама идеја о постојању Бога доказује његово постојање, став који донекле подсећа на Декартов закључак. Извесност и поуздање се једино могу наћи код Бога и то у форми принципа на којима почива законитост. По Спинози Бог је најближи апсолутном бићу које је описао Аквина а то биће је блиско мистичном бићу. Спинозин каснији атеизам је био покушај да сам појам или још боље рећи реч Бог, на начин на који је представљен, једноставно не прихвати јер нема онога који би одговарао значењу које тој речи приписујемо. Тако је период пре Спинозе који је могао бити описан као радикални мистицизам полако прерастао у своју антитезу у форми атеизма.

Како приступити схватању које је као нихилизам настајало кроз облике мистицизма а што се састојало од негирања постојања било чега ван онога у чему постојимо?

Човеков излаз из самонаметнутог старатељства је Кантов опис просвећености. Пут ка Богу је аутономно царство моралне савести коју Кант описује као практични разум. Кант је против догме, ритуала, црквеног ауторитета, али прихвата постојање Бога, напосто зато што није било могуће доказати његово постојање али исто тако и непостојање. По Канту је расправа о постојању Бога беспредметна, јер ум човеков схвата само оно што се остварује у времену и простору. То су једине димензије доступне човеку. Све што би се евентуално нашло са оне стране временског и просторног постало би недоступно и непојмљиво.

Временом центар религијског веровања по Канту постаје Човек док тајна Бога чини да он прелази на маргину. Убрзо се појављују филозофи који Бога са маргине пресељавају у област заблуде.

САВЕСТ КАО ВОДИЧ МОРАЛНОГ ПОНАШАЊА

Постојање разума је предуслов настанка савести. Притом, пре него што се упустимо у ову расправу, још једном желим да подвучем да питање морала и моралних принципа није исто што и етика и етички кодекс. Како је у свакодневном говору дошло до тога да се појам морала поистовети са појмом етике, то ћу у овим размишљањима прихватити како би се избегле семантичке замке.

Савест настаје у човеку као субјективни водич понашања насталог из практичних односа појединца према колективу у коме се налази, али ту се догађа успостављање норми од стране колектива којих је појединац, и то сваки понаособ, дужан да се придржава. Уколико посматрамо историјске приступе појму савести долазимо до низа различитих дефиниција.

Хомер означава савест као изванредан став пред људском, али и сопственом осудом. Сопствена осуда постаје самоосуда или глас унутрашње савести која процењује добро од онога што је супротно. Прототипе савести проналазимо у Сократовом Дајмонијону као и у Аристотеловој концепцији врлине. Савест, како је ми данас доживљавамо, формира се под утицајем хришћанства у средњем веку. Религијско објашњење постојања савести је божанско надахнуће које се додељује човеку од Бога ради самоконтроле, али и остваривања процене догађаја и дела у којима сам није учествовао или пак кад није

могао својим делањем да промени коначни исход опсервираног догађаја. Могућност анализе догађаја који се збио или је у изгледу да се догоди не подразумева обавезу учествовања или креирања таквог догађаја.

У литератури се често сусрећемо са поистовећивањем савести и осећаја моралности. То би подразумевало да се успоставља једна свеобухватна диспозиција за сва, међусобно крајње различита морална доживљавања, што би само по себи подразумевало свеобухватност на моралној скали потпуно различитих појмова.

Питање које се намеће јесте да ли је могуће успоставити јединствени критеријум за сва мерила моралног односно аморалног чињења? Логично је претпоставити постојање изузетака или прихватити као сасвим исправну премису зависности догађаја од времена у коме се радња коју анализирамо дешава. Са друге стране и време у коме се догађај анализира постаје незаобилазна чињеница коју увек морамо имати у виду.

Да ли је савест урођена или стечена? Колико зависи од средине у којој се личност развија, како делују опште прихваћене норме понашања у времену у којем јединка сазрева и живи? Наравно, питање савести је везано и за утицај ауторитета чији значај долази до изражаја током процеса васпитавања. Основно мерило на којем почива анализа савести проистиче из сопственог осећаја задовољства или незадовољства, које изазива догађај у којем учествујемо или о којем судимо. То је разлог прихватања и неприхватања неког начина понашања. По Диркхајму, а донекле и по Фројду, савест се означава као диспозиција оцењивања сопствених дела. Из такве процене најчешће произилази осећај одговорности који ствара сопствену осуду. Та осуда се своди једним делом на прихватање учешћа у спорном догађају или делу које се процењује, а другим делом ствара анализу сопствених поступака у спорној радњи. Док Диркхајм сматра да је диспозиција последица друштва у којем сазрева јединка, Фројд говори о ширем појму, описујући га као последицу културе. Ипак, не треба заборавити да културна средина или њен појединац, често одбацују савест као непотребну баријеру. Ограничења, посебно она која се наводно спроводе како би онемогућила настанак општег добра, нису потребна. Култура без савести постаје предуслов настанка несагледивих последица, теорија и њихових практичних примена које уводе у најстрашније прогањање и физичко уништење читавих народа. Време трајања гнева, насталог погрешним закључцима против случајно одабраних

група, доводило је вековима до најстрашнијих злочина који у моменту настанка нису имали ознаке криминалног дела. Анализе догађаја који се задесио могуће је коректно и непристрасно спровести много касније. Покајање које настаје као последица касно активираних савести потомака, не значи много жртвама.

Монтезума је заробљен, ликвидиран, а онда је цео народ који је спроводио култ жртвовања, једноставно истребљен. Конквистадори нису били једина казна наметнута до тада непознатој цивилизацији. Далеко опаснији проблеми наступају са појавом заразних болести које доводе до драстичног смањења популације. Најпогубније епидемије су биле везане за вирус Вариоле Вере. У моментима најкрвавијег обрачуна са Јерменима турска јавност ни тада, а ни сад не прихвата постојање политике геноцида. Западне силе ни данас немају објашњење за свој пасивни став и немешање.

У литератури се описује постојање различитих облика савести. Овог тренутка се задржавам на подели која подразумева постојање праве или, можда је боље рећи, коректне савести и лажне савести коју карактерише знатно присуство лицемерности.

Коректни савесни импулс деловања или нереаговања у конкретном случају, подразумева процену ситуације и елементарна догађаја у којем се учествује или који се посматра. Чињеница да постоји моменат посматрања неког догађаја доводи нас до поделе савести на директну и индиректну. Директна је учесничка, индиректна посматрачка.

Лицемерна савест је аморална. Тврдити да је догађај био моралан, а да се при том крше елементарни принципи етичности, што се при доношењу коначног суда потискује, представља увод у настанак лицемерне савести. Корисност и моралност у највећем броју догађаја и њихових коначних исхода нису у синергизму.

Грешке које настају из лоших процена при чињењу или одлуци о нечињењу доводе до формирања поуздано савладиве, проблематично савладиве и несавладиве нове ситуације. Савест налаже не само признавање погрешке при процени, без обзира на узрок, већ и тражење корективног фактора којим би била ублажена настала последица.

Основни задатак етике састојао би се од формирања критеријума који ће дефинисати мотиве доброг и лошег, успешног и неуспешног, прихватљивог и неприхватљивог. Могућност хармонизације односа унутар једног колектива, између

појединца као члана, са објектом као целином, и између појединаца који припадају истом колективу, представља усаглашавање крајње различитих намера којима би се до циља дошло. Та хармонизација је као неопходни елемент опстанка колективитета представљала прапочетке формирања етичких норми понашања, где се разазнаје дозвољено од недозвољеног, жељеног од нежељеног и пожељног од непожељног, али често и кажњивог. Хармонизација у односима између чланова колектива подразумева ограничавање апсолутних слобода појединца до оног степена кад појединачна слобода једног не угрожава исти ниво слободе другог члана колектива. Самоограничење прохтева понекад није могуће, због немогућности постизања самоконтроле или због егоцентричног нарцисоидизма појединца, што подразумева да је субјекту дозвољено оно што другима није. Постоје мишљења да је у основи моралности битан принцип доследности, али ни једног тренутка не треба заборавити да доследност може скривати аморалну намеру. Склон сам да у Антигони препознам конфузност као последицу сложености принципа моралности. Софокле каже: „Од бројних чуда ниједно чудо није чудније од човека који је научио вештину говора, вештину да мисли брзином муње и да живи у заједници”.

Општи интерес је извор многих проблема. Настају дилеме када се општи интерес објашњава. Да ли је он битан за све или само за појединце? Ко добија више, ко мање, и наравно, ко у општем интересу постаје губитник? Питање поставке општег интереса са позиције етичке анализе садржи у себи критеријуме по којима се разликује добро од онога што добро није, као и шта је то морално, а шта прелази у подручје аморалности?

Традиционални приступ процене поступка који се анализира најчешће се оправдава када се схвати постојање усклађености са нормама и обележјима заједнице у којој се догађај догодио и у којој се испитује његова етичност. Потребно је увек имати у виду и време догађања, али и доба анализе догађаја. За процену етичности догађаја потребно је поседовати инструменте који се састоје од норматива, параметара етичности и принципа моралних критеријума који се не мењају у зависности од тренутних потреба, тражења оправдања за догађај који је изазвао штету појединцу или колективу.

Норме и принципи нису потпуно непроменљива категорија. Примитивни прописи су обиловали мистицизмом који је временом уступао место рационалним облицима пројек-

ције духа човека, што је у европским културама постало не-раздвојиво од хришћанске филозофије у којој је уткан специфични хришћански морал.

Да ли је морал хришћанства саздан у пословици која би могла хипотетички да се узме као последње покајање и одбрана од Суда Свете Инквизиције, када онај који је под сумњом каже: „У вери могу лутати, али јеретик нећу бити“. Уосталом, без обзира на одговор који би уследио после оваквог питања исход је био јасан. Бог је вероватно желео да сви буду блажени (односно људи су желели да верују да Бог жели да сви они буду блажени) и тада се спајају обично мишљење и мишљење настало кроз најтананије спекулације теолошког разматрања божје *voluntas antecedens* (претходне воље Бога) одакле настаје *voluntas consequens* (последичне воље Бога) која је намењена само одабранима. Ниједна област није изазивала толико опречних ставова и дубоких анализа као област врлине и област греха, или другим речима поље морала и зоне аморала.

Анализом греха долазимо до откривања његове врсте, узрока, последице. Дионисије анализира грех сврставајући га у мистични број 12 као меру која је означавала туце или сноп. Основни грех по њему се састоји у формирању сопствене заблуде без обзира на постојање или непостојање намере која се може описати као утеха онога чија је нејакост довела до неостварења намере. Том приликом се не анализира сама намера која се није ни остварила. Оно што је интересантно код Дионисија то је да се на нивоу самоутехе или самооправдања за поступке не истражује могућа негативна последица у случајевима да је намера остварена делимично или потпуно.

Мистицизам који је повезан са демонским силама представља другу основу греха. Ту истовремено, додуше, много векова касније, налазимо елементе оправдања у раду Свете Инквизиције. Све оне богове којима се Дионисије молио пре сусрета са Павлом у Атини, он је свео на многобожачке заблуде, сем оног празног места које је било за очекиваног, тада још непознатог Бога, за којег је прихватио да је једини и прави Творац свега, по тумачењу хришћана. Дакле, прави и једини Творац свега што постоји био је најављен.

Следећи грех је онај који указује на аутодеструкцију коју делимо на деструкцију духа и деструкцију тела. Самоуништење и телесно и духовно представља неопростив грех хришћанске идеологије. Презир богатства духа је још једна форма греха, свеукупна неусаглашеност уз супротстављање Свемогућем постаје увод службе демону, што аутоматски подразумева

блокирање пута ка блаженству раја уз усмерење ка постхумној патњи која чека у паклу. Сваки грех има одређену тежину која се мора измерити, а сваки грех сам по себи има одређене олакшице или, пак, отежавајуће околности, које се додају, што подразумева одређивање веће казне од оне која би била одређена да је затражен опроштај или да се греху није пришло из разлога похоте или лудости неке друге врсте. Грех је тежи ако је током живота човека изостало богоугодно деловање уз изостанак добрих дела. Дионисије говори о постојању шест слабости духа које човека одводе на пут греха. Од оног момента када је по Дионисију Бог умро у телу човековом више нико у овоземаљском животу није био у стању да схвати сву страхоту и трагедију греха. Постављање човека у исту равн са Богом греху даје непојмљиву тежину, која сама по себи, постаје заветна према освети која се мора усмерити ка грешницима. Да ли је могуће занемарити Дантеовог Луцифера који замахом својих крила пружа илузију утехе или је Дионисијев смисао страдања повезан са патњом и вечитим болом, који ствара немир ужасне беде мистиком пакла, однео победу отрежњујуће опомене коју у себи крије казна.

Замислимо усијану пећ, поручује Дионисије, на којој се налази наг човек којег нико више не може спасити мука на које је стављен. Уколико сву ту патњу грешника не ограничавамо у времену које престаје да постоји, јер се губи смисао трајања, јасно је да патња постаје тежа, јер се никада неће завршити.

У чему се у ствари састоји вечита казна додељена страшним судом? Да ли је то врелина ватре, присуство гамади која напада тело грешника, глад и вечита жеђ, непрозирна тама, спутана слобода, прљавштина пакла, чиреви који никад не зацељују, присуство антитезе Бога, губитак наде за спас или прекид казне, осећај бескрајне одбачености, завист сужња таме према изабраницима Творца којима се пружа нестварна лепота раја? Све су то страхови колективног осећаја, насталог на основама субјективних доживљаја немоћи у природним догађајима или честим епидемијама пренасељених градова. Осећај немоћи и страх на темељима недостатка одбране и спасења од непознате несреће која се јавља без предзнака и одређених временских интервала које није могуће предвидети, изискују скрушеност и богобојажљивост, мешајући веру са мистичним сујеверјем.

Дионисијев трактат нудио је четири елементарне патње грешницима, а то су смрт, страшни суд, паклене муке, које не престају, јер осуда на вечити живот као четврти елемент осуде

у таквим условима представља казнену визију неумитности за све грешне. Збрка у суженој свести покајника настаје онда кад се убаце елементи насталог стида и срама који отварају врата одрицања и одбачености те немогућности искупљења. Завист и мржња према изабраницима Творца постају тада логични исход унезвереног осуђеника. Потребно је потражити пример покајника у виду стрпљивог смртника који моли Бога да му остави патњу у виду ране која не зараста све дотле док траје живот. Пример је постао свети Егидије рањен стрелом. Умереност је приказивана свецима који мешају pepeo са храном како се не би препустили хедонизму због осећаја ситости, док одсуство сексуалног акта поред жене која се разоткрила и препустила себе намери уживања, доказује присуство чврстине карактера. Невероватне приче иду толико далеко да приказују светог Николу како у верском заносу који је код њега наговештен у најранијем детињству, о великим празницима који налажу пост, одбија да прима млеко мајке. Позната је и прича невероватне врлине у ранохришћанском периоду кад свети Квирик, стар три године, одбија утеху и спас коју нуди римски префект те завршава у провалији.

Логично је сада поставити и питање облика или начина на који се врлина у средњем веку остварује. Да ли је врлина била свакодневно присутна тежња уморног човека средњег века у Европи или је она можда ипак остваривана, ако јесте, у којој мери и на којем месту?

Манастирски живот, вођен по прописима типика, пружао је наду у искупљење и опроштај што је омогућило монасима и покајницима да опстају у условима који нису били лаки. За остале савременике врлина је остајала идеја којој се вербално тежило, којој се дивило, али која је сваким новим даном била све удаљенија. За Дионисија је грех грозница, коју изазива по тадашњим схватањима, некорисна и покварена телесна течност која се није на време одбацила из тела у ком остаје, изазивајући болест. Лимфа која би се појавила у појединим стањима и болестима представљала је потврду постојања хладне течности. Сведено на појмове религије тада би таква течност настајала из покварене крви. То постаје јасно када се схвати да је вино супституција Христове крви. Једна кап крви је довољна да спасе свет, она нам је дата у огромној количини наводи Тома Аквински, кад захтева од Господа Исуса да га очисти, њега нечистог, крвљу где само једна кап може сваког греха спрати и спасити и њега и све друге. Вечну муку грешника потребно је објаснити. Објашњење је морало да се смести у простор или време. Дионисије сликовито објашњава такву

муку поредећи је са брегом песка са којег се сваких десет хиљада година уклања по једно зрно. На крају ће брег нестати, али вечна мука остаје. Једина утеха грешнику била би у чињеници да ће мука једног момента престати да постоји. Простор је приказан иако се не спомиње изричито, док дужина постојања муке, испаштања дакле, постаје вечита, а самим тим као категорија која у себи крије трајност, недискутабилна. Истовремено, док се приказ ужаса који нуди пакао осликава детаљно, пластично и скоро прецизно, приказ среће која чека благородне и покајнике спомиње се узгредно. То је и очекивано с обзиром на атрибуте који се додељују Господу (најмилостивији, најдостојнији најљубазнији, најмоћнији, најмудрији и највеличанственији).

Ангелус Силесиус наводи да је Бог ништа, за њега не постоји ни сада ни овде, што више ка њему идеш то је он недостижнији... Силесиус у потрази за Богом, иако рођен као Лутеран, враћа се јединој „правој вери у Христу“. Мистични спиритуализам заснован је знатно раније. Током Авињонског ропства папа, појављује се Мајстор Екхарт, чији мистични спиритуализам постаје предмет инквизиције. Мајстор Екхарт због списа „Пријатељи Бога“ по налогу Јована XXII постаје јеретик, али пресуда инквизиције није донета због његове смрти. Спиритуални мистицизам поново постаје предмет теолошко филозофских расправа средином деветнаестог века. Основна порука данашњих теолога у приступу Екхартовог учења, не састоји се у тумачењу и разумевању већ у читању. Човек који нема осећај за Бога није у стању ни да га нађе. Средином деведесетих година прошлог века Урсула Флеминг, враћајући се хришћанству из будизма коме се окренула, потврђује да многи млади хришћани иду у будизам и уопште у хиндуизам не налазећи елементарну методологију која би им омогућила унутрашње откровење и спознају. Пустиња и провалија постају елементи мистицизма. Пустиња има хоризонтални значај, а провалија, по Екхарту, вертикални. Провалија подразумева бескрајни осећај висине који изазива вртоглавицу. Сlike амбиса и потпуног одсуства звука, што би било очекивано само као апсолутни атрибут свемира описом космичке тишине, постаје климакс мистичног доживљаја. Посебно је задивљујући Екхартов опис душе која представља мистично језгро појединачног бића. Душа постаје блажена у темељима просте тишине која непомично у себи мирује. Душа по Екхарту блаженост добија уласком у пусто божанство, где нема ни дела ни слике, губећи се ту тако што урања у пустињу.

Дионисијева негација Бога постаје потпунији догађај схватања његовог постојања од саме афирмације. Ако се описује Бог као суштествена доброта и живот и лепота, онда Бог односно оно што он јесте, постаје истовремено оно што је Он створио, а чињеница је да је он непредвидљив, недоречен, недокучив и несхватљив од бића које је створио. Питање је и достојности да створење коме је Творац удахнуо живот, спроводи и расправља о постојању или чињењу Творца. То створење које ствара Творац ниједног тренутка не сме да процењује улогу и дела створитеља, улога судије њему није додељена.

Посебно је питање зашто је Црква као организација надјачала Мистику као слободни правац мишљења. Црква све време посвећује моменту додира духа са божанственим, продубљујући тај контакт у доживљај описан бојама и сликама. Зато је мисао настала на бази мистике, као нееконимична услед необузданости сопствених токова, остајала на маргинама, често игнорисана, а каткад и осуђивана. Неограниченост мистичног мишљења, склоност ка питањима која својим постављањем руше ауторитете угрожавају у једном моменту хармонични симболизам црквене организације, који је саздан у догматизму свете тајне. Основу најмрачнијег нихилизма могуће је наћи у тврдњи да су сва створења само једно Ништа. Не кажем да су она мала или било шта, она су само једно Ништа. Суштина постојања сваког створења не постоји, јер је свако постојање суштински везано за Бога. Дионисије је ударио елементарне спознаје каснијих апстракција ништавила као филозофске категорије, толико оспораване од оних који су са ужасом схватили да је најлакше избегавање уласка у суштину или намеру објашњења настанка или анализе сврхе постојања.

Тома Кемпински је аутор „Имитација Христа“, дела у којем се објашњава сврха човековог живота. Он је види као подржавање Христа. Ова имитација по светом Августину постаје неопходна како би се смисао Христовог живота јасније сагледао. То сагледавање подразумева подржавање искупљења. Фрањо Асишки наводи да само једнострана подржавања нису довољна. Он захтева и физичко и духовно подржавање које ће означити живот у Христу. Христов пут је пут сиромаштва. Христ је рођен као сиромашан и умро је на крсту наг. Тома Кемпински говори у свом делу о унутрашњем животу и повучености од света. У Православној цркви говори се о појму „Живота у Христу“ који као појам улази у теолошке расправе средином четрнаестог века под утицајем Николе Кабасиласа,

што постаје фундаментална хришћанска вредност. Тома Кемпински наводи у „Имитацији Христа“: „О како је благотворно, како је пријатно и слатко седети у самоћи и ћутати и говорити са Богом“. Душа која се одриче од света постаје порука за сва времена са констатацијом „земаљски живот ми је на терету“. За све разочаране, преварене и уморне, мистицизам живота остварен је у „Имитацији Христа“, а основа је у постизању спајања са Христом кроз подражавање његовог живота, уколико онај ко то жели, чак и у религијама које се не базирају на хришћанству, прихвата максиму „Остани непознат“. Спајање са Христом, или спајање у Христа, постаје блиско као коначна тежња толико различитој и од хришћана нападаној нирвани. Вратимо се за тренутак на питање савести код оних који данас заступају „Имитацију Христа“ питањем да ли заиста и данас постоји намера да се поступа по ономе што је основа хришћанства и филозофије живота под плаштом религије која је фаворизовала сиромаштво као врлину, која је једина била у стању да оствари ослобађање од греха грамзивости?

Бојан Јовановић

УЧЕЊЕ КУЛТУРНЕ РЕПРЕСИЈЕ

Ограничавајући природу у себи и око себе, човек је створио реалност културе чији је основни принцип супротан принципу природне датости и узрок његовог почетног незадовољства. Настао, дакле, из човековог слободног и добровољног самоодрицања од извршења диктата нагонског у себи, репресивни принцип културе је битан чинилац и процеса акултурације како у домену васпитања, тако и у области образовања и усвајања неопходних знања, а његова превентивна улога огледа се у едукацији спречавања агресивног и насилног понашања.

Међутим, репресија не значи и коришћење голе силе, јер се њоме поништена култура огољава до пуке природе која кроз насилника испољава своју дивљу, стихијску и неконтролисану снагу. Када се због дететовог несташлука родитељ разбесни, догађа се да га неумереном агресивном кажњава, ослобађајући при том и своје потиснуто незадовољство условљено другим разлозима. Уколико преовлада прекомерена агресивност, онда се поставља питање те примарне репресивне функције културе везане за превенцију насиља у друштву, у политичком деловању, у породици, у спорту, у понашању на јавним местима. Основно питање је како на што примеренији увести младе у културу, а на примеру једног давног обичаја може се видети како су то некада чинили наши преци.

Знања о лески, дрвету коме су приписиване и сазнајне моћи осветљава његову улогу у традиционалној српској култури и начин на који је у оквиру религијских веровања оно коришћено у ритуалној пракси. Један од тих ритуала било је и шибање ученика суботом, након завршене радне недеље, али, као што ћемо видети, он није имао за циљ да се таквом методом пренесе на ђаке ментално својство овог дрвета, већ

да рационализује обичајну праксу у оквиру важећих магијско-религијских схватања и тиме учини непитним инструмент њиховог увођења у реалност културе.

Знања о дрвету знања

Позната данашњем човеку, попут многих другог дрвећа, првенствено по свом плоду, лешнику, **леска** расте као разгранати жбун или као појединачно дрво које цвета крајем фебруара или марта. Из бокора шипражних прUTOва може се природно издвојити један који прераста у доминантно стабло, али се ова селекција и формирање стабла може вршити и вештачким поткресивањем младица. Због лиснатог зеленкастог омотача што обавија плод, који сазрева у септембру, добила је латински назив *Corylus avellana*, потекао од грчке речи *kóris* – у значењу кациге. Заштићен, дакле, најпре љуском, а потом и лиснатом кацигом, лескин плод је симболисао тајанственост ове биљке и њене животне форме. Широко распрострањена у свим нашим брдовитим и планинским крајевима, у појасу храстових, букових и грабових шума, леска најчешће ствара карактеристичне шибљаке (1). О тој њеној распрострањености говоре и топоними и називи насеља изведени из њеног имена. Лесковик је назив највишег врха на планини Озрен код Сокобање, али и место на планинском подручју Каменичког Виса и Попове Главе, у општини Црвени Крст, на ширем подручју Ниша. Сматра се да је град Лесковац добио име по шумама леске. Иако насеље датира још из времена Римског царства, у средњем веку је познато као Глубочица и Дубочица, у време Турака као Хисар у значењу тврђаве, а садашњи назив, који потиче пре више од шестсто година, везан је за легенду о лески која је израсла на месту исушеног језера испод брда у близини садашњег града. И место Лешак на Косову и Метохији етимолошки се доводи у везу са леском, односно њеним плодом лешником.

Бројни религијски поступци везани за ово дрво проистичу из веровања у његову необичну моћ. Леска је сматрана заштитником од грома и града, па су се људи у време грмљавине склањали под њу или китили њеном гранчицом себе, своје куће, торове, њиве и баште. Због те своје изузетне моћи служила је и за изгон демона, ђавола и болести, а њено благотворно магијско дејство се настојало пренети и на домаће животиње. Коришћена у превентивне и терапијске сврхе, добила

је изузетно место у народној медицини. Посебан значај леска је имала и у **култу**. Пупољак или плод коришћени су уместо нафоре за божићно и ускршње причешће, а пред дрветом се исповедало и тражио опроштај (2). Сва ова својства лесковог дрвета, због чије је посебне моћи оно употребљавано у магијско-религијској пракси, схватано је и као неко његово знање изражено и у одређеним митским формама.

Уколико су ова веровања у изузетну животну снагу леске израз првобитне фасцинираности њеном природом, онда је митска представа начин развијања тог њеног инхерентног својства. Како је већ познато да од појединих биљних врста за које се сматра да зраче извесном енергијом настају и одређене митска бића (3), поставља се питање да ли се логиком митске имагинације и из ове биљке изводи порекло и постојање *лесника*? Одређени најре као шумски духови, они су у оквиру српске народне митологије сврстани у демоне природе у ужем смислу, где спадају и шумска мајка, водењак, русалке и виле (4). *Лесници* су довођени у везу са шумским демонима, чији заједнички назив потиче од старословенског назива за шуму - лес, али се нису језички и митолошки диференцирали већ су задржали своје примарне опште карактеристике. На основу одређених елемената, утврђено је да њихов митски идентитет не проистиче из везе са леском, већ са шумом као ширим природним амбијентом израженим општим старословенским називом. Без довољно индивидуалних карактеристика које би му давале митску специфичност везујући га првенствено за леску, *лесник* је, према описаним одликама, само варијанта коледарске маске са асоцијацијама на представу шумског духа. Будући да подаци о овом хипотетичком бићу нису потврђени у текстовима других истраживача, елементи овог обредног контекста не чине основаном претпоставку да маска представља посебно митско биће чији би се идентитет могао реконструисати (5).

Лесник је старословенски шумски дух који је добио и локална обележја, попут шумана, у околини Враћа, а и у Русији је познат под истим именом. Сличан ликовима из класичне митологије: најпре старогрчком Пану, богу шума, ловаца и пастира, као и његовим демонским пратиоцима Сатирима, у полуљудском и полуживотињском облику, али и римском божанству шума Фауну, односно Силвану, *лесник* је индивидуализиран шумски дух који је најпре постојао у свом плурали-

тету. Представљајући у источнословенској митологији заштитника шума и животињског света који у њима живи, *лесник* је оличавао нечисту силу, и у антропоморфизованом виду се показивао у лику обичног сељака или старца са белом брадом чији неки наопако обучени одевни елеменат упућује на његову онострану природу. Способан да се претвори у сваку животињу или биљку, овај шумски дух као домаћин шуме био је опасност за људе јер их исмевао, наводио на погрешан пут и наносио штету. Та представа о леснику и његовој природи утицала је на стварање карактеристичног понашања човека. Наиме, када би залутао у шуму, он би скидао одећу или обућу и облачио је или обувао наопако (6). Оваквим поступцима се, у ствари, поистовећивао са *лесником* као извором опасности у шумском амбијенту. Описано, дакле, још у митологији, овакво понашање препознато као механизам одбране, одређено најпре као морална мимикрија (7), а потом дефинисано као идентификација са агресором (8), јваља се не само у екстремним ситуацијама већ карактерише и процес нормалног психолошког развоја појединца.

Трагом некадашњег обичаја

У митској индивидуацији *лесник* је, дакле, остао везан за шуму, а леска је сачувала свој значај у магијско-анимистичким облицима народне религије. Веровање у необичну, тајанствену моћ овог дрвета, проширено је тумачењем овог својства у контексту појединих ритуала у представу о извесном знању коју оно поседује. Та веровања и обичаји везани за ову биљку постали су део народне традиције. У пословици: *Субоџа – ђачка бубоџа*, сачуван је траг једног занимљивог обичаја који је својевремено забележио Вук Караџић. Пишући о тој давној обичајној пракси, он вели: „Кад сам ја 1796. године ишао у Лозници у школу, још је био обичај ђаче у суботу последије подне тући без икакве кривице; ако је који онај дан, макар и последије подне, био бијен за лекцију или за друго што, то му се није примало у рачун, него је морао и по други пут обичаја ради бити бијен“ (9). У овом Вуковом опису јасно се истиче најпре постојање праксе физичког кажњавања ученика у школи, због ненаучене лекције или недисциплине, али се потом указује и на обичај да се ђаци без икакве кривице и ритуално туку лесковим прутом у суботу после подне. Уколико је неко био тучен због лекција или несташлука, то му се

није рачунало у „батине“ које је, попут свих других, морао да добије у суботу.

О лески у контексту тог некадашњег обичаја о којем је Вук Караџић оставио драгоцену сведочанство, Чајкановић пише посебан чланак *Субоша - ђачка дубоша* настојећи да докаже да су деца у школи кажњавана шибанем лесковим прућем да би им се „утерала памет“, јер се, према овом аутору, веровало да је леска дрво мудрости и знања (10). Иако наводи бројне доказе везане првенствено за раширена народна веровања у изузетну магијску моћ леске, ти аргументи не потврђују основну тезу да је ритуално шибане вршено са циљем преноса претпостављене мудрости ове биљке на ђаке. Ударање штапом коме су приписивана посебна својства имало је магијску функцију преноса, али је питање да ли се овим начином преносило то својство знања?

Рајски плодови

Претпоставка о лески као дрвету знања могла би се можда доказати наводима старозаветне приче, па се у том смислу поставља ново питање да ли је она библијско дрво са којег су први људи кушајући његов плод прекршили божју заповест и због тога били истерани из Раја? С обзиром на погрешну и популарну интерпретацију да је тај плод јабука, неодређеност библијског текста у опису рода са дрвета усред врта може упутити и на другачије претпоставке (11). Уколико је том библијском плоду иманентно неко посебно психоактивно својство, попут извесних халуциногених биљака, онда би последица његовог конзумирања било увођење у друго, промењено стање свести које омогућује описани сазнајни увид. Међутим, претпоставка да би то могао бити плод леске, није основана јер лешник нема такво својство, што не значи да ово дрво није у непосредној вези са значењем прогона из дотадашњег рајског света природе и увођења у реалност света културе.

С аспекта божје промисли и предвидљивости таквог људског понашања, постављена забрана имплицирала је њено кршење као потврду еволуције човекове свести која га је и учинила различитим од свих дотадашњих живих врста. Излазак из царства природе, схваћеног као Рај, подразумевао је усвајање репресивног принципа културне реалности. Иако је природни свет тумачен као царство нужности, са становишта задовољења нагона човек је самоограничио своју дотадашњу

слободу и културом успоставио репресивни механизам који је уместо природног задовољства стварао почетну нелагодност. Тај присилни моменат који обзнањује почетак културе и излазак из природног рајског амбијента, пројектован је у причу о божјем поступку према људима, па одатле и оправдање за репресију и батине за које се каже да су изашле из Раја. Међутим, ова тврдња о рајском пореклу батина, освенчена је и упозорењем да она има и други крај и да штап као средство кажњавања може dospети и у руке тученог који узвраћа истом мером, ако не оцу, онда сигурно сину. Тај други крај батине и ствара зачарани круг сакрализованог злодуха агресије која води у пакао насиља у породици, школи и друштву.

Репресивни принцип културе

За веровање у леску као дрво знања нема поузданих података, а Чајкановићево навођење Вукове пословице: *Није шри љуша око лијеске састављен* (12), односи се на сулудог човека који није дошао у додир са њеном менталном снагом, што упућује само на некадашњи хипотетички ритуал чије је неизвршавање имало негативне последице за појединца, а не значи да је дрвету око кога је вршено обношење приписивана духовна и сазнајна моћ. У том смислу и његова теза да обичај ритуалног шибања лесковим прућем ученика суботом потиче из веровања у ментално својство ове биљке остаје непотврђена и спорна.

Веровање у знанствену моћ ове биљке, због које је вршен наведени ритуал, и којом је наводно тумачен циљ шибања ђака, прикрива стварну улогу леске у њиховом школском васпитању и образовању. Наиме, осим свог манифестног аспекта, који се доводи у везу са народним веровањима, веома је битна латентна социјална и културна функција овог ритуала. Имајући у виду познату ритуалну праксу којом је преношена витална и плодотворна моћ биља, попут дрена, селена и коприве, на људе тако што су се они, нарочито у оквиру ђурђевданских обичаја, китили њиме, потапали га у воду у којој су се купали или се ваљали по њему, неоспорно је да ученике није било потребно тући лесковим прућем, јер је сам његов додир могао да на њих пренесе његову претпостављену изузетну сазнајну моћ. Изнето тумачење је, дакле, неприхватљиво, јер да се веровало у такву моћ ове биљке онда би се она користила и у другим приликама и амбијентима у којима су се људи

налазили, а ефекат таквог ритуалног поступка би се примењивао на другачији начин и у свакодневном животу, а не само у школи.

Школа је првенствено културна институција заснована на репресивном принципу који ствара примарно незадовољство (13). Кажњавање је манифестни вид такве репресије, па је и читав систем казни био у функцији остварења постављеног циља овладавања реалитетом културе у којем знање има централни значај за остварење животне сигурности и налажења новог задовољства (14). Учитељи су у старим српским школама примењивали казне као дозвољена средства да би се постигла потребна дисциплина и остварио жељени радни учинак. Клечање на зрнима кукуруза или каменчића, шамарање, вучење за уши, чупање косе, стајање у углу учионице и шибање прutom били су легитимне педагошке мере које су користили учитељи. Деца су и у породици васпитавана казним батинама, а оправдање за такав однос била је поменута пословица да је *Баџина из раја изашла* (15). Физичко кажњавање ученика било је уобичајено у старим школама у Србији али је оно толерисано и након Другог светског рата. Посебно строги и садистички настројени учитељи и учитељице, наставници и наставнице пре кажњавања су слали ученике да сами уберу и донесу прут којим ће бити тучени. Будући да је и у породицама владала иста пракса, за дисциплиновање младих постојао је у појединим кућама посебан штап, називан Мирко, којим је најчешће отац због учињених прекршаја кажњавао немирну децу. Улогу Мирка имао је понекад и очев каиш и мајчин прахер или оклагија. У том контексту су ученици шибани лесковим прutom, јер је његова савитљивост омогућавала да се њиме на одговарајући начин изврши казна.

Лесков прут служио је као шиба јер је његов фијук изазивао страх и памтио се као негативно искуство које је могло деловати превентивно спречавајући понављање грешака. За разлику од болних удараца штапом, шиба је лакше парала кожу и усецајући се у тело узроковала интензивнији бол. Постајући тако симбол кажњавања, леска је оличавала репресивни принцип школске институције у којој се због ефектног васпитног и образовног процеса примењивала казнена мера шибања. У школи, у којој је требало стећи потребно знање, ђацима је не само када би прекршили дисциплину и ненаучили лекцију, већ и на крају радне седмице у суботу, симболички стављано до знања да ће управо до тог знања доћи применом

репресије. Тим ритуалом, који је имао и симболичку функцију јер су ударци лесковим прутом више опомињали на значај основног културног начела него што су изазивали бол, они су иницирани у институцију засновану на принципу репресије, вршене у суботу после подне на крају школске седмице, јер је следећи дан, недеља, био нерадни. Читав ритуал вршен на завршетку претходног радног циклуса имао је функцију да опомене да ће и након недељног одмора важити истоветна школска правила. Будући да је вршен сваке суботе, овај ритуал је оличавао процес иницијације у реалност културе засноване на васпитању и образовању. Изложени искушењима кршења принципа културе, ђаци су сваке седмице пролазили кроз овај ритуал који им је непосредно указивао на то да је увођење у културу дуготрајно и да захтева од ученика трпељивост и стрпљење. Зато и симболичне батине које су ученици добијали у суботњем ритуалу нису имале за циљ да пренесу природно знање својствено лески, већ да их науче памети културе.

Обзнањујући принцип културе, ритуал симболичког суботњег шибања ученика ставља ученицима до знања не казне мере због кршења постојећих школских правила, већ самоограничавајући репресивни принцип који треба прихватити у процесу сопствене индивидуације. У том процесу леска само оличава традиционално знање које не долази из природне, већ из социокултурне реалности у којој сваки појединац у оквиру институције школе стиче потребна знања и усваја васпитна правила. Од своје природне датости као индивидуе до културне задатости као личности, он прелази током свог индивидуационог процеса дуг пут праћен и искушењима природног у себи. Свест да сходно културним и моралним правилима треба да лимитира испољавање својих природних импулса посебно је значајна у тренуцима сопствене слабости и могућности одустајања од поштовања важећих културних правила. У том смислу је овај иницијацијски ритуал био значајан и у процесу ојачавања за савладавање непредвидивих животних тешкоћа и невоља на путу индивидуационог процеса, физичког, душевног и социјалног сазревања и постајања личношћу. Колико ће одолети природном у себи да се оно не испољи, и не искористи као средство за остварења жељеног циља, зависи од постојаности његовог ја и над ја као носилаца и оних виших принципа које га одређују као биће културе.

Реликти негативне традиције

Када се данас отвара питање репресије у образовном и васпитном систему, онда треба имати у виду и искуство наших предака који су на симболичан начин стављали до знања младима да је култура иницијално репресивна и да пут усвајања хуманих вредности и постајања човеком подразумева моделовање његове природности и одлагање примарних задовољстава зарад оних већих у реалности културе. То се некада чинило средствима која су данас непримерена, али се у оквиру породице још увек примењују као реликт негативног патријархалног обрасца васпитања који је тражио од младих не само послушност већ и покорност ауторитету.

Суочавамо се, дакле, са великим потенцијалом научене, културне агресивности која је као негативна традиција препрека нормалном индивидуалном развоју. Породица је извор научене агresiје коју деца показују и у школи која нема могућности да исправи родитељске грешке. Изложена породичном насиљу, деца се не могу успешно развијати, а доживљене трауме постају узрок њихових бројних психо-физичких поремећаја. Немогућност адекватне комуникације са вршњацима, испољава се у агресивном понашању и вршњачком насиљу које се оцењује лошом оценом из владања. Таква оцена указује како на степен васпитања детета, тако и на његову смањену способност да влада собом, да контролише агресивне импулсе и поштује правила понашања. Аг्रेसија као природни нагон без самоконтроле појединца који је усмерава ка другима претвара се у насиље над другима.

На основу статистичког показатеља, проистеклог из одговарајућег Уницефовог истраживања „Насиље према деци у Србији, детерминанте, фактори и интервенције”, објављеног почетком 2018. године, више од 40 одсто деце изложено је насилним облицима дисциплиновања, а нешто мањи од овог је и проценат повремених физичких кажњавања у породици. С обзиром да се мање од петине деце, тачније 19,6 одсто, васпитава ненасилним методама, Комитет УН за права детета упутио је почетком 2018. године Србији, између других бројних препорука, и једну веома битну која се односи на забрану телесног кажњавања деце (16). Ова би препорука требало да се спроведе усвајањем новог закона, успостављањем омбудсмана за права детета и системом надзора који би гарантовао да ће се коначно батине као традиционално средство васпитања

у нашој земљи заменити новим методама. Иако се сматра да треба забранити физичко кажњавање деце, обазриво се приступа са увођењем репресивне правне норме према родитељима који би се кажњавали због употребе физичке силе према детету и радије се прибегава развојној правној норми којом се држава обавезује да помогне родитељима у примени ненасилних васпитних метода.

Занимљиво је да више од 90 одсто родитеља у Србији не одобрава физичко кажњавање у процесу васпитавања деце, па се чини да је у нас развијена свест да се батинама крше њихова права и угрожава њихов људски дигнитет, али је, према наведеној статистици, велики проценат деце доживео овакву казну. Мишљење о васпитању је, дакле, једно, али је пракса нешто сасвим друго, нарочито у време кризе васпитања у породици и у школи, с обзиром на то да постојеће благе и симболичне казнене мере и сама деца сматрају неефикасним, а једину конкретну казну од које страхују је смањена оцена из владања.

Без обзира како тумачимо ове податке које на свој начин потврђују свакодневни примери, евидентно је да би они требало да подстакну подизање свести о раширеном насиљу над децом и бројним облицима његовог испољавања који захтевају и посебне напоре у циљу заштите најмлађих као најрањивије друштвене групе. Сходно репресивном својству културе и васпитно-образовни процес се одвија у том амбијенту, али коришћење репресије треба да буде на начин примерен култури, а не њено поништавање неумереном агесијом и насиљем над беспомоћним.

Владета Јеротић:

„Ако дете, и кад сте строги, осећа љубав, и ако га некад ударите по туру, неће бити последица. Ако не осети љубав – биће последица. А родитељи умеју тако да се разбесне... Дете може израсти у стабилну особу и ако је сигурно у љубав само једног родитеља.

Мене је отац умео да истуче, али само кад нешто згрешим. Био је праведан. Пазите родитељи, немојте кажњавати дете ако не утврдите да је криво. Велики проблем, типичан за родитеље на Балкану, јесте постојање класичног бинарног породичног пара.

Строг непопустљив, често суров отац и добра, нежна, попустљива мајка којој очеви већ генерацијама пребацују да таквим понашањем према детету развија размаженост и непослушност. Најгоре је кад отац истуче дете, а онда мајка привија дете, мази га, даје чоколаду... то се зове – турски тушеви. То никако није добро.

А у бившој Југославији децу највише туку родитељи у Србији, њих скоро 90%. А награђивање је скоро непознато. Није тешко извући закључке о развоју самопоуздања и достојанства српског човека који је као дете углавном кажњаван, а ретко награђиван, милован, похваљиван.”

Напомене:

1. *Мала енциклопедија Просвета*, 2, Просвета, Београд, 1986, 473.
2. В. Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, Сабрана дела из српске религије и митологије књига четврта, Српска књижевна задруга, Београдски издавачко-графички завод, Просвета, Партенон, Београд, 1994, 137-140.
3. Б. Јовановић, *Дух иајанској наслеђа у српској традиционалној култури*, Светови, Нови Сад, 2000, 170-171.
4. С. Зечевић, „Лесници – лесковачки шумски духови“, *Лесковачки зборник*, Лесковац 1965, 16-23; С. Зечевић, *Митска бића српских предања*, „Вук Караџић“, Етнографски музеј, Београд, 1981, 13-18.
5. Б. Јовановић, *Светови антрополошке имагинације*, HESPERI Aedu, Београд, 2014, 184.
6. Ј. Ј. Левкиецки, „Лесник“, у *Словенска митологија*, енциклопедијски речник, редактори: С. М. Толстој и Љ. Раденковић, Zepher book world, Београд 2001, 338-339.
7. Ј. Цвијић, Ј. Балканско полуострво и јужнословенске земље, *основи антропотографије*, Завод за издавање уџбеника Социјалистичке републике Србије, Београд, 1966, 441.
8. S. Freud, „S onu stranu načela ugone“, у *Vudučnost jedne iluzije*, Naprijed, Zagreb, 1986, 143; A. Freud, A., *The Ego and the Mechanisms of Defence*, Hogarth Press, London, 1936.
9. В. С. Караџић, „Бубота“, *Српски рјечник (1852)*, I, Сабрана дела књ. 11, Просвета, Београд, 1986, 89. В. Ст. Караџић, *Вукове народне пословице с рејистром кључних речи*, „Субота ђачка бубота“, бр. 5128, Нолит, Београд, 1996, 297-298. Назив за суботњи ритуал симболичког батињања ђака био је „бубота“, од глагола „буботати“, који се среће и у варијанти „бубетати“ и „бобетати“, у значењу истући, избити непослушног који не поштује ред и крши правила понашања, због чега се батинама настоји да научи или приведе памети.

10. В. Чајкановић, *Субоша - ђачка дубоша*, Студије из религије и фолклора 1910–1924, Сабрана дела из српске религије и митологије књига прва, Српска књижевна задруга, Београдски издавачко-графички завод, Просвета, Партенон, Београд, 1994, 315-329.

11. Прва књ. Мојсијева, Постање, 2, 6-7: „И жена видећи да је род на дрвету добар за јело и да га је милина гледати и да је дрво врло драго ради знања, узабра рода с њега и окуси, па даде и мужу својем, те и он окуси. / Тада им се отворише очи, и видјеше да су голи; па сплетоше лишћа смокова и начинише себи прегаче.“

12. В. Ст. Караџић, *Вукове народне њословице с реџисџром кључних речи*, под бр. 3723, стр. 224.

13. S. Frojd, „Nelagodnost u kulturi“, *Iz kulture i umetnosti*, Odabrana dela, књига пета, Matica srpska, Novi Sad, 1969, 302.

14. Б. Јовановић, *Околни њуш*, Адреса, Нови Сад, 2013, 45-49.

15. О традицији таквог физичког кажњавања лесковим прутом говори и прича Илије Вукичевића *Лековити шџај*.

И. Вукичевић, *Најлејше џриче Илије Вукичевића*, избор и предговор: М. Савић, Просвета, Београд, 2003, 149-156.

16. Појава има и шире значење, јер је 19. јун проглашен за Међународни дан заштите деце од насиља. То насиље претпоставља не само физичко, већ и психичко злостављање, а његово искорењивање је претпоставка постојања сваког хуманог и здравог друштва.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА О ДОДЕЛИ НАГРАДЕ
„ГОРДАНА ТОДОРОВИЋ“ ЗА 2019. ГОДИНУ

На књижевни конкурс расписан поводом доделе награде „Гордана Тодоровић“ за 2019. годину у Сврљигу приспело је 47 рукописа.

Жири у саставу: Горан Максимовић (председник жирија), Радослав Вучковић (члан) и Милица Миленковић (члан), након првог читања издвојио је три рукописа изузетног квалитета: *Вршови* Александра М. Арсенијевића, *Гдје сунце почиње* Милоша Кордића и *Изување истине* Душана Мијајловића Адског.

На састанку одржаном 9. маја 2019. године у Центру за туризам, културу и спорт у Сврљигу жири је једногласно донео

ОДЛУКУ

да награду „Гордана Тодоровић“ за 2019. годину

ДОДЕЛИ

АЛЕКСАНДРУ М. АРСЕНИЈЕВИЋУ

(за рукопис поезије *Вршови*)

Стручни жири похваљује рукописе који су се истакли својим естетским квалитетом: *Одбрана пролећа* Сунчице Радуловић Торбице, *У два корака* Каје Панчић Миленковић, *Нисам среда* Јадранке Миленковић, *У белом сновиђењу* Власте Младеновића, *Позе и неравнине* Ивана Новчића, *Прекобројни фајл* Драгана Огњановића, *Ноћи вучјеј зова* Анђелка Заблаћанског и *Сиирала* Милана Громовића.

Овогодишњи веома занимљиви и уметнички вредни текстови пристигли за песничку награду *Гордана Тодоровић* налазе се у знаку награђеног рукописа *Вршова* песника Александра М. Арсенијевића.

Рукопис *Вршова* можемо посматрати као добро осмишљен лирски роман који је сачињен из уводне/пролошке песме „Добошар“ и пет сродних песничких циклуса: „Врт ватре, Орфејски“, „Врт сенке, Пушнички“, „Врт туге, Смршнички“, „Врт смрти, Псаламски“ и „Врт сунца, Мелодски“. Наслањајући се на неосимболистичку реинтерпретацију древне античке идеје о орфејској природи лирског песништва, Арсенијевић је већ у уводној песми „Добошар“ карактер певања сагледао као непоткупљиву мисију гласника који има задатак и обавезу да разноси гласове/вести, некада шапатам, а некад громогласно, на све четири стране света, али и у космички бескрај и место човековог празачетка.

У том рефлексивном преиспитивању свеколиког смисла постојања и разнолике људске егзистенције, песник понире у субјективне, објективне и метафизичке димензије живота. Отуда се иза насловне метафоре *Вршова*, као и симболике ватре и сенки, туге и смрти, разоткрива простор античког и савременог, митског и стварног, паганског и хришћанског света. Тај разнолики свет је поетички и философски обједињен у свеобухватној симболици сунца и светлости као изворишта прарођења људске душе, али и њеног вечног уточишта након човекове физичке смрти. За Арсенијевића је „смртност параклис светлосеновити“, а у том „херувимском ридању“ и преиспитивању, песник види поезију као онај костићевски „устук свакоје злости“ и као одбрану од мрачних и непојамних сила. При томе успоставља лирски дијалог са бројним поетичким „предшелницима“ и духовним сродницима: са Лазом Костићем, са Бранком Миљковићем, са Ивом Андрићем, Стеваном Раичковићем, Даринком Јеврић; као што успоставља и разговор са бројним текстовима и сликама, али и природом и биљкама: од античких митова и библијских мотива, псалама и стихира, до средњовековних фресака на манастирским зидовима, те цветова магнолије.

Због свега тога Арсенијевић посматра песника, али и сваког другог ствараоца и уметника, као биће које је предодређено да разоткрива и преиспитује тајну постања/рађања и тајну смрти/светлосеновитости. Узвишена песничка мисија је

управо у томе да буде повртлар у вечитим/космичким вртovima сазнања. Таква врста уметничког узбуђења условила је трагање за онеобиченим песничким језиком, за употребом и стварањем разнородне лексике, те са динамичним песничким ритмом у којем се подједнако препознају митска и библијска значења и веровања, као и њихова прожимања са лирским елeгијама и рефлексјама.

Из укратко изложених критичких запажања, можемо закључити да награђени песник Александар М. Арсенијевић ствара у поетичком сагласју са доминантном линијом српског рефлексивног песништва са краја 20. и почетка 21. века, да је тиме у дубоком и истинском сродству са поетичким светом, лирским говором и језиком Гордане Тодоровић, тако да је његов песнички рукопис жири једногласно наградио именом ове велике српске песникиње друге половине 20. века.

У Сврљигу,
9. маја 2019.

*Горан Максимовић, председник
Рагослав Вучковић, члан
Милица Миленковић, члан*

Александар М. Арсенијевић

ВРТОВИ

(Избор из награђеног рукописа *Вртови*)

ДОБОШАР

*Добошар мали, космички добошарчић
излази крејко на јушарњу службу.*

Радуј се, свете, добошарим! Шапате
свог сиромаштва, ништости своје
сувишке разглашавам! Сушто, немушт,
украшавам! Сашаптавам се с тишинама,
с пречистим прашницима суштине!
Да, свештеног добошарства страст је
надсмртна – усправна цваст метафора!

*Добошар мали, космички добошарчић
излази јарко на подневну службу.*

Објављујем страсно жар-вест добошарску:
чујте сазвежђа, мрази, маслаци! Руке ми
расту из аорти, срце кроз надлактице
у палице живе, добошарске! Гласи се,
душо, дишући прекомерно! Бесани
добош смо у двосмислености сунца и смрти,
миокард натегнут преко рубова небића!

*Добошар мали, космички добошарчић
излази смерно на вечерњу службу.*

Пулсари свега, протонска језгра, саћа
еонска, постањски часци – почујте глас
мог космоторства! Псалме ДНК-а хеликса,
сопствених, сламних, смрћу распламсаних,
приносим гласно у светлост! Нека не плаче
нико: смртништва добошарство не престаје
ваистину, само се мењају добошари!

*Добошар мали, космички добошарчић
излази зарно на поноћну службу.*

ПУТ ВАТРЕ

Песништва пут кривуда
кроз смрт: да не умремо –
мру речи, проходећи кроз
непроход, кроз срце таме,
бесконечно сред привида,
у јаркој магновености.

Пламте, да се не спелимо,
срчике песничке, скољене
саћима зеница мрачних,
што им зуре у смртност,
срчући их из постојања,
док се смртнички сричу,
наспрамне очају, кротке.

Загонетности власт је
у свему, без кључа
шифрантског, путоказа!
О, докле ли ће смртан
стићи, пита се Орфеј,
нишавски, ксаверски,
ахеронтски, васионски,
тај који неће да умре?

У смртништву само су
псалми нелажни, све друго –
пламсави симулакруми!
Поезија, гле, причешће
смрћу и бесмрћем уједно,
без противотрова, пребола,
лека за прабол постојања.

СВЕТИЉКЕ

Над водама смртничким
жалост је света сојеница,
у којој станују песници,
склони глаголима дубине.

*Мелодски дом им у словима,
мелодски дах им у бездану!*

Подводне светиљке су нам
сињег неочајавања:
неисцел у светлуцавост
планктонску препевавају,
нас ради, док спавамо,
слепи у чистој очигледности.

*Мелодски дом им у шајнама,
мелодски дах им у смрћима!*

Под водама смртничким
жалост је света подморница,
у којој жар се песници,
вични придевима висине.

ЖИЗАН ЈЕ САН

Жизан је сан:
уста у неизустивости
на водама унутарњим,
одсјаја јато мимолетно!

Жизан је сан:
светиљка-тљеност,
смртност свеукрашена,
фотонска смерност у присоју!

Жизан је сан:
прстохват ватре,
све у светлуцавости,
чудество непомично!

Жизан је сан:
жалост слузокоже,
поленско безмолвије
у сунчаном царству ваздуха!

Жизан је сан:
жубор под кором,
сунчање иња
часак пре ишчезнућа!

Жизан је сан:
љуспају се писмена
с трошних свитака,
злато се осипа с фреске!

Жизан је сан:
грожђе и трулеж истовремено,
смерност распламсава се,
зари се безвременост!

ПИСАТИ ПОЕЗИЈУ

Као кад рибар, у облаку пене распршене,
сав бео од соли, од силе, крепко с препланулог
рамена рибарску мрежу бацаује, у воду
пенушаву – пуну пераја, крљушти, сребра!

Као кад орач, набрекних жила, аорти,
озарен бразду заорава, док змијице зноја
врцају му низ образе, прса, а сунчани ветар
благосиља га, пршти сва смртност од радости!

Као кад гризеш лубеницу, преслатку румен,
у јари под катарком поднева, држећи кришку
обема рукама, образа, обрва влажних
од бескрвне сласти, црвен, зубе заривајући,
безболно сасвим, у сладост прскајућу!

Као кад љубиш Љубицу, слаћу од јагода,
саћа, шећера, пољупцима ненаситним:
једеш је – гласно, залогајима прегладним,

пијеш је – живу тамјанику, маховима
не гутљајима, па ти с усана пламење капље!

Као кад дете шакама захвата свецело море,
дише сав ваздух, види одједном све звезде,
трчи брже од ветра, ословљава сваки облукат
по његовом имену непролазном, путује одмах
кроз време, не зна за смрт, смеје се светли!

Песнички бити, писати сме се – једино
тако! Поезија, разуме се, јер све што је
непесма – нек не буде записано! То заповест
поетског уздржништва, устук свакоје злости,
лажности свакој смртоносна: што није
песма над песмама – мртво занавек! Амин.

Белешка о аутору

Александар М. Арсенијевић
рођен је 1966. године у Београду. Песник, приповедач, есејиста, преводилац, аутор књига поезије и прозе: *Мишљење љубави* (1991), *Јеванђеље за децу* (2010), *Св. краљ Владислав* (2016) и *Св. краљ Драгушин* (2016).

Лауреат великог броја књижевних награда за прозу и поезију. Заступљен је у неколико антологија, као и у преко сто зборника савремене српске поезије и прозе. Поезију, прозу и есеје објављује у периодици, зборницима и на интернет порталима за књижевност. Радови су му превођени на руски, француски, енглески и румунски језик.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за *Бдење* достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 11.
- Уз књижевну критику приложити фотографију књиге

Посебне захтеве (латиница, *иџалик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

АДРЕСА ИЗДАВАЧА:

Центар за туризам, културу и спорт
Боре Прице 2
18 360 Сврљиг
(За уредништво *Бдења*)

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

САДРЖАЈ

Бдења

Никола Вујчић	
РУКЕ	3
Слађана Илић	
НЕСТРЕСНО ЗАНИМАЊЕ.....	7
Милоје Дончић	
ТОПИКОН	18
Лаура Барна	
УЛИЦА ГЛОГА.....	21
Миладин Вукосављевић	
СЕДАМ СОНЕТА.....	29
Милан Р. Симић	
РАДИО - ДРАМА	33
Никола Александар Марић	
ЗОГРАФИМА И ПЕСНИЦИМА	49
Славомир Нишавић	
СУШТА ЧЕСТИЦА.....	56
Милорад Владимиров Вучићевић	
КАО ХЕМФРИ И ЈОШ ПОНЕШТО	59
Сунчица Радуловић Торбица	
ТЕРАКОТА.....	62
Виктор Радун Теон	
ТРИ ПЕСМЕ	65
Томислав Ђокић	
ЧЕЖЊА И БЕКСТВО	67
Ходо Катал	
РИМ	71
Ивана Ј. Петровић	
ПЕТ ПЕСАМА.....	74
Оливер Вељковић	
БУБИН ЛИКАН	78
Зоран Антонијевић	
ЧЕТИРИ ПЕСМЕ.....	94
Милена Ђировић	
ЧЕТИРИ ПЕСМЕ.....	96
Борислав Живуловић	
ТОЈ ДА ВИДИШ ЧУДО	98
Мирјана Штефанички Антонић	
ВЕЗ РАЂЕН РУКОМ МОЈЕ МАЈКЕ	104

Томислав Крсмановић КЋИ ПРОДАВЦА КУПАЉИХ ГАЂИЦА НА СЕВЕРНОМ МОРУ.....	106
---	-----

Упознавања

Аркадиј Драгомошченко ***	113
Иља Стронговскиј – паралеле –	120
Алеш Дебељак ОВА ЈЕ ПЕСМА ЗА ТЕБЕ... ..	125
Живко Карески Горноселец КРАВАЈЧИЋ.....	129

Тумачења

Душан Стојковић ХАРМСОВСКА ПРОЗА ЕНЕСА ХАЛИЛОВИЋА	137
Ненад Грујичић ДУХОВНА МИСИЈА ЈЕДНЕ ПЕСНИКИЊЕ	144
Милијан Деспотовић НЕБУ ВРАТИТИ ДУГУ.....	148
Зденка Валент-Белић ЖИВЉЕЊЕ ЈЕ ИМПЕРАТИВ, А УМИРЕ СЕ НЕКАКО УСПУТ	151
Маја Белегишанин СЛУШАЊЕ ТИШИНЕ	155
Милица Миленковић КОЛОНАШИЦА, КОЛОНАШИ, КОЛОНА.....	159

Сагледавања

Лара Миховиловић С ПОЕЗИЈОМ НА СВЕ ЂОШКОВЕ СВАКОДНЕВИЦЕ	161
Ана Митић Стошић НАРАТИВНА СТРУКТУРА И ЈУНАЦИ ПРИЧА ЦАРСКЕ ИГРЕ ЖИКИЦЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.....	169

Промислања

Љубиша Јовашевић НОМО VERO CUM DEO НАВЕРЕМ	173
---	-----

Башиџина

Бојан Јовановић УЧЕЊЕ КУЛТУРНЕ РЕПРЕСИЈЕ	189
---	-----

Догађања

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА О ДОДЕЛИ НАГРАДЕ „ГОРДАНА ТОДОРОВИЋ“ ЗА 2019. ГОДИНУ	201
Александар М. Арсенијевић ВРТОВИ	204
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА.....	209